

Dr. Törő Csaba

Budapest

Röppentyú köz 3. VII./42.

1139

Nemzetközi Kapcsolatok Tanszék

Témavezető:

Bokorné Dr. Szegő Hanna

Professzor Emeritus

Budapesti Közgazdaságtudományi és
Államigazgatási Egyetem

Doktori Képzés

Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola

**Humanitárius intervenció: dilemmák a
nemzetközi jog és politika határvidékéről**

Ph.D. értekezés

dr. Törő Csaba

Budapest, 2003

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ	9.
<i>I. FEJEZET</i>	
<i>AZ INTERVENCIÓK HELYE A NEMZETKÖZI JOGBAN</i>	15
1. <i>Az intervenció általános megítélése</i>	15
2. <i>Nemzetközi beavatkozások igazolhatósága</i>	17
<i>I. FEJEZET</i>	
<i>A HUMANITÁRIUS INTERVENCIÓ FOGALMÁNAK ELEMEI</i>	20
1. <i>Humanitárius</i>	21
2. <i>Intervenció</i>	21
<i>III. FEJEZET</i>	
<i>TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK: A HUMANITÁRIUS INTERVENCIÓ TÜNDÉKLÉSE ÉS ELHALVÁNYULÁSA</i>	24
1) <i>Kisebbségek fegyveres nemzetközi védelme</i>	25
2) <i>Történeti párhuzam</i>	30
3) <i>A humanitárius intervenciók sajátos hidegháborús esetei</i>	31
<i>IV. FEJEZET</i>	
<i>A HIDEGHÁBORÚ UTÁNI KOMPLEX VÁLSÁGHELYZETEK</i>	34
1) <i>A jelenlegi fegyveres konfliktusok jellemző formái</i>	34
2) <i>A konfliktusok természetének lényegi átalakulása</i>	36
3) <i>Menekültek és egyéb biztonsági következmények</i>	40

V. FEJEZET

A HUMANITÁRIUS PROBLÉMÁK, MINT NEMZETKÖZI

POLITIKAI KÉRDÉSEK 46

1. *Megjelenésük okai* 46
2. *Humanitárius fellépés: segélyakciók és/vagy intervenció?* 48
  - a) *Fegyveres erő* 48
  - b) *Konszenzus* 48
  - c) *Szereplők és felhatalmazásuk* 49
  - d) *Célok* 49
3. *Humanitárius biztonság* 51
4. *Humanitárius segítségnyújtáson túl* 53
5. *A humanitárius intervenciók „hatósugarának” és közvetlen céljainak tisztázása* 55
6. *A nemzetközi elsősegély: a konfliktusrendezés alapkezelése* 57

VI. FEJEZET

A HUMANITÁRIUS SEGÍTSÉGHEZ VALÓ JOG

59

1. *Humanitárius korlátok és kötelezettségek* 60
2. *Jog a humanitárius segítséghez* 63
3. *Humanitárius jogsértések, mint fegyveres közbelépések mozgatórugói* 65
4. *Egymást erősítő indokok : politikai és humanitárius* 68
5. *Kényszerű esetlegesség* 71

VII. FEJEZET

AZ EMBERI JOGOK KIKÉNYYSZERITÉSE SZUVERÉN ÁLLAMOKKAL SZEMBEN

1) Az állami belügyek változó fogalma	72
2) Az Alapokmány és ergas omnes kötelezettségek	76
3) A beavatkozás paradoxona	81
4) A szuverenitás védőpajzsának alkalmi használhatatlanná válása	83
5) Kollektív beavatkozás „nemzetközi közüggé” váló belügyekbe	85

VIII. FEJEZET

FELFEGYVERZETT HUMANIZMUS: ERŐ ALKALMAZÁSA EMBERIESSÉGI CÉLOKÉRT

1) A fegyveres erő alkalmazásának általános elutasítása	88
2) Államok politikai függetlensége és területi egysége kontra humanitárius beavatkozás	91
3) A humanitárius intervenciók feladatai	94
4) A végrehajtók	95

IX. FEJEZET

A BIZTONSÁG ÁTVÁLTOZÓ MEGHATÁROZÁSÁNAK TÜKRÖZŐDÉSE A BIZTONSÁGI TANÁCS HATÁROZATAIBAN

1. A rugalmas meghatározás okai	99
2. A fenyegetések sokszínű értelmezése	101

X. FEJEZET

<i>HUMANITÁRIUS VÁLSÁG ÖSSZEOMLOTT ÁLLAMOKBAN</i>	104
<i>Szomália</i>	105

XI.FEJEZET

<i>FELFEGYVERZETT SZAMARITÁNUSOK: BÉKEFENNTARTÁS HUMANITÁRIUS CÉLOKKAL</i>	110
--	-----

<i>1. Ruanda</i>	114
<i>2. Bosznia</i>	117
<i>3. Védett övezetek</i>	120

XII. FEJEZET

<i>BEAVATKOZÁS ÁLLAMOKON BELÜLI POLGÁRHÁBORÚS VAGY ETNIKAI KONFLIKTUSOKBA FELHATALMAZÁS NÉLKÜL</i>	
--	--

<i>1. Nem nemzetközi konfliktusok, amelyek mégis nemzetközi vészhelyzetek</i>	121
<i>2. Ahol a legalitás és a legitimitás elválik egymástól?</i>	124
<i>3. Irak : beavatkozás kifejezett felhatalmazás nélkül</i>	126
<i>4. Koszovó : Visszamenőleges felhatalmazások</i>	133
<i>a) Precedensek: Koszovó előfutárai</i>	133
<i>b) A fegyveres fellépést megelőző határozatok: fékentartási és megelőzési kísérletek</i>	136
<i>c) Kettős huszárvágás Belgrádban és New Yorkban</i>	142
<i>d) Múltékonny jogsértés avagy utólagos jóváhagyások előzetes felhatalmazás helyet?</i>	146
<i>5. A Biztonsági Tanács döntéseinek hatása</i>	152

<i>XIII. FEJEZET</i>	
<i>ALAPÉRTÉKEK KONFLIKTUSA</i>	154
 <i>XIV. FEJEZET</i>	
<i>A HUMANITÁRIUS BEAVATKOZÁSOK FELTÉTELEINEK MEGHATÁROZÁSA</i>	159
1. <i>Az alapvető emberi jogok súlyos és tömeges megsértése</i>	160
2. <i>A területi állam nem képes vagy nem akarja ezeket megakadályozni</i>	160
3. <i>A válságkezelés más lehertőségei kimerültek</i>	161
4. <i>A Biztonsági Tanács elsődleges felelőssége</i>	161
5. <i>Az ENSZ Közgyűlésének lehetséges másodlagos szerepe a multilateralitás biztosításában</i>	162
6. <i>Hallgatólagos elfogadása</i>	163
7. <i>Még felhatalmazás nélkül is a lehető legszorosabb együttműködésben az ENSZ szerveivel</i>	164
8. <i>Felhatalmazás nélkül, de kollektíven</i>	164
9. <i>A hadijog szigorú betartása</i>	164
<i>a) Szükségszerűség</i>	
<i>b) Arányosság</i>	
<i>c) Megkülönböztetés</i>	
 <i>XV. FEJEZET</i>	
<i>TARTÓS ÁTMENETI ÁLLAPOT VAGY SZÜLETŐ ÚJ NORMA ?</i>	166
 <i>XVI. FEJEZET</i>	
<i>A HUMANITÁRIUS INTERVENCIÓK EREDMÉNYEINEK ÉRTÉKELÉSE</i>	168
1. <i>Közvetlen eredményei</i>	169

2. <i>A fegyveres humanitárius válságkezelés meghatározó tanulságai, mint a jövőbeli válaszadás irányadó paraméterei</i>	170
3. <i>Az előreláthatóság és kiszámíthatóság visszatartó ereje</i>	174
4. <i>A visszaélés lehetősége kérdése</i>	177
XVII. FEJEZET	
ZÁRÓ GONDOLATOK	178
IRODALOMJEGYZÉK	181

BEVEZETŐ

A témaválasztás indoka

A nemzetközi emberességi beavatkozások egyértelműen rávilágítanak a nemzetközi jog és nemzetközi kapcsolatok politikai kérdései közötti – eredendően meglévő, de újólág kiemelten hangsúlyossá váló – szoros és megkerülhetetlen összefüggésekre. A nemzetközi válságkezelés és megelőzés sajátos formájaként a humanitárius intervenció rendkívül összetett problémaköre számtalan elméleti és gyakorlati kérdést vet fel.

A nemzetközi kapcsolatok politikai és normatív környezetének, valamint a nemzetközi biztonságot érő fenyegetések mélyreható átalakulása szükségessé tette a nemzetközi jogrend központi és alapvető fontosságú elveinek - az államok szuverenitásának, a belügyekbe való beavatkozás tilalm'naknak, az emberi jogok érvényesítésének és az erő alkalmazásának - átfogó újraértelmezését és újraértékelését egyaránt.

A kényszerítő erőt alkalmazásának lehetősége, sőt szükségyszerűsége sokkal több szalon és szorosabban kapcsolódik az emberi jogok nemzetközi védelméhez, a humanitárius segítségnyújtáshoz, védelemhez és segélyezéshez, mint az 1990-es éveket megelőző időszakban bármikor is. A katonai erő emberességi célú bevetésének hivatalos céljává a komplex válsághelyzetek felszámolása és a humanitárius tevékenységek számára alkalmas közeg kialakítása vált. A fegyveres erő alkalmazásának legfontosabb feladataiként az emberi szenvedés és a túrheteretlen atrocitások kiváltó okainak - legyen az akár szándékos kormányzati politika, akár tehetetlenségből származó anarchia - megszüntetése, a humanitárius műveletek biztonságos környezetének kialakítása és a helyszíni logisztikai támogatás biztosítása jelent meg. Ezek szükségyszerűsége, jogszerűsége, időzítése és eredményessége képezi a megválaszolásra váró kérdések kiterjedt körének lényegét.

A humanitárius intervenció problémái, dilemmái és kihívásai egy globális vita középpontjába kerültek. Az emberi szenvedés és kiszolgáltatottság, valamint az emberi jogok legdurvább megsértésének példái nem maradhatnak helyi kérdések és egyre több esetben derül ki, hogy a komplex, de hagyományos értelemben véve nem nemzetközi (nem államok közötti) konfliktusok milyen veszélyeket és következményeket rejtenek más országok, egész régiók, sőt az egész nemzetközi közösség számára is. A hangsúly az egyéni fegyveres önsegélyként megjelenő ((Banglades 1971, Kambodzsa 1978, Tanzánia 1979) hidegháborús gyakorlattól látványosan elmozdult az ENSZ vagy egy regionális szervezet keretei között végrehajtott kollektív akció felé, ami természetesen a korábbiaknál lényegesen több államot érint közvetlenül. Az ENSZ tagállamainak

hozzávetőlegesen a fele vesz részt humanitárius akciókban katonák, rendőrök és más, polgári résztvevők révén. Az elmúlt évtizedben a humanitárius segítségnyújtás - és szükség esetén ennek kikényszerítése - valódi nemzetközi érdekké, sőt globális közös erőfeszítéssé alakult át.

Célok és eszközök

A doktori dolgozat célja a nemzetközi jog és politika egyik legellentmondásosabb közös metszetének elemzése és koncepcionális értelmezési keretének felvázolása. A kérdéskör természete elkerülhetetlenné teszi a két tudományterület értelmezési eszköz és fogalomtárának együttes alkalmazását a humanitárius intervenció különböző feltételeinek, eseteinek, indokainak és dilemmáinak feltárásakor. Ezért tartom szükségesnek az ezredforduló nemzetközi rendszerének számos meghatározó dichotómiáját magában hordozó vitatéma interdiszciplináris megközelítését.

Szándékom a nemzetközi kapcsolatok számos jelenkori – hidegháború utáni - jogi és politikai ellentmondásainak és összetettségének szemléltetése, valamint a szóbanforgó kérdések vizsgált problémakörén túlmutató jelentőségének meghatározása. Ennek érdekében igyekszem egy olyan elméleti és értelmezési keretet felrajzolni, amelyben a kutatási témaköröm kérdéseinek alapvető fogalmi és gyakorlati elemeinek jelenlegi működése és jövőbeni fejlődése is értelmezhető.

Ezért célom a pontos távolságok és a lényegi különbségek meghatározása az egymással érintkező, de döntő jogi és politikai szempontokból különböző nemzetközi válságenyhítő

vagy kezelő szerepvállalások (humanitárius intervenció, humanitárius segítségnyújtás és békefenntartás) között.

Az egész kérdéskör vizsgálata során elsődleges eszközként kívánom használni a fogalomelemzés módszereit. Fel kívánom tárni a humanitárius intervenció kérdéskörét meghatározó alapelvek, jogok és kötelezettségek pontos tartalmát és jelentésbeli határait. Ezekre különösen nagy mértékben kívánok támaszkodni az olyan alapvető fontosságú kérdések elemzésekor, mint a „beavatkozás”, „az államok belső joghatóságába tartozó ügyek”, „politikai függetlenség” és „területi épség”, valamint „humanitárius célok” és „eredmények”.

A rendkívül jól dokumentált kérdéskör és a korszak gazdag hiranyaga lehetővé teszi, hogy a legfontosabb kérdések feltárásakor nagy mértékben támaszkodhassak az elérhető elsődleges forrásokra: nemzetközi szervezetek határozatai, állásfoglalásai és jelentései formájában, valamint nemzetközi bíróságok ítéleteire és tanácsadó véleményére.

A szakirodalom elemző áttekintésére és az ellentmondó álláspontok ütköztetésére kívánok folyamatosan támaszkodni. Nem a már leirtak katalógusának elkészítése, hanem a fellelhető érvek áttekintése és saját álláspontom ezekkel történő összevetése érdekében. Nem kívánom a szükségesnél hosszabban bemutatni és értelmezni a különböző „iskolák”, teoriák és hagyományok vitáit. Csakis akkor és ott kívánok az egymással vitatkozó elméletekre támaszkodni, amikor ezek valóban képesek az általam a kérdéskör mélyén keresett ellentmondások és választási kényszerek bemutatására.

A jelenlegi értekezéstervezet a kutatás tárgykörébe bevont kérdéscsoportok terjedelmét és lehetséges leágazásait igyekszik szemléltetni, amely azonban a terjedelmi korlátok miatt nem

képes a felmerülő dilemmák minden vetületét és mélységét bemutatni.

A kutatás irányát és kereteit meghatározó kérdések

A humanitárius fegyveres erőt mozgósító akciók lényegére, természetére, nemzetközi jogi státuszára, feltételeire, korlátaira, kivitelezésének módozataira, következményeire, legitimitására és a nemzetközi rendszerre gyakorolt hatásaira vonatkoznak a megválaszolendő kérdések.

E kérdések bonyolultságát jól érzékelteti azon talányok sora, amelyekkel a beavatkozás és a be nem avatkozás közötti alapvető választáson túllépve szembe kell nézni. A sort megnyitó első kérdés annak eldöntése, vajon az összes többi alternatív válaszadási vagy rendezési lehetőség kimerült-e és csakugyan ez maradt-e az utolsó eszköz egy humanitárius katasztrófa és regionális konfliktus formájában bekövetkező válság eszkalációjának elhárítására.

Ezzel csupán kezdetét veszi a nehéz kérdések láncolata és sorban egymás után következnek az intervenció különböző vetületeihez illesztett kérdőjelek:

Miért? - A beavatkozás indokainak meghatározásakor a humanitárius szükséghelyzet jellegét és nagyságrendjét kell a várható nemzetközi következményekkel és kockázatokkal, valamint a válságban vállalható nemzetközi szerepet korlátok közé szorító normákkal és alapelvekkel összevetni.

Miként? - Az intervenció legcélravezetőbb és a gyakorlatban lehetséges formájának a kiválasztása.

Mely esetekben? - Hol és milyen konfliktusokban kerüljön sor beavatkozásra, illetve, hogy az mikor utasítható el.

Mikor? - Az intervenció időzítésének problémája a megelőző, korai - bár kevésbé meggyőzően indokolható - fellépés, valamint egy már kirobbant konfliktust és kibontakozó humanitárius vészhelyzetet megállítani igyekvő erőfeszítés közötti választásról szól.

Milyen célkitűzésekkel? - Az elérni kívánt célkitűzések meghatározásakor számot kell vetni a humanitárius szempontból fontos és kívánatos eredményekkel, valamint a nem humanitárius jellegű következményekkel is.

Ki avatkozzon be? - Az intervencióra kész, képes és alkalmas szereplők - államok és nemzetközi szervezetek - körének meghatározásakor alapvető fontosságú a lehetséges résztvevők közötti kapcsolatok egyértelmű tisztázása.

Hogyan? - A megfelelő eszközök, arányok és módszerek megválasztása rendkívüli jelentőséggel bír a beavatkozás legitimitációjának és legalitásának fenntartásában.

Milyen felhatalmazással? - A humanitárius intervenció végrehajtásának legkényesebb feladatai közé tartozik a hitelesség és az alkalmasság, valamint az indokoltság és a jogszerűség közötti egyensúly kialakítása.

Mettől meddig tart? – A humanitárius intervenciókkal szemben támasztott reális elvárások kialakítása és eredményességük értékelése érdekében el kell határolni a konfliktuskezelés azt megelőző és azt követő fázisaitól egyaránt.

Mi következik utána? - Az emberességi célú nemzetközi fegyveres beavatkozás kritikus kérdéseket vethet fel a kisebbségi jogok védelmével és az önrendelkezés gyakorlásával kapcsolatban, amelyek közvetlen kihívást intéznek nem csupán a beavatkozás tilalma ellen, hanem a felbolydult helyzet rendezése során a nemzetközi status quo alapjainak stabilitása ellen is.

I. FEJEZET

AZ INTERVENCIÓ KÉRDÉSE A NEMZETKÖZI JOGBAN

1) *Az intervenció általános megítélése*

A nemzetközi beavatkozások problémája mindig is egy rendkívüli fontosságú és központi kérdésnek bizonyult a XVII. század közepén alakot öltött modern nemzetközi rendszerben létrejötte óta. Szűkebben értelmezve egy beavatkozás szükségszerűen *per definitionem* kényszer vagy fegyveres erő alkalmazását jelenti, vagyis intervencióról csakis az állam akaratának legerőteljesebb eszközökkel történő megtörése vagy “meghajlítása” esetében beszélhetünk saját “belső” ügyeinek kezelésekor.

Egy jóval kiterjesztőbb és pontatlanabb felfogás szerinti megközelítésben az államok belső ügyeibe bármely eszközzel és

módon más országok részéről történő beleszólás, befolyásolás és “belekeveredés” beavatkozásként értelmezhető és értelmezendő is. A nemzetközi kapcsolatokban a politikai megfontolások és érdekek érvényesítése alaposan elmosta a beavatkozásnak minősülő és a be nem avatkozás alapelveivel összeegyeztethető lépések közötti határvonalat.

Egy-két évtizeddel ezelőtt az emberi jogok helyzetét mélységében feltáró nemzetközi vizsgálatok és ezek eredményeiként napvilágot látott jelentések még az egyes államok belügyeibe való beavatkozás elleni tiltakozást váltottak ki rengeteg ország esetében. Habár még manapság is számos állam folytatja ezt a gyakorlatot, mégis sok országban a nemzetközi megállapodások végrehajtásának ellenőrzését szolgáló emberi jogi megfigyelések és vizsgálódások az általánosan elfogadott együttműködés részének minősülnek. A kritikával illetett államok szemében más államok aggodalmainak kifejezésére és a nemzetközi normák tiszteletben tartásának befolyásolására tett visszafogott kísérletek is “durva beavatkozásnak” és “szuverenitásuk csorbitásának” tűnhetnek, ha az emberi jogok megsértésének kérdése kerül terítékre kisebb vagy gyengébb országok esetében, különösen akkor, amikor ezt nagyhatalmak vagy szomszédos államok kezdeményezik.

A különböző indokokkal és alkalmakkor folytatott nagyhatalmi intervenciók európai és gyarmati eseteivel megalapozott általános ellenőrzések, illetve a megismétlődésüktől való félelmek szinte automatikus elutasítást eredményeztek indoktól és céloktól függetlenül hosszú ideig – különösen az ún. harmadik világ részéről - valahányszor egy nemzetközi beavatkozás szükségessége felmerült. Ennek egyértelmű megnyilvánulása a több, mint két évtizede elfogadott, de sokak számára még ma is a nemzetközi közösség „álláspontját” kifejező ENSZ Közgyűlési határozat, amely nyilatkozatban határozta meg „az államok belső ügyeibe történő

beavatkozás elfogadhatatlanságáról”.¹ A nemzetközi hatalmi viszonyok egyenlőtlenségeibe mélyen beágyazott, azok lényegében rejlő és gyors terjedésre hajlamos káros jelenségként szemlélik a „meg nem engedhető beavatkozások” valamennyi formáját nemcsak a gyarmati múlttal rendelkező afrikai, ázsiai és latin-amerikai országok, hanem a korábbi „második világ” gyorsan hanyatló, illetve felemelkedő országai, Kína és Oroszország is.

2) Nemzetközi beavatkozások igazolhatósága

Azonban még a jelenlegi nemzetközi jogrend keretei között is létezhetnek államokon belül zajló – bár mégsem államok belügyeinek tekinthető – eseményekbe történő egyoldalú vagy multilaterális nemzetközi beavatkozásokat igazoló esetek. (Oppenheim, [1992], p. 439-447) Az államok közötti viták békés rendezésére vonatkozó Alapokmányba foglalt kötelezettség természetesen még a fegyveres beavatkozást igazolható kivételes esetekben is megkerülhetetlen. A diplomáciai konfliktuskezelési és vitarendezési módozatok kudarcának, azok előrelátható eredménytelenségének vagy lehetetlenségének nyilvánvalóvá válása elengedhetetlen előfeltétele egy kivételes megoldási eszköz, a fegyveres intervenció alkalmazásának. Bármilyen esetben kerüljön is sor az igazolhatónak tűnő intervenció végrehajtására, azok mindenképpen a nemzetközi jog általános és alapvető szabályai – *jus ad bellum* - alóli kivételnek tekintendők és szűkítően értelmezendők.

Értelemszerűen a beavatkozó állam lépéseit a fegyveres erő megengedhető alkalmazásának módjára és körülményeire vonatkozó szabályok – *jus in bello* - még ezekben a kivételesnek és vitathatónak számító esetekben is korlátozzák. A fegyveres erő

---

¹ *Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States*, General Assembly resolution, A/RES/367/103 (1981)

alkalmazására vonatkozó általános nemzetközi szokásjogi megszorítások – köztük elsősorban az arányosság követelménye – betartása ezekben az esetekben is kötelező. Tehát a beavatkozást foganatosító és katonai erőt alkalmazó rendkívüli intézkedéseknek csupán az igazolhatónak tekintett cél eléréséhez feltétlenül szükséges legkisebb mértékű fegyveres kényszert szabad alkalmazni.

A jogilag nem egyértelműen megítélhető, illetve elutasítható intervenciók általános szabályait kell kiindulópontként alkalmaznunk a fegyveres beavatkozások egy speciális esetére, a humanitárius célú nemzetközi katonai fellépésekre is. A különleges körülmények, feltételek és sajátosságok legeggyértelműbben a kiváltó okok – összetett humanitárius és politikai válsághelyzetek - és az elérendő célok – humanitárius és emberi jogi - terén figyelhetők meg. A fenti sajátosságok részletesebb vizsgálata előtt a humanitárius intervenciót is magába foglaló kivételeket tartalmazó szűkre szabott nemzetközi jogi kategória kíván meghatározást.

Államok intervenciójának nemzetközi jogilag lehetséges igazolásai:

a) Saját állampolgáraik életének védelme más országok területén (Brownlie, [1963], Higgins, [1998]) Példák az elmúlt évtizedekből: brit és francia csapatok Egyiptomban (1956), amerikai erők Libanonban (1958), belga alakulatok Kongóban (1960), amerikai és belga csapatok Kongóban (1964), amerikai beavatkozás a Dominikai Köztársaságban (1965), izraeli kommandó akció Ugandában(1976), egyiptomi alakulatok Cipruson(1978), francia és belga erők Zairében (1978), amerikai katonai erők Grenadában (1983).

b) Az egyéni vagy kollektív önvédelem jogának gyakorlása során végrehajtott korlátozott intervenció. A hágai Nemzetközi Bíróság elvi szinten elfogadta az önvédelem jogának érvényesítésére alapozott egyébként jogellenesnek minősülő fegyveres beavatkozás alkalmi szükségszerűségét. (International Court of Justice Reports,[1986], p. 14)² Amennyiben az önvédelem gyakorlása jogszerű módon történik, akkor az intervenció ilyen célú gyakorlása elfogadható lehet, mivel ez lényegében ez esetben már nem is minősül a szó lényegi értelmében „intervenciónak”. (Ortega [2001] p. 92)

c) A területi állam nemzetközileg elismert kormányának felkérésére vagy államközi egyezmények alapján végrehajtott nemzetközi fegyveres segítség nyújtása. Az előbbire, a külföldi katonai támogatás és bizonyos időszakra szóló fegyveres jelenlét legutóbbi eseteire Macedóniában 2001 augusztusától – az Ohridi Keretmegállapodás végrehajtásának részeként – és Afganisztánban 2001 decemberétől – a Bonni Egyezmény értelmében – kerül sor. Az utóbbira államok belső rendjének fenntartására vagy kormányainak külső fegyveres megsegítésére kötött államközi egyezmények - védelmi megállapodások³ vagy garanciavállalások⁴ - alkalmazásával kerülhet sor.

d) Beavatkozás az emberiség nevében. „Amikor egy állam megtagadja állampolgáraitól alapvető emberi jogokat, az emberiséget elborzasztva üldözi őket és kegyetlenkedik velük, az emberiség nevében történő intervenció jogilag megengedhető.” (Oppenheim, [1992], p. 442) Már az 1990-es évek komplex válsághelyzeteinek ismétlődő felbukkanása miatt újból felszínre kerülő elméleti és gyakorlati kihívások előtt is szakértői

---

² A Bíróság azonban az Amerikai Egyesült Államok által előterjesztett ténybeli alapot alkalmatlannak találta ezen elv gyakorlati alkalmazásának alátámasztására.

³ Az Egyesült Államok és Panama között 1977-ben kötött Panama Csatorna Szerződés.

⁴ A Ciprus alkotmányos rendjének megőrzését biztosítani hivatott 1960-as Garancia Egyezmény Ciprus, az Egyesült Királyság, Görögország és Törökország között.

(Lauterpacht [1977], Lilich [1973]) vélekedések és még a hidegháborús évtizedek alatt is felbukkanó vitatott megítélésű eseti alkalmazásai – Banglades (Kelet-Pakisztán) 1971-ben, Uganda 1979-ben, Kambodzsa 1978-ban - szóltak a humanitárius célú beavatkozások létjogosultsága mellett. Ennek ellenére a humanitárius intervenció gyakorlata rendkívül vitatott megoldás marad.

II. FEJEZET

A HUMANITÁRIUS INTERVENCIÓ FOGALMÁNAK ALAPELEMEI

A humanitárius intervenciók tehát a nemzetközi beavatkozások körében egy egészen sajátos esetet képviselnek. Ezek ugyan megegyeznek adott kormányok, államok viselkedésének és képességeinek megváltoztatását vagy az országon belüli politikai és/vagy fegyveres csoportok tevékenységének megakadályozását célzó – gyakran a nem humanitárius célú intervenciók mögött húzódó - törekvésekkel, de alapvetően különböznek is tőlük célkitűzéseiket, mozgatórugóikat, eredményeiket és nemzetközi jogi alapjaikat illetően.

A Nemzetközi Közjog Enciklopédiája szerint a humanitárius intervenció hosszabb múltra visszatekintő klasszikus koncepciója magában foglalja “egy állam fegyveres erejének egy másik állam elleni bármely alkalmazását az utóbbi állampolgárai életének és szabadságának védelme érdekében, ha ezt az érintett állam maga nem képes vagy nem hajlandó megtenni.” (Beyerlin [1995] p. 926) Azok az esetek, amikor egyes államok más állam(ok)ban az alapvető emberi jogokat durván megsértő körülmények vagy események befolyásolására fegyveres erőt nem vesznek igénybe, nem illeszthetők a vizsgált humanitárius célú beavatkozások közé. A humanitárius intervenció túlzottan kiterjesztett definíciója éppen a

nemzetközi kapcsolatok jelenlegi jogának alapvető szabályai ellen intézett kihívások és a felmerülő dilemmák élet vennék el, elterelve a figyelmet a leglényegesebb kérdésekről.

Habár a humanitárius intervenció (vagyis emberiességi beavatkozás) fogalma mindinkább bekerül a nemzetközi kapcsolatok kihívásairól szóló diskurzus fogalomtárába, mégis érdemes tisztázni a fogalom leglényegesebb ismérveit.

1) *Humanitárius*

Mivel olyan válsághelyzetekre utal, amikor morális érzékünk és emberi érzékenységünk sarkal a legdurvább és tömeges méretekben megvalósuló emberi, valamint humanitárius jogi sérelmek áldozatainak védelmére. Az emberi közösségek tragikus válságai során – különösen etnikai és polgárháborús összecsapásokban – megnyilvánuló kihívóan embertelen viselkedések szenvedő alanyai emberi mivoltának megóvása érdekében vállalt beavatkozások jellemezhetőek humanitáriusként. Emberiességeknek tekinthetőek a nemzetközi fellépés ilyen formái nemcsak a humanitás – nem kizárólagos, egyedüli – motívumainak szerepe, hanem az emberi lényegünket biztosítani kívánó nemzetközi emberi és humanitárius jogi alapnormák védelmének és fegyveres erő alkalmazása útján történő érvényesítésének célja miatt is. A humanitárius indítékok meghatározó jelenléte nem jelenti, sőt nem is jelentheti a stratégiai, biztonsági vagy politikai megfontolások súlyának a tagadását. Mivel minden intervenció politikai következményekkel jár, ezért ezek figyelmen kívül hagyása és a pártatlanság mesterséges erőltetése egyszerre lenne képmutató és rövidlátó is. Ez olyan összecsapásnak bizonyulhat, ami éppen a humanitárius katasztrófa hatékony felszámolását akadályozhatja meg.

2) *Intervenció*

Egy állam területén – nemzetközileg elismert határain belül – kibontakozó, nemzetközileg elfogadhatatlannak és regionális biztonságot közvetlenül veszélyeztető eseményekbe történik beavatkozás kívülről. Azok a nemzetközi rend alapjait érintő kérdéseket felvető konfliktusok, amelyek során a humanitárius jellegű intervencióra kerül sor, természetüknél, illetve súlyosságuknál fogva megkövetelik a katonai erő alkalmazását. A beavatkozás ezen esetekben, tehát a fegyveres erővel történő fenyegetést, nyomásgyakorlást jelenti vagy annak tényleges alkalmazását. Tehát az emberiességi célokért kezdeményezett beavatkozások nem formájukban vagy végrehajtásukban különböznek a klasszikus katonai intervencióktól, hanem az elérni kívánt céljaikban. A szuverén államok azok beleegyezése nélkül területére lépő, légterébe vagy felségvizeire behatoló katonai erő ilyen humanitárius fellépések során emberiességének minősített célkitűzése megvalósítása érdekében fenyeget fegyveres kényszerítő erővel vagy alkalmazza azt.

Ezek a sajátos intervenciók – humanitárius és fegyveres is egyszerre – azonban nem egy alkotó elemeit kölcsönösen kizáró fogalmi ellentmondást – emberiességi és erőszakos is egyszerre – takarnak, hanem egy olyan rendkívüli helyzetekre alkalmazható fogalomtársítást és gyakorlati megoldást jeleznek, amely magába sűríti a jelenlegi nemzetközi politikai és jogi rend számtalan dilemmáját.

Tehát a humanitárius intervenció fogalma alatt a vizsgálódásunk során egy állam, az államok egy csoportja, illetve egy nemzetközi szervezet által fegyveres erővel vagy azzal történő fenyegetéssel végrehajtott és egy állam úgymond “belügyeinek” kérdéseibe való emberiességi célú beavatkozást értjük. Az ilyen típusú beavatkozások azonnal felismerhető jellemzője – jogos vagy

jogszerűtlen jellegén túl, illetve még e kérdések eldöntése előtt – a nemzetközi kapcsolatok hagyományos alapelvei általánosan elfogadott és sokáig egyedül „üdvözítő” értelmezéséhez intézett nyílt kihívás. Ez egyszerre jelentheti a több mint három és fél évszázada működő nemzetközi rendszer legfontosabb normái alóli elfogadható eseti kivételeket és a rendszer univerzalitásának, racionalitásának, valamint rugalmasságának korlátjait.

A humanitárius intervenciót kiváltó helyzetek élesen vetik fel a kérdést: vajon az államok szuverenitásának hagyományos elsődlegessége, a be nem avatkozás és az erő alkalmazásának tilalma továbbra is bármely körülmény mellett érvényesülést követelő kikezdhetetlen (kivételt csupán az ENSZ Alapokmányában megengedő) alapnormák maradhatnak-e? Ennek az egyetlen kérdésnek a felvetése is egyértelműen és elkerülhetetlenül maga után vonja a többit is, amelyek kiterjedtségük, bonyolultságuk és ellentmondásaik révén teszik igazán problematikus kihívássá az emberiességi célú fegyveres beavatkozásokat. Az államok közösségének történelmi hagyományai és filozófiai alapjai látszólag kizárják a humanitárius intervenció elfogadhatóságát. Az ilyen beavatkozások példái azonban egyszerre jelezhetik a humanitás, az emberiességi megfontolások fokozatos térnyerésének és a nemzetközi kapcsolatok központi kérdése, a biztonság átértelmezését jelző változásokat is. A két folyamat azonban nem egymástól független, hanem egymással szoros összefüggésben megy végbe. Az emberi jogok és a humanitárius jog normáinak súlyos megsértése, az erre adott nemzetközi válasz vagy még inkább a jogsértések megelőzése félreérthetetlenül megköveteli a komplex emberi válsághelyzetek katonai erővel érvényesített megoldásainak biztonságpolitikai szempontú megalapozottságát. A nemzetközi béke és biztonság megőrzésének érdekében tett nemzetközi erőfeszítések

során pedig egyre kevésbé lehet figyelmen kívül hagyni az alapvető emberi jogok biztosításának szükségességét.

A nemzetközi jog és politikai hosszú ideje egyik legvitatottabb kérdése a humanitárius intervenció problémájának beillesztése a nemzetközi rendbe vagy kiküszöbölése az államok közötti kapcsolatok rendszeréből. Az egyik központi eldöntendő kérdés maradt, hogy ezek a beavatkozások elsősorban emberi jogi vonatkozású katonai és politikai manőverek-e, vagy pedig humanitárius feladatok, amelyekben a katonai tényezők és politikai szempontok csupán kiegészítő szerepe játszanak. Ezek a beavatkozások alapvetően és több szempontból is különböznek a nemzetközi kapcsolatok történetében nagy hagyományokkal rendelkező fegyveres rajtaütésektől, katonai beavatkozásoktól és korlátozott erővel végrehajtott büntetőexpedícióktól. A humanitárius intervenció kinyilvánított oka az alapvető emberi jogok és a nemzetközi jog által védett értékek súlyos és tömeges megsértése, meghirdetett célja pedig ezen jogsértések megfékezése és a védett normák érvényesítése. Az emberiességi beavatkozások legitimitását és legalitását a nemzetközi közösség legfontosabb értékeinek védelmében, illetve ezen értékek nevében végrehajtott katonai fellépés alapozza meg. Azok a beavatkozások, amelyek nyilvánosan meghatározott céljai vagy indoklásai között nem szerepelnek a humanitárius beavatkozás jogára vagy elkerülhetetlenségére vonatkozó utalások, de eredményükként és következményükként elhárult a humanitárius katasztrófát kiváltó válsághelyzet, lényegüket tekintve besorolhatók az általunk vizsgált kategóriába.

III. FEJEZET

TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK: A HUMANITÁRIUS INTERVENCIÓ TÜNDÉKLÉSE ÉS ELHALVÁNYULÁSA

A humanitárius intervenció doktrínájának eredete az ENSZ Alapokmányát megelőző klasszikusnak nevezett nemzetközi jogi korszakra vezethető vissza. (McWhinney [2000] p. 31) A doktrinális alapok az ismételten előforduló nemzetközi emberiességi beavatkozások példáinak során kikristályosodó nemzetközi szokásjogban fedezhetők fel. Természetesen a fellelhető klasszikus példák jelentősége és viszonyítási alapként történő jelenlegi felhasználása erősen kétséges az azóta alapvetően megváltozott nemzetközi jogi – alapelvi és intézményi keretek között. A legtöbb korai emberiességi beavatkozás esetében könnyen felfedezhető az azóta már jogellenessé vált nemzetközi fegyveres válaszlépések – retorzió és fegyveres represszália - jogára való hivatkozás, illetve azok gyakorlati alkalmazása.

1) *Kisebbségek fegyveres nemzetközi védelme*

Hagyományosan a humanitárius intervenció olyan katonai erővel végrehajtott nemzetközi akciót jelentett egy adott állam veszélyeztetett lakosságának etnikai vagy vallási alapon megkülönböztethető kisebbségéhez tartozók életének védelmében, amelyet a saját államuk határain belül hajtottak végre. Az ezen kisebbségek létezését, fizikai fennmaradását veszélyeztető elnyomó intézkedések a többségi állam vagy birodalom elnyomó, jogfosztó lépései elleni tiltakozás vagy lázadás megtorlásaként sújtották az érintett népeket. A megtorló fellépés könyörtelensége elegendő oknak tűnt más nemzetközi szereplők - leginkább nagyhatalmak - számára arra, hogy más államok belső rendjének fenntartásához sürgősen és belső joghatóságukon kívül álló elfogadhatatlan gyakorlatnak tekintsék a belső erőszak ilyen célú és arányú alkalmazását. A XVIII. és XIX. század során kialakuló doktrína

megjelenését, fejlődését és fennmaradását az európai nagyhatalmak által meghonosított gyakorlat tette lehetővé. Az emberességi megfontolásokból és célokért indított nemzetközi beavatkozások esetei rávilágítanak azonban – a nemzetközi kapcsolatok történetét és összefüggéseit ismerők számára egyébként is könnyen sejthető politikai, gazdasági, katonaiak mellett – a humanitárius és a “reálpolitikai” mozgatórugók közötti közvetlen és erőteljes kapcsolatra. Ezek egybeesése vitathatatlan, az elválaszthatóságuk kérdése körül azonban azóta is folyamatos vita gomolyog.

Habár a vesztfáliai rendszer kialakulása után többször robbantak ki olyan –a vallásháborúknak véget vetettek a modern európai rend alapjait lerakó békeegyezmények – nemzetközi konfliktusok, amelyekben a más országokban élő, de ugyanolyan vallású kisebbségek jogainak védelme kimutatható szerepet játszott. Nem jelentette ugyan az egyetlen okot, talán nem is a legfontosabbat, de egyike volt azon indokoknak, amelyek más tényezőkkel kombinálva elégségesnek bizonyultak háború indításához. Legtöbbször egyértelműen az Oszmán Birodalomban élő keresztény kisebbséghez tartozó alattvalók védelmében jelentettek komoly érvet a hadviselés mellett. Ez menetrendszerű gyakorisággal felbukkant az európai nagyhatalmak törökök elleni konfliktusaiban a XVII. század utolsó harmadától a hosszú XIX. század végéig. Oroszország maradt egészen a krími háború végéig az Oszmán Birodalomban élő keresztény lakosság és szent helyek hivatalos védelmezője. Ezt a komoly jogosítványokkal – köztük az intervenció jogával – rendelkező státuszt a török állam Oroszországnak az 1774-es Kucsuk-Kajnardzsi szerződésben biztosította. A keresztények rendszeresen kiújuló vallási üldöztetése folyamatosan magas hőfokon tartotta az orosz-török feszültségeket, de nem bizonyult önmagában elégséges oknak háborúk kirobbantásához. (Holsti [1991] p. 48. 86, 1401-141, 214)

Persze akadtak kivételek is, mint például az 1672-79 között zajló francia-holland háború, amikor a katolikus kisebbség védelme meghatározó súlyú kérdésként szerepelt a konfliktus kiváltó okok között. Nagyon hasonló példával szolgált az 1764-es orosz-lengyel háború, amikor is a fegyveres konfliktust előidéző döntő nézeteltérések között szerepelt a lengyel uralom alatt élő ortodox hitű oroszok vallásgyakorlásának biztosítása.

A más országokban élő kisebbségek érdekeinek védelme a vallási szempont mellett egy újabb lehetőséggel bővült, amikor megjelent az „etnikai” érvelés, vagyis az azonos nyelvű, kultúrájú és eredetű csoportokhoz tartozó, de más országok polgáraiként vagy alattvalóiként élők „jogainak biztosítása” is.

Az 1863-64-es dán-porosz (Német Föderáció) közötti rövid háború okai között szerepelt a porosz fél indoklása szerint a dániai német kisebbség hathatós védelme és egyesítése a német néppel. Az etnikai kisebbségek védelme természetesen a hagyományos török-európai nagyhatalmi ellentét törésvonala mentén is megtalálta a maga helyét, további casus belli-ről gondoskodva elsősorban Oroszország számára. A cári birodalom a bécsi kongresszust követően aktívan lépett fel a török uralom alatt élő szláv eredetű népek védelmezőjeként a Balkán egész területén. Mivel a török uralom a nacionalista szervezkedéseket és felkeléseket tömegmészárlásokkal, valamint szisztematikus üldözésekkel torolta meg, ezzel kiváló alkalmat kínált Oroszországnak a beavatkozásra az oszmán elnyomás ellen fellépő szlávok védelme és küzdelmük támogatása érdekében. Az azonos etnikumhoz tartozók védelme más kérdésekkel (pl. területi viták) együtt meghatározó jelentőségű szerepet játszottak még az első világháború utáni évek európai újrendeződésének két (1920-22 közötti görög-török harcok és az 1920-27 közötti elhúzódó lengyel-litván szembenállás) konfliktusában is.

A XIX. század során az európai nagyhatalmak közül többen és több alkalommal is emberi jogi és humanitárius követelésekkel léptek fel egy állam nemzetközi határain belül saját alattvalóival vagy állampolgáraival szemben folytatott politikájának megváltoztatása érdekében.

Az 1821-28 között zajló görög függetlenségi küzdelembe beavatkozó nagyhatalmak (Oroszország, Nagy-Britannia, Franciaország) emberiség és egyszerre geopolitikai indíttatású beavatkozása jelentős hatással volt a humanitárius normák védelmében végrehajtott intervenciók fejlődésére.

A többenemzetiségű és egyben multilaterális (“nagyhatalmi koncert”) beavatkozás egyik meghatározó jelentőségű mozgatórugója volt bármely nagyhatalom (elsősorban Oroszország) egyoldalú fellépésének és saját céljai szolgálatának megakadályozása. Ez a logika munkálkodott a háttérben az 1860-61-es libanoni és szíriai maronita keresztények érdekében kialakult közös európai beavatkozás során is. Többen – elsősorban Nagy-Britannia – azért avatkoztak be, hogy megakadályozzák mások térnyerését és megakadályozzák a vérfürdők további előfordulását. Az intervenció legfontosabb és hivatalos indokaként a kisebbségben élő keresztény lakosság megvédése hangzott el. A francia megfogalmazás szerint “a misszió célja a vérontás azonnali és energikus intézkedésekkel történő megakadályozásában való közreműködés és a keresztények ellen elkövetett gaztettek azonnali befejezése, amelyek nem maradhatnak büntetlenül.” (Finnemore [1996] p. 15)

Az 1876-78-as bulgáriai felkelés szervezésének elfojtásával megkezdődő török mérsárlások elleni tiltakozás első következményeként javasolt belső állami reformok elégtelenségére hivatkozva Oroszország erélyesebb és azonnali fellépést követelt. A keresztény kisebbséget és a szent helyeket védelmező kiváltságos orosz státusz helyébe lépő – a krími háborút lezáró 1856-os párizsi

szerződésbe foglalt – török kötelezettségvállalások teljesítésének kikényszerítését akarta ezzel elérni. Az Oszmán Birodalom nemzetközi kötelezettségének megszegésével biztosított legitim alapot külső, nagyhatalmi követelések igazolására. A keresztények megmentésének és védelmük biztosításának igyekezete lényeges, mondhatjuk meghatározó vonása volt az Oroszország által ezúttal egyoldalúan végrehajtott katonai beavatkozásnak.

Az örmények elleni pogromok és mészárlások megállítására 1894-között Nagy-Britannia és Franciaország többször is tettek kísérletet, még katonai erő alkalmazásával is fenyegettek, amelyre azonban geopolitikai és stratégiai megfontolások – elsősorban egy Németországgal esetlegesen kialakuló nagyobb konfrontáció veszélye – miatt nem kerülhet sor, ami előrevetítette a hidegháború idején kialakult – szuperhatalmi konfrontáció okozta – benuzsálás kirívó embertelenségek eltűrését eredményező lehangoló reálpolitikai valóságát.

Ezen fellépések morális megalapozottságát a kisebbségben élők, az elnyomottak jogainak és létének védelme kínálta, nemzetközi politikai legitimitását a nagyhatalmi egyetértés elfogadása alapozta meg, míg nemzetközi jogi kereteit nemzetközi kötelezettségvállalás vagy az államok létének egyik alapját és lényegét jelentő háborúindítási joguk (*ius ad bello*) biztosította. Mivel az államok számára az 1928-ban aláírt Kellogg-Briand megállapodásig semmiféle általános vagy speciális tilalom sem korlátozta a katonai erő, a fegyveres kényszer alkalmazásának lehetőségeit, nem volt szükség az erőszak emberiség célú alkalmazásának nemzetközi jogi igazolására. Ezek általános értelmezési kereteként a “jogos és igaz” ügyért indított háborúkról alkotott elképzelések szolgáltak.

A fentebbi példák jól illusztrálják a kifejezetten humanitárius célokért (más megfontolásokkal kombinált formában) indított

korábbi nemzetközi fegyveres beavatkozások hagyományát megalapozó első eseteknek a humanitárius intervenció nemrégiben újjáéledő gyakorlatához való erőteljes hasonlóságát és egyben alátámasztják a korábbi példák jelentőségét a „felfegyverzett humanizmus reneszánszának” igazolásában.

A humanitárius intervenciót végrehajtók komoly nyomásgyakorlásra voltak képesek és különböző módon – egy- vagy többoldalúan – alkalmazták a beavatkozás eszközeit. A humanitárius válsághelyzetek kialakulásával olyan kötődések is megjelenhettek bizonyos térségekhez, ahol azelőtt alig vagy egyáltalán nem voltak az intervencióra vállalkozó államoknak figyelemre méltó érdekeltségei.

Egy óvatosabb és kritikusabb megközelítés azt sugallja, hogy nem szabad ezeket a klasszikus példákat túlértékelnünk. Nehéz lenne meggyőző következtetéseket levonni egy korábbi, lényegesen eltérő feltételek és korlátok között működő nemzetközi rendszer joggyakorlatából a humanitárius intervenció jelenlegi megengedhetőségével kapcsolatban. “Ez a típusú (klasszikus - a szerző megjegyzése) humanitárius intervenció az Alapokmány előtti időszak precedenseihez vezet vissza. Egy történelmi visszapillantás segítheti az ilyen fajta intervenciók jelenlegi nemzetközi jog szerinti jobb megértését, habár az olyan korban végrehajtott humanitárius intervenciókról folytatott doktrinális viták, amikor még a fegyveres erő alkalmazásának tilalma nem létezett, meglehetősen kétes értékűek az intervenció intézményének az ENSZ Alapokmánya szerinti értékelésekor.” (Beyerlin[1995] p. 927)

2. Történeti párhuzam

Időről-időre a kisebbségekhez tartozók alapvető emberi jogai - legyenek azok akár nemzetiek, etnikaiak vagy vallásiak -

védelmének hathatós kialakításához vagy azok helyreállításához szükséges minimális feltételek megteremtése és/vagy biztosítása rendkívüli helyzetekben a politikai és diplomáciai nyomásgyakorláson túl, kényszerítő erő alkalmazását is elkerülhetetlenné teheti. Ezt a meggyőződést és gyakorlatba megvalósítását a XVIII. és „a hosszú XIX. század Oszmán Birodalom elleni alkalmi nagyhatalmi fegyveres fellépések alábbi esetei is ékesen példázzák. Az akkori emberességi beavatkozások alapvetően eltérő nemzetközi jogi környezetben – az erő alkalmazásának rutin- és jogszerű gyakorlata akkoriban – történő végrehajtása ellenére a történelmi párhuzam és tanulság nem elhanyagolható. Az 1990-es évek humanitárius intervencióinak – Szomália esetét kivéve – morális, politikai és biztonsági megfontolásokra alapozott mozgatórugójaként és igazolásaként ismételten az alapvető jogaiktól felekezeti vagy származási alapon megfosztottak végszükségben alkalmazott megmentése szolgált.

A különböző nemzeti (horvát, szerb, albán), etnikai (bosnyák, kurd, hutu, tutszi) vagy vallási (a történelem sajátos fitoraként ezúttal muzulmán) kisebbségekhez tartozókat súlytól megengedhetetlen és tömeges atrocitások elleni eredményes – szükség szerint fegyveres - fellépések követelménye élesztette fel az első világháború előtt létező gyakorlatot. Alapjában véve mindkét időszakban – a humanitárius intervenció „klasszikus” és a hidegháború utáni „reneszánszában” egyaránt – a nemzetközi jog fejlődésének eredményeként elfogadott és védetté váló kiemelt fontosságú értékeket képviselő emberi jogok rendkívüli körülmények által igazolhatónak vélt fegyveres kényszerrel történő betartatására kerül sor.

3. A humanitárius intervenciók sajátos hidegháborús esetei

A kétpólusú világrendet meghatározó logika – amely a szembenállás, az erőegyensúly és egy „nulla összegű játék” lényegi vonásait testesítette meg – szabályai szerint egy polgárháborús konfliktus vagy az emberi jogok kihívóan durva megsértésének együttes nemzetközi válaszáért kívánó humanitárius válságként történő meghatározása szinte előre kizárható volt. Egy összehangolt, egységes nemzetközi fellépést a hidegháborús stratégiai gondolkodás szerint a különböző helyi konfliktusokban – legyenek azok regionálisak vagy egyes államokon belüliek – megjelenő és egymással ütköző érdekek érvényesítése tette lehetetlenné. Az emberi jogok túrhetetlen sérelme pedig azért sem szolgálhatott volna alapul egy átfogó, nemzetközi szintű politikai konszenzust igénylő beavatkozáshoz, mert a Szovjetunió és Kína egyetértése a gyökeresen eltérő megközelítésük és saját szégyenletes belső joggyakorlatuk miatt nem volt megszerezhető. A politikai konszenzus elérésére tett látványos és sikertelen kísérletek helyszínéül az ENSZ Biztonsági Tanácsa szolgált, ahol a versengő nagy- és/vagy szuperhatalmak igyekeztek nemzetközi válságokat okozó helyzeteket minősíteni és megoldásukra – legalább a látszat szintjén – lépéseket tenni, amelyek rendre elakadtak a szembenálló „tömb” képviselőinek elutasító szavazataiban. A napirendre kerülő kérdésekkel, mint versengő szövetségek biztonsági problémáival és nem mint – nemzetközi szintű kihívásokat megtestesítő – humanitárius kockázatokkal foglalkoztak.

A hidegháborús korszak humanitárius jellegű nemzetközi intervencióira, vagy mint a nemzetközi szokásjogban az államok polgárainak saját területükön kívüli védelmére fenntartott jogának gyakorlására (pl. izraeli mentőakció az eltérített EL AL utasszállító repülőgép utasainak kiszabadítása az ugandai Entebbe repülőterén 1976 júliusában az ottani kormány tudta nélkül, vagy a rövid amerikai katonai beavatkozás az országban tanuló amerikai

állampolgárok védelme érdekében a kommunista politikai fordulat okozta bizonytalanságok veszélyeivel szemben Grenada szigetén 1983 októberében) vagy mint egyes államok esetében a szomszédos államok területén a felségjogokat gyakorló állam magatartásának eredményeként kialakult és őket közvetlenül fenyegető elfogadhatatlan állapotok következményeit elhárító egyoldalú fellépésére került sor (pl. Banglades).

Az ENSZ Alapokmányának elfogadása után nemzetközi katonai erővel végrehajtott beavatkozások közül csupán a három esetben tekinthetjük a kialakult helyzetet és az arra adott külső választ a humanitárius intervenció példáinak. Először is ezek az esetek egyoldalúan, unilaterálisan végrehajtott fegyveres akciók voltak. India Kelet-Pakisztánban (Bangladesben) 1971-ben sorra kerülő fellépése éppúgy, mint Vietnam 1978-as kambodzsai katonai beavatkozása, és mint Tanzánia 1979-es Uganda elleni katonai akciója. Ezen államok közül azonban egyik sem hivatkozott a humanitárius intervenció korábbi példáira vagy alapozta beavatkozásának igazolását humanitárius vagy emberi jogi indokokra. India megtette ugyan a legelején, de később visszakozott “az államok belső ügyének minősülő kérdésekbe történő beavatkozását” az ENSZ alapelveivel ellentétesnek minősítő bírálatok miatt. Végül India csakúgy, mint Tanzánia és Vietnam (amely még a kambodzsai nép önrendelkezési jogának támogatását is felhozta igazolásul) az önvédelem jogának ENSZ Alapokmányban elismert gyakorlásaként próbálta igazolni katonai fellépését és behatolását egy másik ország területére.

Mindhárom esetben egyértelműen javult az emberi jogok helyzete, és a humanitárius katasztrófát sikerült elhárítani, de ez az eredmény nemzetközi jogilag nem tűnt eléggé meggyőzőnek, vagyis elégséges jogi alapnak az intervencióra magukat elszánók szemében. “Habár az államok utaltak humanitárius aggályaikra, inkább az

intervenció erkölcsi, sem mint jogi alapjaként, de egyértelműen nem az egyetlen vagy legfontosabb okaként, és a humanitárius következmények nem az egyetlen és gyakran nem is a legfontosabbak eredményei voltak az ilyen intervencióknak.” (Müllershon [1996] p. 151) Az efféle katonai beavatkozásokat különösen gyanússá tette a végrehajtásuk módja. Az egyoldalú beavatkozások esetében rendkívül nehéz elhárítani az “önző, nemzeti érdekek, hatalmi törekvések szolgálatának” gyanúját, a visszaélések lehetőségét. Sokkal egyszerűbbnek tűnt az önvédelem jogának mindenki által elismert egyéni gyakorlásának kategóriájába beilleszteni a másik ország elleni katonai fellépés szükségszerűségét.

IV. FEJEZET

A HIDEGHÁBORÚ UTÁNI KOMPLEX VÁLSÁGHELYZETEK

1. A jelenlegi fegyveres konfliktusok jellemző formái

A hidegháború “nagyfeszültségű”, elfogadhatatlan kockázatokat, de elfogadhatóan alacsony valószínűséget képviselő folyamatos konfrontációjával és a szembenállás “peremvidékeinek” fellobbanó, ugyanakkor szuperhatalmi ellenőrzés alatt tartható helyi konfliktusaival tarkított nemzetközi biztonsági tájkép alapvetően átrendeződött. Egy lényegesen eltérő környezet határozza meg a nemzetközi közösséget aggasztó problémákat. A leglátványosabb és a nemzetközi biztonság kihívásai, dilemmái szempontjából a legfontosabb változás az államközi fegyveres konfliktusok számának és előfordulásának határozott csökkenése. (Annak ellenére, hogy a hidegháború utáni ún. “új világrend” nyitányaként a Kuvait elleni 1990-es iraki agresszió és az ENSZ alapító atyái által elképzelt

ideális válaszadást kínáló globális kollektív biztonsági mechanizmus működésbe hozása szolgált.) A nemzetközi terrorizmus elleni helyi hadjáratok és a terrorista szervezetek hátszágának felszámolása (Afganisztántól a Fülöp-szigetekig, Nepáltól Grúziáig és Indonéziától Szomáliáig) az adott államok belső, polgárháborús konfliktusaiba történő beavatkozást jelentenek, csak ezúttal az érintett kormányok beleegyezésével és aktív közreműködésével..

Az államközi fegyveres összeütközések gyakoriságának lényeges csökkenése, de azért helyi lehetőségének továbbélése (pl.: Afrika szarván: Etiópia és Eritrea, az indiai szubkontinensen: Pakisztán és India között, a Közel-Keleten: az arab-izraeli vagy az iraki körüli válság) még inkább kiemeli egy egyre határozottabban kirajzolódó párhuzamos tendencia jelentőségét. Rendkívül gyorsan nőtt az államokon belüli fegyveres összecsapások, polgárháborúk, szakadár törekvések, etnikai villongások és fegyveres tisztogatások, valamint e “belső” konfliktusok szenvedő polgári alanyainak és áldozatainak száma. (Annan [1999]) Ezek az eredetileg - és a hagyományos értelmezés szerint - nem nemzetközi konfliktusok rendkívül bonyolult problémákat, közvetlen és közvetett fenyegetéseket jelentenek az érintett régiók, de kihatásait tekintve - amint azt a nemzetközi terrorizmus fenyegetése is szemléltette - az egész nemzetközi közösség számára is. A szomszédos államok gyakran aktívan hozzájárulnak a konfliktusok elmélyüléséhez és átterjedéséhez. (Weiss – Collins [2000], Brown [1996])

Az 1990-es évek alapvetően megváltozott nemzetközi környezetében fokozott figyelmet és sürgős válaszadást igénylő fegyveres konfliktusok szinte kizárólag polgárháborúként jelennek meg. Polgárháborúnak nevezhetők összefoglalóan mindazok a fegyveres erő alkalmazásával kibontakozó államokon belül zajló erőszakos összecsapások, amelyek bármilyen, az adott államon belüli csoportok (kormányzati vagy civil) között alakulnak ki, vagyis

nem nemzet-, illetve államközi harcokat jelentenek. Ezek az államokon belüli fegyveres összecsapások nem hadseregek közötti ütközetekkel kezdődnek, de nemzetközivé válhatnak nagy valószínűséggel nemcsak résztvevőik, hanem hatásaik miatt is. „Mivel regionális szereplők gyakran belekeverednek, ezért valamelyik fél döntő katonai győzelme új háborúhoz és a szomszédos országok elbizonytalanodásához vezethet.” (Mello [2000], 188. oldal) A polgárháborús és etnikai összecsapásoknak közismert ismertetőjele, hogy rendkívül elkeseredettek és nehezen kezelhetők.

A manapság államhatárokon belül etnikai és vallási közösségek között kibontakozó konfliktusok egyre inkább eldurvuló, az erőszakot szinte bármiféle erkölcsi vagy jogi korlát, illetve fenntartás nélkül alkalmazó formákat öltenek. Nemcsak rendkívül könyörtelen és erőszakos leszámolásokat jelentenek a többség és a kisebbség közötti küzdelmek, hanem a legnehezebben megfékezhető és - az okozott vérveszteségek, valamint az elszenvedett sérelmek miatt - legkevésbé megbocsátható és megoldható konfliktusokat példázzák keletkezési helyüktől és körülményeiktől függetlenül. Elegendő itt utalnunk Kurdisztán, Ruanda, Burundi, Bosznia, Horvátország, Koszovó, Csecsenföld és Kelet-Timor elkeseredett konfliktusainak sorsára is.

2. A konfliktusok természetének lényegi átalakulása

Az elmúlt évtized nemzetközi határokon belül zajló helyi harcai újra és újra humanitárius válsághelyzetekhez vezettek. A nem államok közötti összecsapásokként megjelenő, tehát nemzetközinek, legalábbis kezdetben *pro forma*, nem minősülő etnikumközi vagy polgárháborúk rendkívüli súlyosbodására a szuverén állam számára fenntartott „legitim erőszak monopóliumának” visszaélésével – Irak és Koszovó - vagy annak elbitorlásával – Szomália, Bosznia-

Hercegovina, Afganisztán és Kelet-Timor – került sor. Ezekben a fegyveres küzdelmekben tudatosan és rendszeresen elmosódtak a legitim és a megengedhetetlen célpontok, valamint a hadviselők és a civilek közötti határvonalak. Az ENSZ Főtitkára Milleneumi Jelentésében is felhívta a figyelmet az ezredforduló öldökléseinek szikár tényeire: „Az 1990-es évek háborúi főleg államokon belül bontakoznak ki. Ezek a könyörtelen háborúk több mint 5 millió életet követeltek. Nem a határokat, hanem az emberi élet sérelmével jártak. Humanitárius egyezményeket rendszeresen semmibe veszik, polgári személyeket és segélyszervezetek alkalmazottait stratégiai célpontoknak tekintik, és gyermekek kényszerültek arra, hogy gyilkosokká váljanak. Ezek a fegyveres konfliktusok a létező etnikai és vallási különbségeket használták ki. A háborúkat sokszor külső gazdasági érdekek tartják fenn, valamint egy hiperaktív és nagyrészt illegális globális fegyverkereskedelem táplál.” (Annan, [2000], p. 43)

Azonban a századforduló évtizedének hagyományos fegyverekkel és gyakran a megsemmisítés egészen elemi eszközeivel – bozótívágó kések és éhhalál – vívott helyi háborúiban és leszámolásaiban elveszett életek nagyságrendjének igazi magyarázata a hadviselő és polgári áldozatok arányának értelmezésekor fedezhető fel. Az elmúlt évtized polgárháborús harcainak talán legelszomorítóbb és ezért legnagyobb mozgósító erővel bíró jellegzetessége az összecsapások polgári áldozatainak döbbenetes méreteket öltő száma. Amint arra az ENSZ jelenlegi Főtitkára egyik humanitárius intervenciók okait vizsgáló előadásában rámutatott: „Az első világháborúban elesettek 90 százaléka volt katona és csupán 10 százalékuk volt civil. A második világháborúban - a náci haláltáborok áldozatait is háborús áldozatként számolva - még csak az áldozatok fele vagy valamivel több, mint fele volt civil. Sok mai konfliktusban azonban a civilek váltak az erőszak legfőbb célpontjává. Ma már elfogadott, hogy a

civil áldozatok számát 75 százalék körüli tartományban határozzuk meg.” (Annan [1999], p. 5)

A civilek háborús áldozatok közötti arányában bekövetkezett ”földcsuszamlásszerű” okai a fegyveres politikai erőszak céljaiban végbement mélyreható változásokban keresendők. A korunk polgárháborúiban szembenálló szándékainak megértése nyújthat magyarázatot. Az etnikumközi küzdelmek logikáját elemezve megállapítható: „Valójában éppen az teszi a fegyveres konfliktusokat különlegesen végzetessé, hogy szuverén államok határain belül vívják azokat. Ezekben a harcokban a hadviselés célja nem egyszerűen adott terület elfoglalása és ellenőrzése, hanem a nemzeti identitás meghatározása. Az ellenség nemcsak a katonákat foglalja magába, hanem a polgári népesség egészét is, azokat, akiknek a nevében az ellenségek fegyvert ragadtak.” (Macrae, [2000], p. 87) Az egykori Jugoszlávia területén egymást követő szecesszionista és etnikai küzdelmek, valamint a ruandai népirtás könyörtelenül szemléltették a „totális polgárháború” módszertanát.

Az embertelenségek elkövetése, a tömeggyilkosságok és a lakosság erőszakos elűzése – kényszerrel és vérontással, valamint megélhetésük megsemmisítésével és túlélésük ellehetetlenítésével – a háborúk központi céljának és embertelen stratégiájának lényegét jelentették. Szélesebb körű és mélyebbre hatoló szándékok szerves részeként a vitatott területek polgári lakossága nem az ellenségeskedéseket kísérő incidensek áldozataivá vált, hanem haláluk vagy kiűzetésük egyszerre vált eszközzé és megvalósított célkitűzéssé. (The Fall of Srebrenica, [1999], p. 8) Tehát a véghezvitt programok és az alkalmazott eszközök egyenes következményeként beköszöntő humanitárius válsághelyzetek megoldása – mind a Balkánon, mind Afrikában – nem civilizálatlan fegyveres küzdelmek sajnálatos és járulékos következményeinek kezelését, hanem kiszámított és szándékos eredmények elhárítását követelte meg.

A közelmúlt fellángoló és nehezen elhamvadó konfliktusainak tapasztalatai tükrében nem tűnik eltúlzottnak vagy érthetetlennek ez a nagyságrend, ha figyelembe vesszük azokat az eszközöket és módszereket, amelyekkel nemcsak a polgári lakosságnak a harcok keresztútjába került részét, hanem annak egészét sújtják. Természetesen nem az esetleges és a háborúk megvívásával együtt járó "járulékos" károokra és áldozatokra kell gondolnunk. Az etnikai tisztogatások, tömeges kivégzések, népirtások és az emberi létfenntartás elemi feltételeinek megszüntetésére tett kísérletek az egyes államokon belül felfedezett ellenség legyőzésének, sőt "felszámolásának" célja érdekében tudatosan és brutális következetességgel alkalmazott eszközei. (Macrea [2000], Kaldor [1999], Weiss – Collins [2000]) A kiválasztott "megoldások" túl nagy meglepetéssel nem szolgálhatnak a harcokban szembenálló felek meghirdetett és képviselt célkitűzéseinek ismeretében.

Habár pontos számot képtelenség mondani, a polgári áldozatok nagyságrendje világosan érzékelteti a nemzetközi közösség elé tornyosuló kihívásoknak és teendőknak a korábbi nemzetközi biztonságot fenyegető veszélyekhez képest gyökeresen átalakult természetét. A brit külügyminiszter maga is beismerte az elhúzódó politikai, vallási és etnikai konfliktusokat kísérő humanitárius szükséghelyzetekkel súlyosbított komplex válsághelyzetek zavarba ejtő bonyolultságát. "Az elmúlt évtized háborúi hozzávetőlegesen öt millió emberéletet követeltek. Ezekben a háborúkban az erőszak - sokkal inkább, mint bármikor korábban - a civil lakosság, nem pedig a határok ellen irányultak. Ezeknek a konfliktusoknak a kezelése óriási nehézségekkel szembesítette az Egyesült Nemzetek Szervezetét és az egész nemzetközi közösséget." (Cook – Campbell [2000])

A hagyományos reálpolitikai megközelítés szerint, amíg egy konfliktus egyetlen állam keretein belül tombol, addig az nem

tartozik a nemzetközi közösség hatáskörébe. (Természetesen egyes államok számára többé vagy kevésbé ügyesen titkolt részvételük azonban kiváló alkalmat nyújthat geopolitikai és geostratégiai játszmáik lebonyolítására.) Amíg a konfliktus nem súlyosbodott, eszkalálódott és nem terjedt át más államokra, addig a nyílt nemzetközi fellépésre hagyományosan nem volt lehetőség. Kizárólag, amikor már közvetlenül és mindenki számára nyilvánvalóan a “nemzetközi békét és biztonságot fenyegető” veszélyé vált (pl. más államok is belesodródtak), akkor nyílt alkalom a válaszadásra. Ez a fajta rövidlátó megközelítés – annak ellenére, hogy erkölcsileg gyakran már kezdettől fogva tarthatatlannak tűnt – csak addig volt ésszerűen alkalmazható, amíg a külső és a belső konfliktusok megkülönböztetése a nemzeti/nemzetközi választóvonal mentén alkalmazhatónak bizonyult. Ez azonban csak addig állta meg a helyét, amíg más országok biztonságát fenyegető veszélyek értelmezése leszűkíthető maradt a fegyveres összecsapások tovaterjedésére.

3. Menekültek és egyéb biztonsági következmények

Az államokon belül fellángoló és elharapózó erőszak könnyen annak tudatos vagy öntörvényű *vertikális* – növekvő intenzitás és fokozott brutalitás – és/vagy *horizontális* – az erőszak áttérése szomszédos államokra vagy egész régiókra – eszkalációját hozhatják magukkal.

Fegyveres etnikai vagy polgárháborús konfliktusok és az összeomlott államok helyén kialakuló erőszakos káosz menetrendszerűen provokálnak menekültáradatokat, amelyek elkerülhetetlenek látszó humanitárius és politikai válsághelyzeteket gerjesztenek rövid idő alatt. A menekülő emberek tömegeinek megjelenése számos nemzetbiztonsági és regionális

biztonsági kérdést vet fel a konfliktusövezet államaiban. (Roberts, [2000], p. 675-679) A különböző menekültválságok dinamikája és nemkívánatos, de nagymértékben előre jelezhető következményei közvetlenül érintik a menekülteket kibocsátó állam és szomszédai közrendjét, biztonságát és stabilitását. Ez meglehetősen nyomós érvként jelenthet meg egy nemzetközi válságkezelő beavatkozás igazolásaként, amint azt a két legvitatottabb – Észak-Irak és Koszovó esete - humanitárius intervenció is példázta. (UNHCR Report, [2000], p. 211-218, 233-239)

A menekültek özönének megindulásának közvetlen és könnyen azonosítható következményei közé a szomszédos államok etnikai összetételének hirtelen és jelentős megváltoztatása (pl.: a koszovói válság idején Macedóniában élő albán kisebbség arányának rendkívüli megnövekedése), valamint a „konfliktus exportjának” (pl. kurd-török viszály) - akár szomszédos államokon is túlmutató veszélye tartozik. Ezek mellett azonban még számos más olyan lehetséges veszélyforrást nyithat meg egy határokon áttérjedő és ezáltal nemzetközivé váló eredetileg „belső” konfliktus, amelyek könnyen okoznak jogos aggodalmakat azokban, akik a horizontálisan eszkalálódó erőszak azonnali és nyilvánvaló következményein túlra tekintenek. A kevésbé látható „eredmények” csak bizonyos idő elteltével válnak felismerhetővé bonyolult kérdések összefüggő együtteseként.

Az erőszakos politikai és humanitárius válsághelyzetek összetett nemzetközi hatásait a Biztonsági Tanács rendszeresen a „nemzetközi békét és biztonságot fenyegető veszély” általános meghatározásába sűríti, amely azonban magába foglalja

- a legkülönbözőbb fegyverek ellenőrizhetetlen terjedését és azok kereskedelmét

- felfegyverzett szélsőséges mozgalmak és terrorista szervezetek lehetséges vagy tényleges együttműködését és hátországuk kialakítását az erőszak és jogtalanság övezeteiben
- a gazdasági kapcsolatok nemzeti és regionális szintű összeomlását
- a nemzetközi szervezett bűnözés számára kínálkozó új termékeny közeg és útvonalak létrejöttét
- az elfogadhatatlan, de a saját brutális logikája szerint célravezető „etnopolitikai konfliktusrendezés”, etnikai tisztogatás és öldöklés példájának tovaterjedését
- a kezelhetetlen és egészségtelen körülmények miatt kirobbanó járványok nemzetközi méreteket öltő tovaterjedésének veszélyét. (Ramsbotham - Woodhouse, [1996], p. 107; National Intelligence Council Report, [2001], p. 19)

A fentebb felsorolt sokrétű nemzetközi biztonsági fenyegetést megjelenítő veszedelmes következmények kialakulásának megelőzése vagy kiteljesedésének féken tartása megköveteli a kiváltó okok felszámolását. Ez pedig a fegyveres erőszak térnyerésének, valamint az azt kísérő és önmagában is legalább olyan jelentős válságtényező, a humanitás normái súlyos sérelmének megelőzését vagy felszámolását jelenti.

A legtöbb belső konfliktus következményei gyorsan és szinte elkerülhetetlenül áttérjednek szomszédos országokra is. Legnyilvánvalóbb és legtragikusabb módja egy menekültáradat megindulása. Ezzel nemcsak óriási társadalmi és gazdasági teherterhelésnek, „humanitárius nyomásnak” lesznek kitéve, hanem az etnikai feszültségek és összecsapások is áttérjedhetnek a közeli befogadó, menedékként szolgáló országokra is. Ez különösen igaz, ha egy befogadó állam etnikai összetételét jelentősen befolyásolhatja a menekülők megjelenése és hatása közvetlenül érzékelhető az adott ország társadalmán belül. (Macedónia törékeny társadalmi helyzete

tanulságos példaként szolgált a koszovói válság során.) A menekülőkkel együtt érkezik és terjed az etnikai társadalmi konfliktusok rendezésének brutális példája és a tanulság, amely máshol is megfontolandónak és alkalmazhatónak tűnhet. (Brown [1996])

Ezzel egyszerre terjedhetnek a konfliktus okai (etnikai feszültségek az arányok megbomlása miatt) és az etnikai, nemzetiségi szembenállás „rendezésének” módja vagyis az erőszak és az üldözés „fertőzésének” veszélye is. Ráadásul az államokon belül kibontakozó válságok nemcsak létező határokon terjednek át, hanem új határokat hozhatnak létre különböző államok szétrobbantásával és újonnan megjelenő államalakulatok kialakításával. Az új határok egyrészt elválaszthatnak népeket, amelyek nem képesek többé egyetlen közösségben és országon belül élve megoldani együttélésük gondjait. Másrészt azonban további ellentétek és rendezésre váró válságok magvait hinthetik el. (A horvátországi “szerb krajnák” látványos példaként illusztrálták ezeket a veszélyeket.)

A válságok, amelyek egy államon belül kezdődnek és következményeik hatásait tekintve fokozatos vagy hirtelen súlyosbodásuk eredményeként nemzetközivé válhatnak, szerepvállalásra készítetve más államokat, illetve a nemzetközi közösség egészét. Lépéskényszerbe, vagyis válaszadási kényszerbe kerülve az eddig kívülállóknak a konfliktus további elmérgesedésének megelőzésére - a harcok, valamint az etnikai és/vagy vallási indíttatású elnyomás, továbbá az erőszak megfékezésére - kell vállalkozniuk. Az erőszak gátlástalan alkalmazásának befejezésére, egész régiók destabilizálásának elhárítására, valamint kollektív nemzetközi biztonsága érdekében tett intézkedései hitelességének és legitimitásának megőrzése érdekében határozott lépéseket kell tenniük.

A közelmúlt tragikus és rendkívül összetett (egyszerre humanitárius és biztonsági) válságainak kezelése során kiderült, hogy az ezekben a szükséghelyzetekben alkalmazható békés eszközök (a preventív diplomáciától az embargóig) sikertelen mozgósítása után a nemzetközi közösség számára nem maradt más lehetőség, mint a legköltségesebb és legkényesebb eszköz igénybevétele: a katonai intervenció. Végző esetben a fegyveres erőt alkalmazó beavatkozás minden fogyatékosága és vitathatósága ellenére az elkerülhetetlent jelentette a mészárlások és a megengedhetetlen embertelenség folytatásával szemben.

Az elmúlt évtized fontos és emlékezetes leckékkel szolgált az államok határain belüli fegyveres összecsapások polgári áldozatainak és az alapvető emberi jogaik megsértését elszenvedők saját államukkal vagy honfitársaikkal szembeni külső („kivülálló” általi fegyveres) védelméről. A leglényegesebbet az ENSZ Főtitkára által a Közgyűlésének 1999 novemberében Srebrenica elestéről benyújtott rendkívül kritikus hangvételű jelentésében foglalta össze. „Srebrenica legfőbb tanulsága az, hogy egy egész nép megfélemlítését, elűzését és legyilkolását célzó szándékos és szisztematikus kísérlettel határozottan szembe kell állítani minden szükséges eszközt és azt a politikai akaratot, amelyik eljut a logikus következtetések levonásáig. A Balkánon ebben az évtizedben ezt a leckét meg kellett tanulnunk nem egyszer, hanem kétszer. Mindkét esetben – Boszniában és Koszovóban – a nemzetközi közösség megpróbált tárgyalásos rendezést elérni egy gátlástalan és gyilkos politikai rendszerrel. Mindkét esetben a fegyveres erő alkalmazása vált szükségessé a polgári lakosság tervszerű és szisztematikus öldöklésének és elűzésének megállításához.” (Srebrenica Report [1999])

Amikor a humanitárius segítséget biztosítani igyekvő valamennyi békés megoldás reménytelenné válik, az emberességi

válság problémája túllépve saját kezdeti meghatározását, valamint a nemzetközi humanitárius jog adta kereteket, többé már nem értelmezhető a humanitárius segélyakciók nézőpontjából. A kibontakozó emberi jogi és humanitárius katasztrófák következményei egyértelmű vészjelzéseket küldtek a nemzetközi közösség számára. Ezek a nagyszabású emberi tragédiák nem csupán morális és emberi jogi elveket sértenek, hanem a nemzetközi békére és biztonságra is komoly és közvetlen fenyegetést jelentenek. A Biztonsági Tanács határozatainak egész sorozatában (pl. Szomália, Ruanda, Bosznia, Kosovo, Kelet-Timor és Afganisztán esetében) hangsúlyozza az emberi jogok súlyos és tömeges megsértése és a nemzetközi biztonságot kockára tevő veszélyek közötti közvetlen kapcsolatot. (Chesterman [2001], Sandole [1999])

A beavatkozást kiváltó ilyen jogsértéseket a nemzetközi békére és biztonságra irányuló fenyegetésnek tekinthetők a BT gyakorlatában kikristályosodó felfogás értelmében. (Chesterman [2001], Gray [2000]) Ezért az államok által a nemzetközi humanitárius és emberi jogi kötelezettségek durva és tömeges megsértésére adható erőteljes válaszok és alkalmazható kényszerítő intézkedések kérdését a BT az ENSZ Alapokmányának VII. (a békét fenyegető, azt megsértő és agresszív lépésekre adható válaszokra) és a VIII. (a regionális megoldásokra vonatkozó) fejezeteinek körébe tartozóként kezeli.

Az *ultima ratioként* használható nemzetközi katonai fellépés kényszerének alkalmazása egyértelműen jelezheti a nemzetközi közösség eltökéltségét és tűrőképességének határát, olyan esetekben, amikor nehezen lehetne kétségbe vonni egy kiterjedő válság nemzetközi békét és biztonságot fenyegető következményeit.

V. FEJEZET
A HUMANITÁRIUS PROBLÉMÁK, MINT NEMZETKÖZI POLITIKAI
KÉRDÉSEK

1. *Megjelenésük okai*

A humanitárius kérdések jelentőségének hirtelen megváltozása nagy hatást gyakorol nem csupán az egyes konfliktusok alakulására, hanem a nemzetközi rendszer egésze feladatainak megértésére, működési elveire és univerzális igényű, de regionálisan védelmezett és érvényesített értékeire is. Önmagában a humanitárius és emberi jogi kérdések hangsúlyos megjelenése nem jelent újdonságot, hiszen az ENSZ megalakulása előtti időszakban is számos esetben lehettünk tanúi a humanitás elvei fokozatos, de folyamatos térnyerésének a nemzetközi kapcsolatok legkülönbözőbb kérdéseiben az emberi és kisebbségi jogoktól a hadijog fejlődéséig.

Ami azonban példa nélküli, az emberi jogi és humanitárius válsághelyzetek rövid időn belüli ismétlődése a kurdok 1991-es észak-iraki exodusától az 1999-es kelet-timori elszakadásáig terjedő időszakban. A humanitárius kérdések előtérbe, sőt a nemzetközi figyelem középpontjába kerülését a modern média híradásai nyomán

kiszélesedő nyilvánosság, az ún. „CNN - effektus” következményei (Newman [1995]) és az események gyakori ismétlődése mellett az ENSZ Biztonsági Tanácsának – az egymás utáni válsághelyzetekben meghozott - határozataiban megfogalmazott döntései és a Közgyűlés napirendjére tűzött kérdések is kellőképpen biztosították. Ezekben a határozatokban a Biztonsági Tanács a humanitárius kérdéseken belül az emberi jogok és a nemzetközi humanitárius jog betartásának szükségességéről, megsértésének elítéléséről és a jogsértések megakadályozásának felhatalmazásáról döntött.

Számtalan nemzetközi kormányzati (elsősorban az ENSZ intézményei és ügynökségei) és nem kormányzati (NGO-k) szervezet képezi részét a nemzetközi humanitárius közösségnek. (Minear [1993]) Ez az önálló „univerzum” az emberiség lelkiismereteként nemcsak állandóan napirenden tartják és feltárják az újabb szükséghelyzeteket, hanem folyamatosan humanitárius akciókat indítanak és segélyeket biztosítanak. Ezzel a komplex nemzetközi válsághelyzetekben elengedhetetlen emberiességi segítségnyújtás nem katonai kérdéseinek legfontosabb szereplőivé váltak.

A nemzetközi humanitárius erőfeszítések két feladatra épülnek. Egyrészt a humanitárius jogi normák betartása, vagyis a fegyveres konfliktusok – legyenek azok nemzetközi vagy államokon belüliek – polgári lakosságot sújtó hatásainak korlátozása, másrészt a humanitárius segítségnyújtás, tehát a humanitárius szükséghelyzetek szenvedő alanyai életének megóvása és ellátása képezi. (Orford [1999]) A humanitárius kérdésekhez kapcsolódó, de azoktól különálló nemzetközi jogi témakörként jelenik meg az alapvető emberi jogok védelme, érvényesítése és – gyakran éppen a humanitárius válságok során azok kiváltó okaként vagy közvetlen következményeként drámai formában felmerülő – súlyos megsértésük felszámolása.

2. *Humanitárius fellépés: segélyakciók és/vagy intervenció?*

A fenti egymáshoz közvetlenül kötődő területeken végrehajtott nemzetközi akciók közötti különbségek és átfedések tisztázásra szorulnak. Először is meg kell különböztetnünk a *humanitárius beavatkozást* egyéb *humanitárius akcióktól*, amelyek céljaikban, jogi megalapozottságukban és eredményeikben is eltérnek egymástól. “Habár mind a humanitárius intervenció, mind a humanitárius segélyek célba juttatása egy adott állam, a célország területén történő humanitárius természetű közbelépést jelent, a humanitárius intervenció szinte valamennyi vonatkozásban különbözik a humanitárius segítségnyújtás eljuttatásától.” (Istrate [1998], p. 264) A humanitárius és emberi jogi célok érdekében nemzetközi kényszerrel alkalmazó beavatkozás alapvetően különbözik például a nemzetközi segélyek célba juttatását biztosító egyéb humanitárius fellépésektől.

a) Fegyveres erő

A humanitárius intervenció lényegéből adódóan fegyveres erők alkalmazását jelenti, míg a segítségnyújtás végrehajtása alapvetően nem kívánja, és több okból nem is jelentheti katonai kényszerítő eszközök alkalmazását.

b) Konszenzus

A humanitárius katasztrófa által sújtotta népesség segélyakciókkal történő ellátásához szükség van a területi főhatalmat gyakorló állam jóváhagyására, feltéve, hogy még létezik állami autoritás és nem helyi „hadurak” engedélyét kell elnyerni. Humanitárius célú fegyveres beavatkozás esetén azonban nincs szükség semmiféle

hozzájárulásra az érintett ország létező vagy nem létező hatóságai részéről. Sőt, az adott célország kifejezett akarata ellenére is végrehajtható és végrehajtandó fellépésére kerül sor ilyen esetben. (Russbach [1994])

c) Szereplők és felhatalmazásuk

Humanitárius intervenciót kizárólag államok vagy államok bizonyos csoportja hajthat végre nemzetközi felhatalmazással vagy – kivételes esetekben akár – anélkül is, meghatározott célok kikényszerítése érdekében. Humanitárius segítségnyújtásra nemcsak államok és nemzetközi kormányzati szervezetek képesek és rendelkezhetnek legitimitással, hanem nem kormányzati jellegű (NGO-k) nemzetközi szervezetek is. Gyakran sokkal hatékonyabban, gyorsabban és képzetebben teszik mindezt, mint a nemzetközi kormányzati ügynökségek és szervezetek. Humanitárius segítségnyújtás sikeres kivitelezéséhez nincs szükség semmiféle nemzetközi felhatalmazásra, legfeljebb széleskörű nemzetközi együttműködésre.

d) Célok

A humanitárius segítségnyújtás biztosítása nem célozza és nem is alkalmas az emberi jogok szisztematikus és széleskörű megsértésének megszüntetésére a célországban. A segítségnyújtás célja a konfliktusok polgári áldozatai szenvedéseinek enyhítése, nem pedig a konfliktusok megfékezése, illetve rövid vagy hosszabb távú rendezése. Adam Roberts felhívja a figyelmet arra, hogy sajnálatos módon számos esetben éppen az ellenkező hatással járhatnak. „Az igazság az, hogy bizonyos körülmények közepette a humanitárius akciók éppen a harcok elhúzódását eredményezték és kudarcot

vallottak sürgős védelem nyújtásakor, legnyilvánvalóbb módon a népirtások esetében.” (Roberts [1999] p. 30) Ezek voltak azok az esetek, amikor a nemzetközi közösségnek nem sikerült megtalálni segítő részvételének legeredményesebb formáját. Ilyenkor a megfelelően erőteljes támogató fellépés és határozottság hiányában csak a segélyeknek a harcoló felek általi felhasználása és a nemzetközi erőknél a konfliktusba való céltalan, kiszolgáltatott belekeveredése vagy a megalázó és gyors kivonulás között válaszhatott. Ez történt Libéria (1991-ben) és Sierra Leone (1994-ben) esetében is.

Ezek a tapasztalatok kikényszerítik a kérdést, hogy milyen erők és hogyan léphetnének fel olyan esetekben, amikor a humanitárius erőfeszítések és azok, akiknek a megóvására ezek irányulnak, erélyes és azonnali segítséget igényelnek. „A hidegháború befejeződése óta számtalan humanitárius segítségnyújtási erőfeszítést tettek a polgárháborúk és államokon belüli összecsapások következtében megjelenő problémák kezelésére, amelyek közül nagyon sok műveletet harctéri körülmények közepette hajtottak végre. Sok esetben a humanitárius segélyeket a szembenálló harcoló felek valamelyike szerezte meg és használta fel politikai fegyverként. Több esetben is megtámadták a segélyek célba juttatását és szétosztását végzőket. Habár a humanitárius segítségnyújtási erőfeszítéseket távoli országok és nemzetközi szervezetek bürokratái nem tekintik politikainak, a helyi hadban állók kétségtelenül politikainak minősítik: a humanitárius segélyek ugyanis képesek befolyásolni a kialakuló tényleges erőviszonyokat.” (Oudraat [1996], p. 500) A közvetlen, katonai erővel biztosított támogatás kérdése éppen sürgőssége miatt és bonyolultsága mellett is kritikus fontosságú lehet olyan esetekben, amikor a nemzetközi és belső konfliktusok polgári áldozatainak védelméről rendelkező humanitárius és ember jogi normák

megsértésével emberiség elleni, valamint háborús bűntettek elkövetésére kerül sor. (Robertson [1999], Rottensteiner [1999])

Joggal kérdezheti a téma egyik kiváló szakértője, a már idézett Roberts professzor: “Miért vannak (fegyveres konfliktusok polgári alanyait védelmező – a szerző kiegészítése) korlátozó szabályaink, ha nyilvánvaló büntetlenséggel hagyhatók figyelmen kívül? Valójában mi értelme van civilizáltnak hívni magunkat, ha nem teszünk semmit a kegyetlenség és barbárság megfékezésére?” (Roberts, [1999 b] p. 23) Habár a fegyveres erővel nyomatékosított emberiességi segítségnyújtás kikényszerítése kockáztathatja a humanitárius akciók alapelvei egyikének és/vagy másikának (semlegesség és pártatlanság) alkalmazhatóságát – és ezzel látszólag az egész misszió sikerét –, azonban időnként éppen ezekhez az alapelvekhez – vagy csupán ezek látszatának fenntartásához – való ragaszkodás válhat a humanitárius segélyek és tevékenységek akadályává. (Destexhe, [1998])

3. Humanitárius biztonság

Nem csupán a humanitárius segítségnyújtás meghatározását kell elválasztani a humanitárius intervenciótól, hanem a jelenlegi konfliktusokban legalább olyan gyakran előforduló másik nemzetközi fellépéstől, a békefenntartó tevékenységtől (amelyről később még bővebben szólunk) is meg kell különböztetnünk az emberiességi beavatkozást a fegyveres erők felvonulása adta látszólagos hasonlóság ellenére is. Együttes vizsgálatukra egy szempontból azonban mégis érdemes és szükséges is figyelmet fordítani.

Mind a humanitárius segítségnyújtás, mind a nemzetközi békefenntartó nemzetközi akciók átalakulhatnak olyan helyzetekké, illetve a résztvevő szervezetek és egyének kerülhetnek olyan

körülmények közé, amikor megvédésük és tevékenységeik biztosítása nemzetközi katonai fellépést tehet szükségessé. (Dziedziec [1999]) Mindkét esetben a nemzetközi kormányzati és nem kormányzati szervezetek belső konfliktusok áldozatainak védelmére és ellátására, illetve az összecsapások megfékezésére tett sokrétű erőfeszítései ellen irányuló erőszakos kihívások következtében kerülhetnek olyan helyzetbe, amikor feladataik teljesítése érdekében fegyveres erő igénybevétele válik elkerülhetlenné.

A belső konfliktusok “humanitárius tüneteit” kezelni szándékozó szigorúan emberiességi célokra korlátozódó kezdeti nemzetközi akció ilyen módon a konfliktusban való közvetlen részvételt, vagyis a felekkel (vagy azok egyikével) történő összeütközést vállaló, fegyveres erővel végrehajtott humanitárius mentőakcióvá, vagyis emberiességi beavatkozássá fejlődhet a válság jellegének megváltozásával. A létező nemzetközi humanitárius és emberi jogi normák súlyos és nagy tömegeket érintő megsértésének, illetve ezen jogsértések más államokra is kiterjedő, azokat is érzékenyen érintő és komolyan veszélyeztető közvetlen biztonsági hatásainak következményeként merül fel a humanitárius célú nemzetközi fegyveres beavatkozás szükségessége.

A katonai fellépés hatékonyságát nagymértékben megnehezíti az eredeti kiinduló helyzet és a későbbiekben kialakult jellege és követelményei közötti lényeges különbség. A humanitárius célú katonai akciók és azok védelme, akik megsegítését ezek célul tűzik ki, egészen más nemzetközi felhatalmazást, erőket és kivitelezést kíván, mint a kezdeti segítségnyújtás. A segélyakciók és a segélyekre szorulóknak védelmének katonai erővel alátámasztott végrehajtása hadviselő gondolkodást és értelmezést feltételez, ami alapvetően eltér a humanitárius tevékenységek rendező- és szervezőelveitől. (Girod – Guaedinger [1998]) Míg a fegyveres védelmet nyújtó beavatkozás az erők koncentrációját és védhető pozíciók kialakítását

kívánja meg, addig a humanitárius segélyezés és támogatás a résztvevők szétszóródását, tevékenységük minél nagyobb területre történő kiterjesztését követeli meg, ami természetesen jócskán fokozza sérülékenységüket és megnehezíti a katonai fellépés sikerét.

A hidegháború utáni korszak konfliktusainak jellemző formájaként jelentkező komplex válsághelyzetek a civil, nem hadviselő lakosság elleni közvetlen támadásokon, valamint az összecsapásokat kiváltó és/vagy kísérő nemzetközi - emberi jogokat súlyosan sértő - büntetteken túl az életbenmaradás számos döntő fontosságú körülményének ellehetetlenítésével súlyosbítják a válsághelyzetet. Az élelemtermelés és elosztás, az egészségügyi és az energiaellátás rendszerének és hálózatainak szétzilálásával, valamint helyreállításának megakadályozásával járulnak hozzá a nagy számú áldozat és menekült szenvedéseéhez. (Macrea [2000], Nafziger, Stewart, Vayrynen [2000]) A polgári lakosság megpróbáltatásainak enyhítésére indított humanitárius segélyakciók és az egyszerre több szálon futó nemzetközi erőfeszítések az államok és a nemzetközi - kormányzatiak és nem kormányzatiak egyaránt - szervezetek alkotta közösség esetenkénti legfőbb és egyetlen valós válaszadásának tekinthetők. Kritikusabb szemléletű értékelések szerint az elszaporodó polgárháborús és nemzetiségi összecsapások humanitárius megközelítése a liberális demokráciák erkölcsi indíttatású politikai megoldási kísérleteit kiegészítő vagy - rosszabb esetben - azokat helyettesítő akciójaként vált központi kérdéssé a 90-es évek konfliktuskezelése során. (Destexhe [1998])

4. A humanitárius segítségnyújtáson túl

A különböző válságok elsősorban humanitárius problémaként történő értelmezése egyszerre tükrözte a nemzetközi közösség zavartságát a kibontakozó vallási és etnikai konfliktusok

bonyolultsága, indulatai és féktelensége láttán, valamint megrendültségét és a konfliktusok látszólagos kezelhetetlensége ellenére jelentkező tenni akarását. Az emberiességi megközelítés erélytelen formája azonban kiváló alkalmat vagy alkalmanként inkább „kibúvót” kínált a külső szemlélők számára. A kiobbant konfliktusok szörnyű következményeinek enyhítésére tett humanitárius lépésekkel próbálták elejét venni egy szélesebb regionális bizonytalanság kialakulásának és még kényelmetlenebb problémák felbukkanásának. Inkább érdemes az áldozatokat – feltéve, hogy ez lehetséges – a saját hazájukban, otthonaikhoz még közelebb ellátni, mintsem a menekültek tömegéről más országok területén felállított táborokban kelljen gondoskodni, súlyosbítva a befogadó ország sok esetben egyébként sem túl könnyű helyzetét.

A „legkisebb közös többszörösöként” megjelenő készség a közös, lehetőleg multilaterális formában történő humanitárius segítségnyújtásra az eltérő érdekekkel, különböző aggályokkal és képességekkel rendelkező államok viszonylag alacsony kockázatvállalási hajlandóságát tükrözi. Sokkal könnyebb meghozni egy pártatlan humanitárius segítségnyújtásról szóló döntést, mint elfogadni egy, a válság lényegét érintő és a valódi természetét kezelni képes konfrontatív kezelési javaslatot. (Ramsbotham – Woodhouse [1996]) Az erőforrásokat nem katonai célokra mozgósító, csak a humanitárius segélyek célba juttatására összpontosító nemzetközi részvétel legtöbb esetben, habár csak időlegesen, de mégis alkalmas felületi katasztrófaelhárító válasznak tűnhet a humanitárius szükséghelyzetet kiváltó válság tényleges kezelésére vagy megoldására tett lépések nélkül is. Kritikus megközelítések szerint az önmagukban egyébként hasznos és nemes humanitárius lépések könnyen válhatnak a válságrendezést megengedő komolyabb és bonyolultabb politikai döntések elkerülésére alkalmas illúziókká vagy azok halogatására szolgáló pótcselekvéssé.

Ezek a deklaráltan pártatlan és csupán humanitárius célokat szolgáló nemzetközi fellépések sokszor nem váltják be a hozzájuk fűzött – a kényszerű közvetlen részvétel elkerülésében bizakodó – reményeket sem. Nem lehet ugyanis csupán karitatív döntéseket hozni és egyoldalúan elkerülni a politikaiakat olyan helyzetekben, amikor az emberiség szavát a helyszínen elnyomja az erkölcsi relativizmus és cinikus hatalmi pragmatizmus vezérelte csatazaj. Az elmúlt évek során a különböző nemzetközi humanitárius szervezeteket és NGO-kat többször magukra hagyták az olyan válságok kezelésében, amelyek elsődleges ismérveik ellenére lényegében nem humanitáriusak, hanem természetüket, kiváltó okaikat és céljaikat tekintve egyértelműen politikaiak voltak. Minden esetben világosan megmutatkoztak a humanitárius segélyakciókkal elérhető eredmények korláti. Erre az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (UNHCR) 2000. évi átfogó jelentése is egyértelműen felhívja a figyelmet. „A sürgősségi segélyműveleteket nem szabad a konfliktusok gyökereit jelentő problémákra választ adó, jól időzített és határozott politikai akciók helyettesítőiként kezelni.” (UNHCR [2000] p. 243)

5. A humanitárius intervenciók „hatósugarának” és közvetlen céljainak tisztázása

A humanitárius intervenció elutasítása a felmerülő jogi bizonytalanságok mellett, látszólag annak gyakorlati alkalmatlanságának vagy nemkívánatos következményeinek hangoztatására is alapozható. Ez azonban a nemzetközi konfliktuskezelés módozatainak és eszközeinek általános, és különösen a humanitárius célú beavatkozások lényegi félreértését tükrözi. A emberiség legalapvetőbb normáinak védelme és betartásának kikényszerítése csupán a nemzetközi

közösség rendelkezésére álló „elsősegélynyújtási eszköznek” tekinthető. Alkalmazása azokban a vészhelyzetekben „javallott”, sőt kimondottan szükséges, amikor az emberi és humanitárius jogi normák kirívó megsértése következtében bekövetkezett „tömeges humanitárius baleset” áldozatainak ellátása és megmentése érdekében rendkívüli és késlekedést nem tűrő intézkedések válnak szükségessé. Azonban a segítségnyújtás azonnali formájától természetesen nem várható el egy átfogó gyógyító vagy „regeneráló kezelés” eredményeinek elérése. Sem a komplikált „társadalmi sérülések” okai és azok közvetlen felszámolása, sem pedig a „sérült közösségek” általános egészségi állapota nem kérhető számon a rögtöni „helyszíni kezelésről” gondoskodó „mentőosztagtól”. Az egyetlen feladat, amire ilyenkor vállalkozni lehet, az életveszély közvetlen okainak elhárítása és minden további segítségnyújtás elemi feltételének - a „sérültek” megmentése - biztosítása addig, amíg biztonságba nem kerülnek.

Ugyanilyen módon egy humanitárius célú katonai akció természetesen nem elégséges eszköz az elmérgesedett konfliktusok rendezéséhez vagy azok alapvető okainak megszüntetéséhez. Az erkölcsi kötelesség és nemzetközi biztonsági megfontolások által egyaránt indokolt beavatkozások a polgári lakosság öldöklésének megállítása, valamint az elemeknek kiszolgáltatottak megmentése érdekében akkor is megindíthatóak, ha nem egy tartós és azonnal elérhető rendezés vagy béke biztosítása a közvetlen céljuk. Ezek a nemzetközi fellépések nem az elkeseredett konfliktusok súlyos alapkérdéseinek – politikai függetlenség, nemzeti önrendelkezés, „etnikai szállásterület” vagy „fenyegető” demográfiai folyamatok – megválaszolására hivatottak. „Csupán” bármely rövid vagy hosszútávú megoldás alapvető

feltételét teremtik meg a civil lakosság lemészárlásának, elűzésének és éhhalálának megállításával, amint ezt az észak-iraki és szomáliai beavatkozások indokaként is szerepelt.

A *továblépés* a humanitárius fegyveres kényszertől a konfliktusrendezést biztosító békefenntartás és „békeépítés” felé – amint erre Koszovó esetében a KFOR és az UNMIK telepítésével sor került – vagy a *visszatérés* a békefenntartáshoz és államépítéshez – mint Boszniában a daytoni megállapodást követően érkező IFOR/SFOR – kizárólag az emberi jogok minimumának biztosítása után képzelhető el. A katonai beavatkozások után a korlátait elveszítő erőszakkal szembeni nemzetközi elkötelezettség és figyelem egyértelmű jeleként és az emberességi kötelezettségek betartásának biztosítékaként legtöbb esetben szükséges lehet egy ütőképes nemzetközi biztonsági jelenlétre. Ez már azonban a konfliktusrendezés folyamatának következő, jogilag és politikailag elkülönült fázisának alátámasztására szolgál.

6. A nemzetközi elsősegély: a konfliktusrendezés alapkezelése

A humanitárius intervenciók céljai meghatározása során a szenvedő és üldözött lakosság védelmének biztosítása – *protektív* funkció - mellett a beavatkozások megelőző – *preventív* szerep – hatásait is számításba kell venni. A legerőteljesebb konfliktuskezelési eszköz, a kollektív biztonság fegyveres kikényszerítésének egyik különleges alkalmazási formájaként, az emberességi beavatkozások a leghatásosabb ellenszer szerepét tölthetik be a politikaiakkal egybefonódott humanitárius válságok közvetlen okainak és azonnali következményeinek elhárításában. A fegyveres erő humanitárius célú alkalmazása többször döntőnek bizonyult a

drámai módon súlyosbodó vagy a már teljesen kibontakozott humanitárius vészhelyzetek felszámolásában.

A komplex válsághelyzetek embertelenségeit megszüntetni igyekvő beavatkozásoknak egyesítenie kell a humanitárius és a katonai funkciókat, miközben a politikai következmények (pl. önrendelkezési igények és etnikai együttélés) sem hagyhatók figyelmen kívül. Azokat rendezését azonban a közvetlen humanitárius feladatoktól elválasztva meg kell őrizni a konfliktusrendezési folyamat következő felvonása számára. A többenemzetiségű és egyszerre több célt is elérő emberiességi intervenciók feladataik sokszínűségét, a beavatkozás mélységét és a politikai rendezések alapvető feltételeinek kikényszerítését illetően határozottan különböznek minden más nemzetközi jogilag lehetséges külső katonai fellépéstől.

Egy kiszélesedő és más e módon megfékezhetetlen erőszakos konfliktus humanitárius intervención keresztül végrehajtott nemzetközi megelőzése vagy mielőbbi megfékezése beláttatja az embertelenségek elkövetőivel a későbbi konfliktusrendezéshez szükséges kudarcukat, valamint megfosztja őket erkölcsileg és jogilag egyaránt megengedhetetlen eszközeiktől. Ugyanis az emberiesség minimális normáinak külső fegyveres kikényszerítésével a belső erőszak céljai – valamely etnikai és/vagy vallási közösséghez tartozó polgári lakosság megsemmisítése és elűzése – többé már nem elérhetőek és az eredeti tervek megvalósíthatatlanná válnak. Miután a humanitárius intervenció – feltételezve egy folytatódó nemzetközi részvételt - ellehetetlenítette az egész konfliktust lényegét meghatározó törekvéseket, egyszerűen nem marad esély a kitűzött politikai, katonai, gazdasági és etnikai célok sikeres elérésére. Ezért tekinthető egy hiteles és erélyesen végrehajtott emberiességi célú katonai beavatkozás az alapvető

emberi jogi normák mellett a béketeremtés és konfliktusrendezés előfeltételének is.

VI. FEJEZET

A HUMANITÁRIUS SEGÍTSÉGHEZ VALÓ JOG

1. Humanitárius korlátok és kötelezettségek

A nemzetközi humanitárius jog és a humanitárius szervezetek hálózatának elmúlt évtizedekben végbement fejlődése a nemzetközi közösség állami és nem állami szereplőinek azon igyekezetét tükrözi, ami a fegyveres konfliktusok - legyenek azok akár nemzetközi, akár nemzetközinek nem minősülők - összes áldozatának védelmét és ellátását próbálja biztosítani. A humanizmus elveinek és a fegyveres viszályok valóságának összeegyeztetésére keres lehetőséget az emberességi segítségnyújtásra vállalkozó szervezetek változatos köre. A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága jogi bizottsága akkori elnökének 1994-ben, az Európai Parlamentben megfogalmazott értékelése szerint: „Eddig nem sikerült a háborúkat felszámolnunk, azonban megpróbáltuk, hogy enyhítsük azok hatásait annak érdekében, hogy fegyveres konfliktusok közepette is létrehozzuk a humanitás oázisát.” (Sandoz [1994] p. 2)

Az államok határai által emelt politikai akadályok humanitárius célok érdekében történő figyelmen kívül hagyását egy úgynevezett „*egységes és átfogó humanitárius tér*” létrehozására irányuló törekvések fejezik ki. Az embertelenség közelmúltbéli megnyilvánulásai elkerülésének morális és jogi követelményeként egy állami szuverenitástól független és a nemzetközi/nemzetállami kérdések választóvonalán túllépő, a humanitárius szempontok és

szabályok érvényesülésére alkalmas „közeg és körülmények” kialakítását hangsúlyozó koncepció ölt egyre erőteljesebben alakot. (Roggo [2000], Chopra – Weiss [1995])

A nemzetközi humanitárius segítségnyújtást meghatározó és irányító alapelvek szerint egyetlen konfliktusban résztvevő szereplőnek sincs joga a szembenálló fél vagy felek lakosságát az éhhalál szélére sodorni, még kevésbé abba beletaszítani. Minden konfliktusban résztvevő államnak biztosítania kell a nemzetközi segélyküldemények szabad mozgását és a szükségét szenvedőkhöz való eljuttatását, ameddig és akárhányszor a helyzetük úgy kívánja. (Sandoz [1992]) Továbbá, bármely konfliktusban résztvevő esetében fennálló általános kötelezettségnek kell tekinteni a harcoló felek ellenőrzése alatt álló saját vagy a másik fél/felek nem harcoló (polgári és hadifogoly) lakossága élelmezésének, gyógyszerének és a túlélésükhöz elengedhetetlen egyéb ellátásának biztosítását. Amennyiben a harcokban szembenálló erők a nélkülöző, szenvedő és kiszolgáltatott lakosság alapvető ellátására nem képesek, akkor el kell fogadniuk az ellenőrzésük alatt álló saját vagy a megszállt idegen területeken élők nemzetközi segítségnyújtás formájában történő ellátását. (Rottensteiner [1999])

A nemzetközi humanitárius jog normáinak esetében - a csakúgy, mint az alapvető emberi jogoknál - nemzetközi jog különleges fontossággal bíró és mindenkivel szemben, bárki által érvényesíthető ún. *erga omnes* kötelezettségek határozzák meg az államok fegyveres konfliktusok során tanúsítandó magatartását. A humanitárius jogot átfogóan rendező 1949-es genfi egyezmények és 1977-es kiegészítő jegyzőkönyvek közös (minden egyezményben és jegyzőkönyvben ugyanúgy megjelenő) 1. cikke nemcsak azt követeli meg az aláíró államoktól, hogy tartsák tiszteletben a nemzetközi humanitárius jog szabályait, hanem azt is, hogy biztosítsák ezeknek a szabályoknak mások általi tiszteletben tartását is. Ez a nemzetközi

jogban rendkívül ritkán fellelhető rendelkezés is tanúsítja a humanitárius jog normái betartásának és betartatásának kiemelt jelentőségét a modern nemzetközi jogrendben.

Ezek a multilaterális nemzetközi humanitárius jogi kötelezettségek megsértésük esetén valamennyi, konvenciót aláíró államot jogsérelmet elszenvedő félként minősítenek és felhatalmaznak arra, hogy jogorvoslatot keressenek, ami azonban önmagában még nem oldja meg a humanitárius normák érvényesítésének valamennyi problémáját. „Vannak esetek, amikor kormányok vagy más hatóságok arcpirító módon gúnyt űznek a humanitárius szabályokból vagy azzal, amit tesznek vagy az által, ahogy kifejezik magukat, valamint azokban az esetekben is, amikor nyilvánvalóan nem képesek arra, hogy a helyzetet ellenőrzésük alatt tartsák.” (Sandoz [1992] p. 6)

2. Jog a humanitárius segítséghez

A fegyveres konfliktusok során szenvedő és nélkülöző polgári lakosság humanitárius segítséghez való hozzájutásának jogát az 1949-es genfi konvenciók és az ezekhez fűződő jegyzőkönyvek elismerik, és az államokon belüli konfliktusok esetében is érvényesítendő nemzetközi humanitárius normává emelik.

Az ENSZ Közgyűlésnek 1988-as 43/131. számú és az 1991-es 45/100. számú határozata kiterjesztik a segítségnyújtáshoz való hozzájutás jogát a természeti és az emberek által okozott válsághelyzetekre egyaránt. A fenti határozatok felszólították az államokat a humanitárius segítség akadálytalan eljuttatásának biztosítására. A humanitárius segélyakciók fegyveres kikényszerítésének gyökereinél annak elismerése húzódik meg, hogy az éhínség, az öldöklések, a tömeges megsemmisítés, a deportálások és az elnyomás más embertelen formái által súlyosan veszélyeztetett

lakosságnak joga van hozzájutni az emberi létük fenntartását biztosítani képes segítséghez. Ennek elvi meghatározására került sor a fentebb említett Közgyűlési határozatokban.

A humanitárius segítséghez való hozzájutás elvében megfogalmazott jogosultságot erősítette meg és alkalmazta az egyes humanitárius válsághelyzetekre a Biztonsági Tanács az 1990-es évek során egymást követő határozataiban. Mario Bettati 65 olyan BT határozatot sorol fel 1991 áprilisa és 1995 decembere között (tehát csupán a 90-es évek első felében), amely a különböző konfliktusokban résztvevő feleket a humanitárius segélyek akadályoztatásától való tartózkodásra, ezen segélyek eljuttatásának lehetővé tételére és az ezen kötelezettségekbe ütköző tevékenységük azonnali abbahagyására szólít fel. A 90-es évek második felében sajnálatos módon ismételten szükségessé vált számos alkalommal – Kelet-Zaire (1996), Albánia (1997) és Kelet-Timor (1999) - hasonló BT határozatok elfogadása.

A Biztonsági Tanács 1999 áprilisában elfogadott és a fegyveres konfliktusok polgári lakossága védelmének szentelt 1265-os sz. határozatában külön kiemelte „a humanitárius segítség és az azt biztosító szervezetek védelmének, a segítség akadálytalan eljuttatásának és biztonságának fontosságát fegyveres konfliktusok közepette is”. A BT továbbá kifejezte „készségét arra, hogy az Alapokmánnyal összhangban a Tanács rendelkezésére álló megfelelő eszközökkel válaszoljon azokra a fegyveres konfliktusokra, amelyekben a hadviselők a polgári lakosságot tekintik célpontjuknak vagy amelyekben a polgári lakosságnak nyújtott segítséget szándékosan akadályozzák”.⁵ Egy másik, 2000 áprilisában meghozott 1296-os határozatában a BT egyenesen arra hívja fel a tagállamokat és az ENSZ Főtitkárát, hogy hozzák a

---

⁵ Security Council resolution 1265 (1999)

tudomására azokat az eseteket, ahol „a nemzetközi humanitárius segítségnyújtásról gondoskodóktól megtagadják a polgári lakossághoz való eljutás lehetőségét” és ezzel olyan nemzetközi jogsértésre kerül sor, ami „a nemzetközi békét és biztonságot fenyegetheti”.⁶

A BT rövid időn belül ismétlődő, a nemzetközi közösség által nem vitatott és nemzetközi jogilag kötelezőnek tekintett (*opinio juris*) határozataival olyan korlátok közé szorította a fegyveres konfliktusok során az államok számára a polgári lakossággal szemben megengedhető cselekményeket, amelyek lényegében a veszélyeztetettek és szükséget szenvedők nemzetközi segítségre való jogosultságát bátyázta körül és tette egyre inkább a nemzetközi jogilag kikényszeríthető normák szerves részévé. Ezek a határozatok és az őket végrehajtó gyakorlat a rendkívüli veszélyeknek kitett civil lakosság humanitárius segítséghez való jogának nemzetközi szokásjoggá válása felé mutatnak és így ez a jog az *in statu nascendi* állapotába került.

3. Humanitárius jogsértések, mint fegyveres közbelépések mozgatórugói

A humanitárius segítség elérésére az összes állam lakossága számára kialakított jogosultság azonban nem jelent az államok számára segítségnyújtási kötelezettséget. Nem keletkezett nemzetközi jogi kötelezettség, amely bármely államtól számon kérhetővé tenné a segítségnyújtásban való aktív részvételt. “Csupán” a segítség eljuttatásának megkönnyítését, de minimálisan annak megakadályozásától való tartózkodást határozza meg. A nemzetközi kapcsolatok jogában más meghatározó normákkal egyenrangú

---

⁶ Security Council resolution 1296 (2000)

humanista értékeket megjelenítő és immáron létezőnek tekintett segítségnyújtáshoz való jogot azonban időnként - a nem létező segítségnyújtási kötelezettség mellett - a jelenleg formálódó humanitárius beavatkozás jogával is összekeverhetik, ami zavart okozhat az ezek közötti átmenetek és különbségek megértésében, illetve érvényesítésében. (Mills [1997], Müllerson [2000])

A humanitárius segítséghez való hozzájutás joga a humanitárius válsághelyzetek áldozatainak nyújtott segélyek elérhetőséget hivatott biztosítani feltételek nélkül és bármilyen körülmények között. A humanitárius intervenció ezzel szemben az alapvető emberi és humanitárius jogok durva és tömeges megsértésének megakadályozására, valamint ezen jogok védelmének biztosítására indított fegyveres kényszerítő erőt alkalmazó nemzetközi fellépés. A humanitárius segítségnyújtáshoz való hozzájutás jogának megtagadása, gyakorlásának megakadályozása azonban közvetlenül az alapvető emberi jogok legdurvább és tudatos megsértésének egyik lehetséges módjaként egyértelmű okot adhat egy humanitárius célú nemzetközi katonai fellépésre.

A humanitárius segítséget különböző politikai erők hatalmi eszközöként felhasználó érzéketlen és számító magatartás (pl.: segélyszállítmányok ismétlődő feltartóztatása és kifosztása) az emberi élet és méltóság lényegét megtestesítő jogokat, magát az emberi túlélést közvetlenül veszélyezteti. Az emberek életben maradását, egyéni és közösségi létüket egyaránt fenyegető és a segítségnyújtást ellehetetlenítő lépések ugyanolyan súlyos következményekkel járhatnak és ugyanolyan megítélés alá eshetnek, mint az emberi jogok aktív elnyomó erőszakkal megvalósított legdurvább megsértésének esetei. (Rottensteiner [1999]) A segélyezést erőszakkal megakadályozó politikai erők egyszerre sodorják veszélybe a nemzetközi összefogástól és segítségtől függő lakosságot, a segítségnyújtásban a helyszínen részt vállaló

nemzetközi humanitárius szervezetek képviselőit, valamint ássák alá a nemzetközi közösség intézményeinek hitelességét és veszik semmibe annak meghatározó értékeit.

Tehát ahol az emberességi segítségnyújtáshoz való hozzájutás jogát egyértelműen megsértik, ott nem csupán a nemzetközi humanitárius jog egyik legfontosabb normáját – habár ez önmagában is a legsúlyosabb nemzetközi megítélés alá eshet és optimális esetben kényszerítő fellépés oka lehet – tiporják lábbal, hanem egyben a legalapvetőbb emberi jog (az élethez való jog) kirívó és tömeges megsértését is elkövetik. Ez megalapozhatja a jelenleg még széles körben vitatott humanitárius beavatkozáshoz való jog alkalmazását. (Falk [1996], Teson [1997]) Ha a súlyos jogsértéshez hozzátesszük ennek szomszédos országokra vagy az egész térségre gyakorolt destabilizáló következményeit, akkor immár nem egy humanitárius segélyakciót és annak hatékony formájának megtalálását kell biztosítani. Sokkal inkább a nemzetközi jog humanitárius és emberi jogi normáinak legsúlyosabb megsértésére, valamint egy különösen nehezen megoldható biztonsági kihívásra kell választ találni.

A belső konfliktusok “humanitárius tüneteit” kezelni szándékozó szigorúan emberességi célokra korlátozódó kezdeti nemzetközi akció ilyen módon a konfliktusban való közvetlen részvételt, vagyis a felekkel (vagy azok egyikével) történő összeütközést vállaló, fegyveres erővel végrehajtott humanitárius mentőakcióvá, vagyis emberességi beavatkozássá fejlődhet a válság jellegének megváltozásával. A létező nemzetközi humanitárius és emberi jogi normák súlyos és nagy tömegeket érintő megsértésének, illetve e jogsértések más államokra is kiterjedő, azokat is érzékenyen érintő és komolyan veszélyeztető közvetlen biztonsági hatásainak következményeként merül fel a humanitárius célú nemzetközi fegyveres beavatkozás szükségessége. Időnként – mint például a

fentebb felvázolt körülmények kialakulásakor – a humanitárius intervenció elkerülhetetlen kényszerlépéssé válhat, annak ellenére, hogy nem minősülhet ideális megoldásnak az emberességi szükséghelyzetek kiváltó okait tekintve, mégis rendkívüli körülmények között határozottan a kisebbik rossznak tekinthető.

Amikor a humanitárius segítséget biztosítani igyekvő valamennyi békés megoldás reménytelenné válik, az emberességi válság problémája túllépve saját kezdeti meghatározását és a nemzetközi humanitárius jog adta kereteket, többé már nem értelmezhető a humanitárius segélyakciók nézőpontjából. A beavatkozást kiváltó jogsértéseket a nemzetközi békére és biztonságra irányuló fenyegetésnek kell tekinteni a széles körben elfogadottá vált és a BT gyakorlatában is megjelenő felfogás értelmében. Ezért az államok által a nemzetközi humanitárius és emberi jogi kötelezettségek durva és tömeges megsértésére adható erőteljes válaszok és az alkalmazható kényszerítő intézkedések kérdését az ENSZ Alapokmányának VII. (a békét fenyegető, a békebontó és agresszív lépésekre adható válaszokra) és a VIII. (a regionális megoldásokra vonatkozó) fejezeteinek körébe tartozóként kell kezelnünk.

4. Egymást erősítő indokok : politikai és humanitárius

Az emberességi beavatkozások és fegyveres segítségnyújtás tényleges indítékait övező kétkedés és elutasítás visszatérő alapjaként az úgynevezett „valódi politikai, gazdasági és stratégiai érdekeket” úgymond csupán álcázó „humanitárius és emberi jogi fügefalevél” vélelmezett leleplezése szolgál. A gyakran visszatérő „réálpolitikai” közhely szerint, mivel ezek a beavatkozások valójában a végrehajtók nemzeti és nagyhatalmi érdekeit igyekeznek kiszolgálni egy új nemzetközi ideológia, az egyetemes

emberi jogok szelektív és tetszőleges érvényesítésének ürügyén, ezért a humanitárius intervenciók lényegében a hatalmi politika eszközei. A fegyveres emberiességi beavatkozások tényleges okait, céljait és eredményeit megkérdőjelező értelmezések látszólagos alátámasztásául egy meghatározó jelentőségű és valamennyi esetben felfedezhető körülmény kínálkozik. „Valahányszor egy hatalom egy állam felségterületén az emberiesség nevében beavatkozik, nem tehet mást, mint rákényszeríti a saját igazságosságról és helyes állami politikáról alkotott elképzelését arra az államra, ha kell akár a fegyverek erejével is.” (Green, [1978], p. 244) Tehát lényegében minden beavatkozás, amit az alapvető emberi jogok és humanitárius kötelezettségek betartása érdekében indítanak, természetesen és lényegileg politikai beavatkozást jelent egy állam vagy alkalomadtán államnak nem minősülő politikai entitás⁷ magatartásának és politikai működésének kialakításába, valamint annak végrehajtásába. Ezért a „vegytiszta”, politikai szándékoktól mentes „irgalmas szamaritánusi” és „felvilágosult humanista” nemzetközi akciók mítosza, mint az „önző nagyhatalmi indítékok” leleplezésének kritikai alapja, fogalmilag értelmetlen és használhatatlan.

Az egyszerre politikai és humanitárius válságot is jelentő komplex nemzetközi szükséghelyzetek természetének megfelelően a válaszlépések maguk is összetett motívumokra épülnek. A humanitárius beavatkozások összetett indokai összhangban állnak az azokat kiváltó válsághelyzetek jellegével és azok veszedelmesen komplikált következményeivel. Habár egy megrázó erejű humanitárius katasztrófahelyzet könnyen

---

⁷ Az 1992-es somáliai nemzetközi fegyveres humanitárius fellépés (UNITAF) megindításának idejére a somáliai állam gyakorlatilag megszűnt létezni. Ezzel szemben a Bosznia-Hercegovinában végül 1995-ben bekövetkezett boszniai erőteljes NATO beavatkozás során az intervenció célpontjává egy szövetségi állam

válhat egy erélyes válságkezelést követelő legfelkavaróbb felhívássá, a humanitárius motívum nem marad az egyetlen intervenció mellett szóló érv. Csupán az egyik eleme a fegyveres fellépést meghatározó racionalitásnak és értékrendnek. A foganatosított politikai, biztonsági és humanitárius megfontolások megfelelő elegye szükséges a humanitárius intervenció intézményének mozgásba hozatalához.

Az emberieségi célú nemzetközi beavatkozások az ENSZ Alapokmányára épülő nemzetközi jogrend jelenlegi logikája és működési mechanizmusa miatt nem lehetnek stratégiai, biztonsági és politikai szempontoktól, meghatározásoktól és indítékoktól mentesek. Ennek bizonyítékként a humanitárius intervenció fogalmának, gyakorlatának és az azt körülvevő vitáknak az újjászületését hozó elmúlt évtized valamennyi esetében megállapítható a következő. A beavatkozáshoz szükséges nemzetközi jogi kereteket és sok állam számára a politikai legitimitást is az államok határain belül ismétlődően kibontakozó polgárháborúk és véres etnikai küzdelmek nemzetközi biztonsági fenyegetéssé és közös nemzetközi politikai kérdéssé minősítése teremtette meg.

A Biztonsági Tanács saját határozataiban – az észak-iraki kurd válságtól a Balkánon át a nyugat-afrikai regionális káoszban oda-vissza hullámzó menekültek kálváriájáig – ismételten elismerte és kinyilvánította a komplex válságok okainak politikai és következményeinek nemzetközi biztonsági jelentőségét. Amíg a bonyolult politikai válságok és humanitárius tragédiák nem kapták meg a „nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztető fenyegetés” meghatározást, addig egyetlen szereplő - állam vagy nemzetközi szervezet – sem

---

önmagát független államként meghatározó – ún. Boszniai Szerb Köztársaság - , de nemzetközi elismerést nem élvező alkotó egysége vált.

szánta el magát más államok lakosságának fegyveres védelme érdekében indított erélyes és – még ha alkalmanként vitatható módon és hatékonysággal is – eredményes fellépésre. Természetesen nem a meghatározás közös álláspontként történő kialakítása jelentette a beavatkozások okát, az „csupán” azok nemzetközi jogilag aggálymentes igazolását biztosított. Az indíték továbbra is a szisztematikus és széleskörű jogsértések, emberi szenvedés és azok súlyos egyéni és regionális következményeinek elhárítása maradt. Mindazonáltal a Biztonsági Tanács válságot értékelő és minősítő állásfoglalása – még ha nem is a beavatkozás felhatalmazása – elengedhetetlennek tűnt és mindig megelőzte a fegyveres fellépéseket.

Tehát megállapítható, hogy az államok határain belüli, polgárháborús – vagyis nem nemzetközi – konfliktusokból kifejlődött emberi jogi vészhelyzetekre adott külső, nemzetközi válaszlépések megindításához nélkülözhetetlenek maradt a humanitárius érvek „lefordítása” a kollektív biztonsági rend működési mechanizmusának logikai-fogalmi nyelvezetére.

5, *Kényszerű esetlegesség*

Az a szomorú tény, hogy a kollektív biztonság alkalmi hozzájárulásoktól függő jelenlegi eszközeinek korlátai miatt nem lehetséges a kiszolgáltatott civilek megvédése *mindenhol*, nem adhat okot a humanitárius intervenció általános elutasítására. Az erkölcsileg elfogadhatatlan „tudatos szelekció és kettős mérce” lehetséges vádjá nem kárhoztathatja a nemzetközi közösség cselekvésre kész tagjait tétlenségre akkor, amikor *valahol* képesek és készek is lennének a legsúlyosabb nemzetközi bűntettek megállítására. (Robertson [1999],

Ramsbotham – Woodhouse [1996]) Tehát, annak ellenére, hogy a humanitárius és morális alapon indítványozott beavatkozások politikailag nem minden esetben elfogadtathatók, ez nem akadályoztathatja meg a humanitárius intervenciók megindítását ott és akkor, amikor politikailag is megvalósítható. Az ilyen módon korlátozott esetek súlyát és jelentőségét nem szabad alábecsülni. „Még ha csupán egy-két alkalommal sikerül megelőzni a boszniai, ruandai, koszovói és kelet-timori hasonló esetek következő hullámait, ez még így is rendkívüli hozzájárulást jelentene a hidegháború utáni második évtized békésebbé és elvszerűbbé tételéhez.” (Jentleson [2000] p. 6) Következésképpen már egyetlen válság pusztítástól és szenvedéstől megóvott polgári lakossága is vitathatatlanul többet jelent, attól mintha erre sehol sem kerülhetne sor.

Ráadásul a jövőre nézve minden eredményes emberességi beavatkozás példája növelheti újbóli bekövetkezésének valószínűségét és ezzel annak visszatartó erejét, valamint a végrehajtásához szükséges készséget. Ugyanakkor a BT aktív részvételével kialakított nemzetközi „kockázat elemzési” és eljárási gyakorlatnak, valamint a beavatkozásokat végrehajtó intézkedések mintáinak köszönhetően a humanitárius intervenció „kialakuló doktrínájának” körvonalai már elkezdtek kirajzolódni. (Chesterman [2001] p. 323)

VII. FEJEZET
AZ EMBERI JOGOK KIKÉNYSZERITÉSE SZUVERÉN
ÁLLAMOKKAL SZEMBEN

1. *Az állami belügyek változó fogalma*

A hagyományos államközpontú nemzetközi rendszer sarokkövét jelentő állami szuverenitást fokozatosan elkoptató, “aláásó” és annak változatlan érvényességét megkérdőjelező politikai, gazdasági, technikai, ökológiai és normatív változások ellenére az államok szívósan ragaszkodnak szuverenitásuk vélt vagy valós elemeihez. Az kétségtelenül igaz, hogy az államok továbbra is a nemzetközi jog alkotói, végrehajtói és legfontosabb intézményesített döntéshozatali szereplői kívánnak maradni a nemzetközi kapcsolatok univerzumában. A globalizációnak nevezett folyamat körében legtöbbször kiemelt példák az államok egyéni szabályozási, érdekérvényesítési és ellenőrző képességeinek gyengeségeire hívják fel a figyelmet.

Az „államok belügyeibe” történő beavatkozások - önmagában is vitatott fogalmának - lehetséges tartalma egy kiterjesztőbb és elnyomó rendszerek által különösen kedvelt értelmezés szerint a diplomáciai nyomástól a katonai akciókig terjedő skálán mozoghat. Azonban még egy mértéktartó értelmezés szerint is általában az államok „belső(nek tekintett) ügyeibe” történő külső katonai fellépés intézi a legnyersebb kihívást az államok szuverén egyenlősége ellen. A beavatkozások közül mindig az államok ellenállását megtörő és akaratát meghajlító fegyveres kényszert alkalmazó intervenció módszere váltja ki az érvek és érdekek leghevesebb viharát. A fegyveres erővel humanitárius célokért végrehajtott intervenciók különösen nehezen eldönthető feladványnak tűnnek az alkalmilag

és rendkívüli helyzetekben igazolható – legalábbis elfogadhatóvá – nemzetközi szükségmegoldások között.

A szuverenitás koncepciója többé nem élvez kétségbevonhatatlan elsőbbséget és “védett szentségként” elveszítette érinthetlenségét a rendkívüli szükséghelyzetek kihívásával szemben. Amint az emberi és humanitárius jogi megfontolások egyre több figyelmet és támogatást kapnak a válsághelyzetek kibontakozásának kérlelhetetlen kényszere miatt, a szuverenitás fokozatosan elveszíti külvilággal szembeni “szigetelő és védelmező” funkcióját. Miután a hidegháború utáni nemzetközi rendszer államokon belüli vagy éppen a kiüresedő állami “kagylóhéj” keretei között zajló konfliktusok jellegzetes vonásaként megjelentek azok a drámai válsághelyzetek, amelyek „megrázták az emberiség lelkiismeretét”.

A humanitárius intervenció az államokon belül zajló túrhetetlen események nemzetközi kezelés alá vonásával egészen más természetű kihívást intéz az államok belső joghatósága alá tartozó kérdések körének meghatározása ellen. Az ilyen indíttatású legerélyesebb beavatkozások nyomatékosan emlékeztetnek az államok nemzetközi jogilag elismert hatalmi jogosítványainak határaitra és kötelezettségeik súlyára.

Az államok rendkívül féltékenyen őrzik szuverenitásukat, mint nemzetközi státusuk létfontosságú alkotóelemét. Hiszen a nemzetközi közösségbéli befogadásukat jelentő és egyenlő jogállásukat garantáló elismerésük lényegét adó nemzetközi jogalanyiságuk elképzelhetetlen a más államok irányításától vagy a nekik való alávetettségtől mentes belső joghatóságuk nélkül. A kisebb vagy korábbi jelentőségüket elveszített államok részéről különösen hangsúlyosan jelentkezik bármilyen beavatkozással szemben táplált félelmük. Számtalan példát találunk a nemzetközi kapcsolatok történetében, amikor nagyhatalmak vagy más, katonai

fölényüket érvényesítő államok durván megsértették kisebb és gyöngébb államok önállóságát.

A humanitárius intervencióval szemben emelt kifogások egyik kiemelkedő és talán leggyakrabban használt érve szerint az ürügyként használt indokolástól és elnevezéstől függetlenül, az ilyen fellépések az államok belügyeibe történő nyilvánvaló és erőszakos beavatkozás iskolapéldái. Az államok alapvető jogai közé tartozik a politikai függetlenségük tiszteletben tartása, illetve ennek védelmezése. „Ez magában foglalja más államok belügyeibe történő beavatkozástól való tartózkodás kötelezettségét a többi szuverén állam számára. Az államok belügyeinek pontos meghatározása nyílt vita tárgyát képezi és egy minden esetben folyamatosan változó fogalom marad.” (Shaw [1997] p. 151)

Számos fontos nemzetközi dokumentum, közöttük két ENSZ Közgyűlési határozat is hangsúlyozza a be nem avatkozás elvének kiemelt fontosságát. Az egyik a már említett beavatkozások elfogadhatatlanságáról szóló. A másik az 1970-ben elfogadott 2625. számú Közgyűlési határozat – Nyilatkozat az államoknak az Egyesült Nemzetek Alapokmányával összhangban álló kapcsolatait és együttműködését szabályozó nemzetközi jogi elvekről – leszögezi: „...Egyetlen állam, illetve az államok egyetlen csoportja sem jogosult arra, hogy bármilyen okból közvetlenül vagy közvetve beavatkozzék valamely más állam bel- vagy külügyeibe. Ennek következtében az állam jogalanyisága, illetve politikai, gazdasági és kulturális alkotóelemei ellen irányuló fegyveres beavatkozás és a beavatkozás bármilyen más formája vagy bármilyen más fenyegetés sérti a nemzetközi jogot. Egyetlen állam sem alkalmazhat, illetve ösztönözhet gazdasági, politikai vagy más intézkedéseket azért, hogy egy másik államot szuverén jogainak gyakorlásáról való lemondásra vagy bármilyen előny nyújtására kényszerítsen.” (Dunay – Nagy – Kardos – Kende [1991] p. 36)

Az államok szuverenitását biztosító elvek – mint például a beavatkozás tilalma – elengedhetetlenül szükségesek az egymással versengő és/vagy együttműködő államok közötti nemzetközi kapcsolatok rendje stabilitásának fenntartásában. Az államok függetlenségét megsértő lehetséges összeütközések korlátok közé szorítása egyértelmű és ésszerű követelmény a nemzetközi jogrend kiszámíthatósága és betarthatósága szempontjából. Annak meghatározása azonban, hogy bizonyos kérdések egy vagy bármely állam belügyeinek minősülnek-e, nem dönthető el egy abszolút vagy állandó mérce szerint. Az Állandó Nemzetközi Bíróság egy 1923-ban („Tunézia és Marokkó állampolgársági rendeletei” elnevezésű ügyben) hozott ítéletében hangsúlyozta, hogy a belügyek vagyis a belső joghatóság terjedelme lényegét tekintve egy viszonylagos kérdés, amelyik közvetlenül a nemzetközi kapcsolatok fejlődésétől függ. Ahogyan ezt egy neves szerző is idézi az ítéletből: „Az általánosan elfogadott álláspont szerint az államok kizárólagos belső joghatóságának számára fenntartott kérdések azok, amelyeket a nemzetközi jog nem szabályoz: ennek terjedelme a nemzetközi jogtól függ és annak fejlődésével változik.” (Brownlie [1990] p. 291) Az ilyen függőség az adott korszak szemléletének, elfogadott gyakorlatának és jogfejlődésének a konkrét esetekben felmerülő kérdésekre történő kiterjeszhetőségét, vagyis alkalmazhatóságát jelenti.

A nemzetközi kapcsolatok szemléletének lényeges megváltozása vezetett az emberi jogokat és a fegyveres konfliktusok harcoló és nem harcoló résztvevőinek jogait szabályozó nemzetközi joganyag megalkotásához, térnyeréséhez és folyamatos fejlődéséhez. Annak ellenére, hogy az emberi jogi normák *látszólag* “lényegileg egy állam belső joghatóságának” körébe tartoznak – hiszen az állam és polgárai közötti viszonyt szabályozzák, az emberhez méltó lét egyéni és közösségi szükségleteit hivatott biztosítani egyetemes érvényű

normák és ezek érvényesítését szolgáló eljárások kialakításával. (Franck [2001]) Az emberi jogok végleg és kétségtelenül kikerültek az államok kizárólagos belső joghatóságának köréből az elmúlt fél évszázad során. „Az emberi jogok nemzetközi normái tükrözik a nemzetközi rendszer alapvető államközpontú értékei – az állami önállóság és (védőfalának - a szerző megjegyzése) átjárhatatlansága – iránti elkötelezettségtől megtett lényeges eltávolodást.” (Henkin [1995] p. 203)

2. Az Alapokmány és az erga omnes kötelezettségek

Az alapvető emberi jogok és szabadságok tiszteletének az ENSZ Alapokmányában, meghatározó célként történő megjelenése jelzi az emberi személyiség elidegeníthetetlen, annak lényegi és elengedhetetlen részét képező jogainak alapvető szintre történő emelését a nemzetközi közösség egészén belül. Az Alapokmány 1. cikkének 3. pontja az Egyesült Nemzetek Szervezetek célkitűzésévé teszi, hogy „az emberi jogok és az alapvető szabadságok mindenki részére, fajra, nemre, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül történő tiszteletben tartásának előmozdítása és támogatása révén nemzetközi együttműködést létesítsen”. Az alapvető emberi jogok védelme békeidőben és konfliktusok estén egyaránt, akkor is a nemzetközi közösség „alkotmányát” jelentő Alapokmány értelmezését és alkalmazását meghatározó célok közé tartozik, ha az említett jogok kikényszeríthetősége és betartatása még mindig ellentmondásos.

Az Alapokmány IX. fejezetében az 55. cikkben már az ENSZ egyik kötelezettségeként szinte szó szerint ugyanabban a formában ismétlődik meg az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartásának erősítése. A következő, 56. cikkben minden tagállam „kötelezi magát arra, hogy az 55. cikkben felsorolt célok elérése

érdekében a Szervezettel együtt és külön, de vele együttműködésben fellép”. Ennek értelmében az aláíró államok, az ENSZ tagjai kötelezettséget vállaltak, hogy a megfogalmazott törekvéseket megvalósítva fognak eljárni. Az Alapokmány rendelkezései nem kínálnak hatékony garanciát az emberi jogok általános nemzetközi érvényesítését illetően. Habár kétségtelen, hogy kikényszeríthetőségük terén a jelenlegi nemzetközi rendszer központi normatív tartópillérének emberi jogi vállalásai és rendelkezései rendkívül általánosak, az Alapokmány vonatkozó előírásairól mégis megállapítható (Jessup, [1948], p. 87-93; Lauterpacht, [1950], p. 145-154] – habár ezt néhány neves szerző vitatja – (Kelsen, [1950], Simma [1995]), hogy azok nemzetközi jogi kötelezettséget keletkeztetnek mind az ENSZ, mind pedig a tagállamok számára. Az emberi jogok és alapvető szabadságok meghatározásának, valamint a kötelezettségek betartatásának módját és körülményeit szabályozó előírások hiánya csupán a szóban forgó rendelkezések érvényesülését nehezíti meg, de azok jogi természetén, kötelező jellegén nem változtat.

Annál is kevésbé, mivel ezeket a különböző egyetemes⁸ és regionális⁹ szervezetek, valamint a tagállamok bővülő köre által az elmúlt évtizedekben kialakított és nemzetközi jogi dokumentumokra – deklarációk és egyezmények¹⁰ – alapozott gyakorlata pontosította és megerősítette. Az emberi jogok nemzetközi dokumentumokba foglalása egy szuverén állam és a területén, valamint joghatósága

---

⁸ Elsősorban az ENSZ szervei: Közgyűlés, Gazdasági és szociális Tanács, Emberi Jogi Bizottság, Menekültügyi Főbiztosság (UNHCR), UNICEF

⁹ Európai Tanács, Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ), Amerikai Államok Szervezete (OAS), Afrikai Egységsszervezet (OAU)

¹⁰ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948), a népirtás büntetvény megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezségokmány (ún. Genocídium-egyezmény, 1948), Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről (1950), polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966), Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966), Emberi jogok Amerikai egyezségokmánya (1977), Emberek és népek jogainak Afrikai chartája (1981), Egyezmény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetés tilalmáról (1984)

alatt élő emberek közötti belső kapcsolatot más államok és az illetékes nemzetközi szervezetek legitim érdekévé és alapvető fontosságú közösségi értékekké emelte. Az ENSZ korábbi főtitkára, Boutros Boutros-Ghali a világszervezet éléről így látta: „Miközben az államok alapvető szuverenitásának és egységének tiszteletben tartása központi kérdés marad, az tagadhatatlan, hogy az abszolút és kizárólagos szuverenitás több évszázados doktrínája többé nem állja meg a helyét és valójában soha nem volt annyira abszolút, mint ahogy elméletben elképzelték.” (Boutros-Ghali [1997] p. 370)

Ennek eredményeként az emberi jogok súlyos megsértéseinek esetei visszavonhatatlanul a nemzetközi közösség illetékességébe kerültek. A Nemzetközi Bíróság egy Belgium és Spanyolország között 1970-ben a *Barcelona Traction* ügyben hozott ítéletében leszögezte, hogy az emberi személyeket megillető bizonyos alapjogok *erga omnes* nemzetközi jogi kötelezettséget hoznak létre valamennyi állam számára. A védett jogosultságok fontosságának köszönhetően minden állam jogszerűen érdekelt lehet védelmükben bármely más állammal szemben, amennyiben ott ezen normák tömeges lábbal tiprására kerül sor. (International Court of Justice, [1970] p. 3.par.,33-34)

Ezt a nemzetközi jogi fejlődési folyamatot az emberi jogok védelmének tulajdonított erkölcsi és politikai jelentőség tartotta mozgásban és hajtotta előre. Ez lényegében az ENSZ Alapokmányának 55. cikkében kifejezett meggyőződést tükrözi, miszerint az alapvető emberi és szabadságjogok „a nemzetek között a népeket megillető egyenjogúság és önrendelkezési jog elvének tiszteletben tartásán alapuló békés és baráti kapcsolatokhoz szükségesek”. Ez az értelmezés az alapvető emberi jogok védelmét és annak betartatását az államközi kapcsolatok működési rendjének általános feltételeként ragadja meg. Azonban közvetlenül nem kapcsolja össze a nemzetközi béke és biztonság kollektív

fenntartását az egyén elidegeníthetetlen jogainak érvényesülésével és sérthetlenségével.

A kiemelten védett jogok érvényesítésének a nemzetközi közösség minden tagja számára nyitva álló általános lehetősége egyértelműen jelzi a nemzetközileg védelmezett értékek rendkívüli jelentőségét. Ez azonban önmagában még nem elegendő az alkalmazható lépések és eszközök meghatározásához. Vita tárgyát képezi, hogy jogszerűen betartathatók-e fegyveres erő alkalmazásával a nemzetközi közösség egésze felé fennálló kötelezettségek az alapvető emberi jogok legdurvább és kiterjedt megsértésére adott válaszként.

Az államokat más államok belügyeibe „bármely okból” történő beavatkozástól - ENSZ Közgyűlési határozatokban hangsúlyozott - eltiltó nemzetközi alapelv az emberi jogi normák megsértése esetére nem alkalmazható, mivel ezek a jogsértések nem lehetnek egyetlen állam belső joghatóságának ügyei sem. „Ahol az emberek nagy tömegei vannak végveszélynek és szenvedésnek kitéve... nincs szükség egy állam önállóságához való jogának az emberek biztonságához való jogával szembeni mérlegelésre.”(Gordon –Wrick [1996] p. 6) Ez azonban nem jelenti azt, hogy egy az emberi jogok érdekében végrehajtott fegyveres beavatkozás automatikusan és feltétlenül jogszerű lenne. Az elfogadott és megalapozott közösségi érdekek, illetve értékek érvényesítésének és védelmének kétségtelen szükségessége önmagában azonban még nem egyenlő a humanitárius intervenció megengedhetőségével.

Az emberi jogok érdekében külső erők által foganatosított közbelépés jogszerűsége nagymértékben függ a jogsértések jellegétől és a normák semmibe vételére adott válaszok módozataitól. Az emberi jogok súlyos megsértése miatti nemzetközi ellenlépések megválasztása és érvényesítése esetében is – csakúgy, mint bármely ellenintézkedés esetén a nemzetközi jogban – az arányosság elve

kiemelt fontossággal bír. Minél súlyosabbak az emberi jogokat sértő állami cselekmények, annál erőteljesebb és a szuverenitást annál inkább háttérbe szorító módon kerül sor az ellenlépésekre.

Azonban az egyének helyzete nem kizárólag humanitárius értelemben követelheti meg a nemzetközi közösség tagjainak és szervezeteink felelősségvállalását, hanem a nemzetközi biztonság megújuló értelmezése is ezt követeli meg. A nemzetközi közösség - de legalább is egy részének - közvetlen regionális biztonsági érdekeit és annak feltételeit érinti az egyes kisebbségekhez tartozó egyének biztonsága. Amikor egyes államok tettei és magatartása aláássák saját legitimitásukat az államok közösségének tagjai a saját állampolgárai felé fennálló kötelezettségeit teljesíteni képtelen és az emberi jogokat kirívóan megsértő állammal szemben az arra hajlandó és képes államok lépéseket tehetnek a nemzetközi közösség alapértékei – beleértve most már az egyének biztonságát is – védelmének terén fennálló *erga omnes* alapú követeléseik érvényesítésére.

3. A beavatkozás paradoxona

A humanitárius intervenció jogi és politikai dilemmái különösen ellenállónak bizonyulnak a leegyszerűsítő válaszokkal szemben. A állami szuverenitás védelmének és a beavatkozás tilalmának elvei a kisebb és különösen a gyarmatbirodalmak felbomlásával létrejött országok számára kulcsfontosságúak maradnak. Ezeket azonban egy másik kétségtelenül rendkívüli elvi súlyt hordozó kérdéssel kell szembesíteni: Ha a humanitárius intervenció az államok szuverenitásának, együttműködésének és békés kapcsolatainak elfogadhatatlan csorbítását jelenti, akkor hogyan kellene a nemzetközi közösségnek válaszolni az alapvető emberi jogok kirívó és szisztematikus megsértésére?

Egyéb lehetőségek sikertelensége esetén jelentheti-e az emberiességi célú katonai beavatkozások megengedhetetlensége a népiirtás, emberiség elleni és háborús bűntettek elkövetésének lehetővé tételét bizonyos jogelvek és dogmák – bármilyen állítólagos vagy valóságos fontossággal bírjanak is – fenntartásának örve alatt? Más szóval, megengedhető-e az emberiesség normák azon legsúlyosabb sérelmei megállításának és továbbiak megelőzésének megakadályozása, amelyek a Nemzetközi Büntető Bíróság statútuma szerint „a nemzetközi közösség egészére tartozó legsúlyosabb bűntettek” és amelyek megbüntetése valamennyi állam kötelessége?¹¹

A külső kényszer által korlátok közé szorított szuverén joggyakorlást, vagyis bizonyos állami jogkörök gyakorlásának - az adott állam joghatósága alá tartozó egyének jogainak érvényesítése érdekében történő - megfékezését és alávetését példázza a humanitárius intervenció. Sajátságos módon az ilyen indíttatású intervenció magának a beavatkozás fogalmának az alkalmazhatóságát kérdőjelezi meg pontosan azokban az esetekben, amikor ezekre sor kerül. Ezt nevezhetjük a “beavatkozás paradoxonának.”

Ugyanis azokban az esetekben, amikor a be nem avatkozás normájának látszólag leglátványosabb megsértése kerül sor, vagyis a célszág “szuverenitás jogainak” gyakorlását akadályozzák meg külső katonai erővel, az adott államot éppen olyan cselekedetek elkövetésében kívánják megakadályozni, amelyhez semmiféle joga nincs. Tehát nem létező jogok úgymond „gyakorlásába” avatkoznak

---

¹¹ Rome Statute of the International Criminal Court, 1998

A preambulum a bíróság felállításának indoklása mellett ugyanakkor az ENSZ Alapokmányának céljait és alapelveit is megerősíti. Ezzel összefüggésben leszögezi, hogy „a statutum nem tekinthető egyetlen aláíró állam által sem egy fegyveres konfliktusba vagy az államok belső ügyeibe történő beavatkozásra adott felhatalmazásnak”.

be a fegyveres erővel fellépő külső szereplők. Nem csupán nem létező jogokról van szó az intervenciónak kitett állam részéről, hanem ellenkezőleg mások, saját állampolgárainak emberi jogait súlyosan sértő és ezzel nemzetközi jogi kötelezettségeket gátlástalanul megszegő magatartással kell szembenézni a többi államnak. Ugyanúgy, ahogy egyetlen ország sem kezdhet más államok polgárainak öldöklésébe, erőszakkal történő elűzésébe, tömeges kivégzésébe és megerőszakolásába, mivel ez a nemzetközi jogrend alapnormájának számító erőszak alkalmazásának tilalmát legszemérmertlenebb módon megsértő agressziót jelent. Ez pedig az egyik legsúlyosabb nemzetközi jogsértésnek minősül, hiszen támadó háború indítására egyetlen államnak sincs joga a jelenlegi nemzetközi jogrend keretei között. Éppen így nincsen joga egyetlen államnak sem ugyanezeket elkövetni saját állampolgáraival szemben, mivel ez nem tartozik az államok szuverenitásának gyakorlását kitejesítő jogosítványok közé.

Tehát egyetlen állam szuverenitásának sem képezheti részét a polgári lakosság tömeges, szándékosan vagy gondatlanságból éhhalálra, fagyhalálra vagy fegyveres erőszak általi pusztulásra ítélese, ezért jogsértést sem lehet elkövetni az ilyen embertelenségek megakadályozásával.

Azon államok kormányai, ahol ilyen jogsértések elkövetésére kerülhet sor, kétségtelenül bizonyítják saját országuk lakosainak legitim képviselőjére – vagy legalább is az üldözött kisebbségére – való alkalmatlanságukat. Amennyiben egy állam saját alapvető funkcióinak ellátására is képtelenné, vagyis teljességgel alkalmatlanná válik, a legfontosabb feladatainak teljesítésére biztosított jogai csupán kiüresedő jogi absztrakciók és feltételezések maradnak. Egy állam, amely nem képes belső jogrendjét fenntartani eleget téve a minimális szabályozó és jogérvényesítő funkcióinak, valamint nem tud megfelelni nemzetközi kötelezettségei legegyszerűsített

követelményeinek sem, elveszíti államiságának és legitimitásának nélkülözhetetlen alkotóelemeit.

4. A szuverenitás védőpajzsának alkalmi használhatatlanná válása

A rendkívüli méreteket öltő és különös brutalitással végrehajtott atrocitások a nemzetközi jog által nemzetközi bűncselekményként minősített súlyos jogellenességet – még a nemzetközi jog minden körülmények mellett feltétlenül érvényesülést követelő egyes (genocidium, kínzás tilalma) alapnormáinak (*jus cogens*) megsértését is beleértve – valósítanak meg. Ezek a bűntettek, amelyekért nem kizárólag egyének tartoznak felelőséggel (ők büntetőjogival), de maguk az ezekben a bűnökben érintett államok is. Az emberi jogokat lábbal tipró és tudatosan semmibe vevő államok a “szuverenitás pajzsa” mögött keresnek védelmet maguknak az emberiséggel szemben. „Nem hagyhatunk kétséget afelől, hogy a tömeggyilkosoknak, az 'etnikai tisztogatások' elkövetőinek és azoknak a büntetlenségét, akik az emberi jogok legdurvább és sokkoló megsértésében bűnösök, nem fogadhatjuk el. (...) Egyetlen kormánynak sincs joga ahhoz, hogy a nemzeti szuverenitás mögé rejtőzzön az emberi és alapvető szabadságjogok megsértésekor.” (Annan [1999] p. 22, 24)

Ha az országon belül kialakuló viszonyok következtében egy állam nem tudja megvédeni és biztosítani az emberi lét alapvető feltételeit ezzel nemcsak saját lakossága túlélését sodorja veszélybe, hanem más államokat, szomszédait is fenyegeti a saját területéről származó fenyegető körülmények elhárítására való képtelenségével. Ha erre kerül sor, akkor lényegileg a szóban forgó államot összeomlott, vagyis államiságának ismérveit elvesztő politikai és területi egységként kell kezelni. Az ilyen összeomlott államok

sorsának legegységesebb, legteljesebb példáját Szomália sorsa szolgáltatta. A káoszba süllyedt ország szuverén központ kormányzati hatalomra legkisebb mértékben is emlékeztető intézmények nélkül képtelen volt fellépni az óriási méretű fenyegető humanitárius katasztrófa elhárítására. A nemzetközi közösség a katonai beavatkozáshoz ez esetben nem kapta ugyan meg a szóban forgó ország segítségkérését vagy beleegyezését a humanitárius segélyek biztosítására hivatott fegyveres erők megjelenéséhez, mivel az állami és kormányzati intézmények eltűnésével nem is volt lehetőség. A szomáliai humanitárius intervenció sajátossága, hogy nem egy szuverén állam akarata ellenére hajtották végre, hiszen ilyen intézmény akkoriban azon a vidéken nem létezett.

Sokkal súlyosabb válaszút elé érkezik a nemzetközi közösség, amikor egy állam területén a lakosság tömegeit érintő nagyszámú és kirívó emberi jogi atrocitások történnek és egy mélyülő humanitárius katasztrófa veszélyes következményeit kell elhárítani a válsághelyzet tudatos politikáját előidéző kormánnyal szemben. Ha egy látszólag minden szükséges feltétellel rendelkező cselekvőképes szuverén állam nem akarja a legfontosabb emberi létfeltételeket védelmező alapjogokat biztosítani, ezzel szándékosan megszegi mindazokat a nemzetközi kötelezettségeket, amelyek teljesítéséért teljes felelőséggel tartozik az alapvető emberi jogok és a nemzetközi humanitárius jog rendszerén belül. A nemzetközi biztonságot regionális szinten fenyegető kihatások elhárításának elmulasztásával vagy tudatos elkerülésével az adott állam egy másik, nem tradicionális nemzetközi kötelezettségének megszegését is megvalósítja. (Glahn [1996] p. 132-134)

A nemzetközi kötelezettségeit többszörösen is megszegő állam magatartásán nem hajlandó változtatni és lakosságának egy részét kész az élet alapvető fontosságú feltételeitől – a nemzetközi jog egyik lehetséges legsúlyosabb megsértését jelentő cél (népirtás) érdekében

– megfosztani. Az alapvető emberi jogok sérelme ezúttal nem az állam intézményeinek összeomlása következtében fellépő gyakorlati működésképtelenség, központi és helyi káosz eredménye, hanem egy állami politika céljai érdekében kialakított, jól átgondolt stratégia eszköze. Az államok nemzetközi elismerésekor megkövetelt „hatékony állami feladatok” teljesítésének elutasításával működését és megítélését tekintve az összeomlott államok helyzetére emlékeztet.

Amint ezt Koszovó és Észak-Irak esetében megfigyelhettük az iraki és a jugoszláv állam működése azon diszfunkcionális államalakulatok zavarait, amelyek létezésük lényegét és létjogosultságát adó feladatkörök ellátására való alkalmatlanságukkal megkérdőjelezi saját szuverenitásuk jogköreinek fennmaradását. Ezek az államok nem egyszerűen képtelenek ellátni feladataikat, hanem ettől döntően eltérően nem akarnak eleget tenni kötelezettségeiknek. Ezzel túllépnek szuverén jogaik körén, durván megszegik a nemzetközi jog számos normáját és a legsúlyosabb nemzetközi jogsértéseket követik el. Ezek megakadályozása és továbbiak elkövetésének megelőzése szolgáltatnak legitim alapot a humanitárius intervenciók végrehajtására “bűnöző” államokkal szemben.

Az emberiességi beavatkozás ilyen eseteiben az adott állam függetlensége nem sérül, hiszen nem egy létező jogkörrel fosztanak meg egy államot, hanem túrhetetlen önkényes jogtalanságokat állítanak és akadályoznak meg. Az államok szuverenitása és a be nem avatkozás elve továbbra is a nemzetközi rend alapjai maradnak, de egyre többször és egyre határozottabban merülhet fel ezen elvek kivételes humanitárius szükséghelyzetek követelményeinek történő alárendelése.

5. *Kollektív beavatkozás nemzetközi közügyekké váló belügyekbe*

A kibontakozó emberi jogi és humanitárius katasztrófák következményei egyértelmű vészjelzéseket küldenek a nemzetközi közösség számára. Ezek a nagyszabású emberi tragédiák nem csupán morális és jogi elveket sértenek, hanem a nemzetközi békére és biztonságra is komoly és közvetlen fenyegetést jelentenek, a Biztonsági Tanács határozatainak egész sorozatában hangsúlyozza az emberi jogok súlyos és tömeges megsértése és a nemzetközi biztonságot kockára tevő veszélyek közötti közvetlen kapcsolatot.

Az elidegeníthetetlen emberi jogok legsúlyosabb megsértése miatt bekövetkező humanitárius válságok és az ezekből származó jelentős regionális biztonsági kockázatok egy irányba terelhetik a szükséges lépések kezdetben eltérő megítélését. A fenyegető következmények súlyosbodását és az eskaláció lavináját megakadályozó intézkedések egyre sürgetőbbek és egyértelműbbek lesznek, amint a válsághelyzet okai – a szándékos vagy anarchikus erőszak – intenzívebbé válik és az embertelenségek áldozatainak száma megsokszorozódik.

A bármely embert megillető alapvető jogok súlyos és tömeges megsértését hozó, államokon belüli erőszakos konfliktusok és komplex vészhelyzetek éles megvilágításba helyezték a kirívó és célzatos embertelenségeket, valamint a nemzetközi rend központi eleme, a kollektív biztonság fenntarthatósága között létező közvetlen és szoros összefüggést. Ennek fel-, illetve elismerése emelte az államokon belüli fegyveres összecsapások és humanitárius válságok emberi következményeit a nemzetközi béke és biztonság legfontosabb eljárási és tartalmi kérdéseinek középpontjába.

Azonban le kell szögeznünk, hogy a beavatkozás tilalma lényegében a nemzetközi közösség tagjainak politikai függetlenségét

és területi egységét hivatott védelmezni más államok egyéni érdekeikért végrehajtott fegyveres intervencióival szemben. Mivel a fenti alapelv államok saját, önkényesnek tekinthető értékelésén és döntésén alapuló beavatkozásokat hivatott kiküszöbölni, ezért ez a tilalom nem alkalmazható a nemzetközi közösség arra felhatalmazott szerve – az ENSZ Biztonsági Tanácsa – által vagy nevében végrehajtott egyszerre multilaterális és kollektív „jogorvoslati és megelőző intézkedésekre”.

A BT kötelező határozataira alapozott kollektív akciók kényszerítő intézkedései olyan körülményekre és cselekményekre irányulhatnak, amelyeket hagyományosan „az államok belső joghatóságába” tartozónak tekintettek. A szuverén államok belügyeibe történő beavatkozás tilalmát megerősítő ENSZ alapelv feltétlen érvényesülését az Alapokmány 2. cikk 7. pontja korlátok közé szorítja és a kollektív biztonság egész rendjével összhangba állítja. Megállapítható, hogy a vonatkozó rendelkezés értelmében a tagállamok szuverenitása – a „lényegében az államok belső joghatóságába” tartozó kérdések köre – ott ér véget, ahol a kollektív biztonsági kényszerítő intézkedések alkalmazása megkezdődik. Az Alapokmány VII. fejezetének kollektív biztonsági mechanizmusa már a Biztonsági Tanács számára a 39. cikkben előírt feladat vagyis a nemzetközi békét és biztonságot érő fenyegetés megállapításával működésbe lép. Következésképpen, ha az államok határain belül kialakult valamely súlyos válsághelyzet egy BT döntésben „nemzetközi fenyegetésként” kerül meghatározásra, akkor ezzel a kollektív biztonság megőrzésének első eljárási lépésére kerül sor.

A kollektív nemzetközi válságkezelés mozgásba lendülése áttöri a szuverenitás állami belügynek tekintett ügyek köré emelt védvonalát és a BT állásfoglalását kiváltó súlyos emberi és nemzetközi következményekkel fenyegető körülményeket a nemzetközi közösség illetékességébe vonja. Ezzel jogilag és

tartalmilag is értelmét veszti a „beavatkozás” fogalma, amely megtilthatná a kollektív fegyveres kényszerítő intézkedések végrehajtását. Miután a Biztonsági Tanács azokat a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetésének kontextusába értelmezi és javasol vagy hoz intézkedéseket, „az állami magánügyek” kétségtelenül és visszavonhatatlanul „nemzetközi közügyekké” válnak.

Tehát multilaterális értékelésen és döntésen alapuló - államok egy csoportja vagy nemzetközi szervezetek közreműködésével – az államok közös érdekeinek érvényesítése vagy nemzetközi jogi kötelezettségek kikényszerítése érdekében indított kollektív akciókat a beavatkozás tilalmának elve nem akadályozza meg. (Oppenheim, [1992], p. 447-449)

Kollektív intervenciókra az ENSZ BT felhatalmazása nélkül is sor kerülhet nem egyedi nemzeti törekvéseik, hanem ugyanazon kiemelt közösségi védelmet élvező célok érdekében, mint amelyek betartatását más alkalmakkor a Tanács által delegált jogérvényesítő hatáskörben váltak kényszeríthetővé. Ebben az esetben azonban a vitathatatlan nemzetközi jogi igazolás perdöntő, minden aggályt eloszlató eleme, a multilaterális „megbízólevél” hiányzik. Államok alkalmi együttesének vagy tartós regionális szerveződésének ENSZ mandátum nélkül végrehajtott *közös fellépéseként* a beavatkozások ugyan *kollektívek* maradhatnak ugyan, de az *egész nemzetközi közösség jóváhagyását*¹² kifejező egyetemes döntéshozatali renden belül elfogadott – *multilaterális* - felhatalmazást nélkülözik. Tehát a két gyakran felcserélhetőként használt megjelölés lényegesen eltérő tartalmat hordoz, amelyek elválása komoly jogi és politikai következményeket hordoz.

---

¹² Ironikus módon azokét is, akik nem is vehettek részt abban vagy kimondottan ellenzik az ilyen felhatalmazásokat.

VIII. FEJEZET
FELFEGYVERZETT HUMANIZMUS: KATONAI ERŐ ALKALMAZÁSA
EMBERIÉSSÉGI CÉLOKÉRT

1. *A fegyveres erő alkalmazásának általános elutasítása*

A nemzetközi rendszer különböző intézményeihez és értékeihez való formális kötődés ellenére az államok nemzetközi kapcsolatokról alkotott világképe és érdekeik értelmezése alapvetően különbözhet, különösen akkor, ha a fegyveres erő alkalmazhatósága kerül napirendre. Az egyes államok különböző háborús tapasztalatokkal, fenyegetettségi percepciókkal és a szuverenitásuk sérthetlenségét védelmező reflexekkel rendelkeznek. Számos állam vonakodik részt venni nemzetközi kollektív fegyveres akciókban, ha az nem az önvédelemhez való jog gyakorlását jelenti, és mély gyanakvással viseltet azok iránt, akik erre vállalkoznak. Ez a gyanakvás fedezhető fel az erő alkalmazásának tilalomfáival elkerülhetetlenül ütköző emberiességi beavatkozásokat körülvevő kételyek és elutasít gyökereinél: „Ez hozzájárul annak a helyzetnek a kialakulásához, amelyben – az egymást követő válságok során – a nemzetközi közösség akarta a célt, de habozott az eszközök akarását illetően, különösen a katonai intézkedések esetében.” (Roberts [1999] p. 8)

Az egész humanitárius intervenciós dilemma lényegét ragadja meg az erő alkalmazhatóságát vizsgáló kérdés: alkalmazható-e fegyveres kényszerítő erő jogszerűen olyan helyzetekben, amelyek eltérnek az ENSZ Alapokmányában előre meghatározott eshetőségekről? A választ egyértelműen befolyásolja az államok által folytatott gyakorlat, hivatalos állásfoglalásuk és a nemzetközi jogi szabályok alaposabb értelmezése.

A legtöbb nemzetközi jogász az uralkodóvá vált nézet szerint az Alapokmányba foglalt rendelkezéseket, nevezetesen az erő alkalmazásáról a 2. cikk 4. pontjában található tilalmat általános jellegűnek tekinti. „A Szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más állam területi épsége vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő, bármely más módon megnyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniuk kell.” (Dunay – Kardod – Kende – Nagy [1991] p. 437)

Az általános tilalmat elismerő szakértők és kormányok szerint az Alapokmány csupán két esetben enged kivételt. Az egyik az 51. cikkben meghatározott - egyedül vagy másokkal egyetemben gyakorolható - önvédelem joga. A másik a 42. cikkelyben meghatározott formában gyakorolható, a nemzetközi béke és biztonság helyreállítása érdekében működésbe hozott és a Biztonsági Tanács felhatalmazásán nyugvó kollektív fellépés részeként. Az önvédelem joga is csupán korlátozottan, a kollektív intézkedések megtételéig gyakorolható. Az Alapokmány rendelkezései nagymértékben a Biztonsági Tanács és a VII. fejezetében felvázolt kollektív biztonsági mechanizmus hatékony működésének feltételezésén alapultak. Ezek, amint később többször kiderült, nem feleltek meg a szervezet működése során kialakult valós helyzetek követelményeinek. Ezért még az Alapokmány elfogadása után is láthattuk a fegyveres erő különböző egyoldalú alkalmazásainak – külföldi mentőakciók, megelőző védelmi csapások, intervenciók a kormányzati felkérésre - a klasszikus fegyveres önségély segítségül hívásának példáit. Az Alapokmányban a fegyveres erő alkalmazhatóságáról lefektetett szabályok az államok “szuverén egyenlőségének” alapelveire épülnek.

Ezek a normatív keretek nagyon határozottnak tűnnek, de időnként egyszerre túl ambiciózusak és túl ellentmondásosak is.

Megtiltják ugyan az ENSZ Biztonsági Tanács felhatalmazása nélküli bárminemű fegyveres fellépést – az önvédelem esetének kivételével –, de még ez a látszólag egyértelmű és szigorú szabálya is hagy maga után néhány fontos megválaszolatlan kérdést. A fegyveres erő alkalmazásának lehető legkisebb teret hagyó átfogó tilalmat az államok közötti kapcsolatokban, határokon átlépő erőszakos akciók során felmerülő esetek kizárása, megelőzése céljával fogalmazták meg. Az Alapokmány 39. cikkelyében a kollektív intézkedésekre alapot teremtő helyzetek közül a nyíltan „békebontó” és „agresszív” lépések mellett egyedül a harmadik kategória, „a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető cselekmények” adhat az államközi konfliktusokon kívül más válsághelyzetekre is némi kreativitással alkalmazható keretet. Így sem találunk azonban az Alapokmányban megnyugtató választ arra az egyébként az elmúlt években többször is felmerülő kérdésre, hogy mi legyen a nemzetközi közösség válasza a hidegháború bénító politikai hatásának elmúltával az olyan kormányok és politikai rendszerek kihívásaira, amelyek erőszakot alkalmaznak, vagy szabadjára engedik azt, de nem más államokkal szemben, hanem saját állampolgáraik elnyomására, életük tönkretételére és elvételére.

A modern nemzetközi rendszerben a vesztfáliai békekötések óta érvényes alapelveket (szuverén egyenlőség és be nem avatkozás) tovább erősítette az 1945-ben bevezetésre került új, a fegyveres erő alkalmazásának általános tilalmát kimondó alapelv. Ugyanakkor ezek az elvek egyre inkább elveszítik a kiemelkedően fontos közösségi értékek és érdekek védelmének eszközeiként meghatározott eredeti feladatukat, és immár önmaguk váltak célkitűzésekké. Gyakran úgy tűnik a nemzetközi rendszer legfontosabb tennivalója ezen alapelvek mindenáron való fenntartása. Ennek okául az elvi élű alapvetések kulturális, történelmi és – különösen a hidegháború alatt – politikai okokból

származtatható eltérő értelmezései szolgálhat: „Az Alapokmány megtiltja a fegyveres erő alkalmazását, mint a legvégső rosszat, nem téve különbséget használatának különböző céljai között; a fegyveres erőhöz és annak tilalmához nem egyes célok elérésére alkalmas eszközként, hanem legvégső elérendő célként közelít.” (Müllershon [1999] p. 116) Ezt a szemléletet elfogadva és átvéve, a legelterjedtebb értelmezésben a fegyveres erő alkalmazása tilalmának esetleges megszegésekor a legtöbb véleményalkotó és döntéshozó nem tesz semmiféle különbséget a felhasznált erő céljai között, kivéve az önvédelem és a kollektív fellépés szentesített eseteit.

Egy másik - kisebbségben lévő - álláspont szerint az ENSZ Alapokmányának 2. cikk 4. szakaszban megfogalmazott tilalom nem általános és átfogó, hanem feltételes. A vonatkozó rendelkezés csupán szabályozza, előírja azokat a feltételeket, amelyek megléte esetén a fegyveres erő bevetése nem megengedhető, és ezzel - azokban az esetekben, amikor a feltételek nem állnak fenn - az erő alkalmazására lehetőség nyílik. Ezek szerint az erő ilyen alkalmazásának két legkézenfekvőbb példáját említi az Alapokmány az önvédelem és kollektív biztonsági intézkedések esetében.

Az államok által megvalósított gyakorlat - minden elvi nyilatkozat és állásfoglalás ellenére - megerősíteni látszik a kiterjesztő értelmezés állításait: „Évek során különböző kormányok és jogtudósok azzal érveltek, hogy a fegyveres erőt jogszerűen lehet alkalmazni egy állam saját polgárainak külföldi megvédésére vagy kimenekítésére, az elnyomott népek gyarmati uralom alóli felszabadítására, a terrorizmus elleni harcra és az emberi jogok súlyos megsértésének megszüntetésére.” (Oudrat [2000] p. 5) Ezek közül természetesen ez esetben bennünket az emberi jogok durva megsértésével szemben alkalmazott fegyveres beavatkozás érdekel. A kisebbségi álláspont szerint tehát igenis jelentős különbség létezik a fegyveres erő használatának az Alapokmányban kijelölt két esettől

eltérő alkalmazásai között is. Azokban az esetekben, amikor nem állnak fenn az Alapokmány vonatkozó 2. cikk 4. szakaszában megnevezett feltételek: a politikai függetlenség vagy a területi épség megsértésével, valamint magával az Alapokmány céljaival össze nem egyeztethető módon megvalósuló fegyveres fellépés, nem kerülhet sor a nemzetközi jogrend alapelveinek megsértésére, nem következhet be a feltétlen érvényesülést kívánó tilalom megszegése.

2. Államok politikai függetlensége és területi egysége kontra humanitárius beavatkozás

Az emberi jogokat súlyosan és tömegesen megsértő kormányok zavartalan garázdálkodását egy emberieségi célú fegyveres beavatkozás valóban veszélyezteti. A saját lakosságának egy részével harcban álló kormányok azonban csupán egyetlen ismervét képviselik a független államiságnak. Amennyiben a lakosság egy részének az érdekében, az ő védelmükben lépnek fel a nemzetközi közösség cselekedni akaró és képes államai, akkor ez tényleges fenyegetést jelenthet a jogsértő kormányzatra, de nem a célország politikai függetlenségére és területi integritására. Az alábbi összefoglalás megkönnyíti következtetés levonását: „Mivel a humanitárius intervenció nem törekszik sem területi változtatásra, sem az érintett állam politikai függetlenségének megkérdőjelezésére és nem csak, hogy nem összeegyezhető az ENSZ céljaival, hanem összhangban is áll az Alapokmány alapvető fontosságú, feltétlen érvényesülést kívánó normáival, torzítást lenne azt állítani, hogy azt (a humanitárius intervenciót - a szerző megjegyzése) a 2. cikk 4. szakasz megakadályozná.” (Mcdougal – Reisman [1981] p. 874)

Politikai függetlenségére azért nem fenyegető, mert a meggátolni igyekezett jogsértések – a korábbiakban már elmondottak értelmében - nem részei egyetlen állam cselekvési

szabadságának sem, hanem az azzal való gátlástalan visszaélés példái. Be kell azonban ismernünk, hogy egy humanitárius beavatkozásnak lehetnek a szándékoktól és célkitűzésektől eltérő következményei is. „Lehetséges-e egy szakadár mozgalom által vezetett etnikai kisebbség megvédése a központi kormányzat elnyomásával szemben anélkül, hogy egyúttal támogatnánk és bátorítanánk – legalább de facto, ha nem is de jure – függetlenségi küzdelmüket?” (Müllershon [1999] p. 119) Ha azonban az intervenció után a korábban üldözött kisebbség önálló, az elnyomó államtól független létre törekszik, akkor az nem a humanitárius beavatkozás eredménye, hanem a humanitárius intervenciót kiváltó válsághelyzet okainak és az egész drámai folyamat elidegenítő megpróbáltatásainak egyenes következménye.

Területi egységét pedig azért nem veszélyezteti, mert a humanitárius intervenciók mozgatórugói és céljai jogi értelemben nem territoriális jellegűek, csupán egy adott területen, térségben elkövetett kiemelkedően durva nemzetközi jogsértések felszámolása céljából egy bizonyos konkrét terephez kötődnek. A külföldön közvetlen életveszélybe került állampolgáraik védelmére fegyveres erővel siető államok esetét elemezve elhatárolható egy szuverén állam területi egysége megsértésének esetét más hasonló, de lényegesen különböző eshetőségektől. „Könnyen belátható, hogy akár egyetlen repülőgép támadása egy ország ellen a megtámadott állam területi integritása elleni fegyveres erő alkalmazásának minősül. Ugyanilyen egyértelmű a válasz akkor is, amikor egy állam katonai beavatkozása nem egy másik állam ellen irányul, hanem csupán a fenyegetett állampolgárainak kimenekítését célzó hadműveletre kerül sor? Valóban egy állam területi egységát érintő fegyveres fellépés esetével, nem pedig a szuverenitásának megsértésével - csakúgy mint, amikor egy polgári repülőgép engedély nélkül lép be egy másik állam légterébe egyértelműen

megsértve annak szuverenitását -, de még nem az állam vagy területi egysége elleni támadással állunk szemben. Úgy tűnik, hogy az állam ellen ellenséges szándéktól kísért és a mentőakcióhoz szükséges szintet meghaladó katonai tevékenység különbözteti meg a szuverenitás megsértését a területi egység elleni támadástól. (...) Az az állítás, mely szerint a humanitárius intervenció nem sérti meg az Alapokmány 2. cikk 4. szakaszát logikailag nem korlátozható csupán (egy állam - a szerző megjegyzése) saját állampolgárok megvédésére. Akár megsértik az ilyen tevékenységek az Alapokmány 2. cikk 4. szakaszát, akár nem, semmi sem múlik azon, hogy a megmentettek az (beavatkozó - a szerző kiegészítése) állam polgárai-e vagy sem." (Higgins [1998] p. 245-246)

3. A humanitárius intervenciók feladatai

Egy humanitárius célú fegyveres beavatkozás feladatok széles körének végrehajtását jelentheti:

- humanitárius szervezetek és szállítmányok védelme, valamint célbajuttatásuk biztosítása (Szomália, Bosznia, Ruanda)
- a Biztonsági Tanács által meghatározott „biztonságos menedékek és övezetek” védelme (Bosznia, Ruanda)
- a szembenálló manővereinek megakadályozása a mozgásszabadságuk korlátozásával (Észak-Irak, Bosznia, Ruanda)
- fegyver és hadianyag utánpótlási forrásaik és útvonalaik felszámolása (Bosznia, Koszovó)
- a hadban álló helyi erők lefegyverzése (Szomália, Ruanda, Bosznia)
- az eszkalációs folyamatok megállítását szolgáló büntető jellegű csapások (Bosznia, Koszovó)
- demilitarizált övezetek létrehozása (Bosznia – sarajevói reptér)

- bizonyos terület ideiglenes elfoglalása a válsághelyzet ellenőrzése érdekében (Észak-Irak)
- külföldi állampolgárok és nemzetközi szervezetek képviselőinek kimentése (Szomália)
- a menekültek és elűzöttek visszatérésének biztosítása (Ruanda)

(Goodpaster [1996] 3. Fejezet, Global Humanitarian Emergencies [1995] p. 19, Collins - Weiss [2000] p. 165)

Megállapítható, hogy a humanitárius intervenció megjelölés alatt összegyűjtött különböző lehetséges feladatok meglehetősen nagy hasonlóságot mutatnak a kollektív biztonság helyreállítására hivatott „béke kikényszerítési” intézkedések tartalmával. (Boutros-Ghali [1992]) A fegyveres nemzetközi kényszerítő akciók mindkét típusánál a foganatosított intézkedésekkel – politikai és katonai következményeiket tekintve – a nemzetközi közösség gyakorlatilag „hadat üzen” a nemzetközi jogi kötelezettségeit súlyosan megsértő államnak vagy fegyveres csoportoknak.

4. A végrehajtók

Amint azt a Biztonsági Tanács határozatainak betartásáról kószült jelentés már néhány nemzetközi intervencióval és békefenntartó hadművelettel ezelőtt megállapította, a „fellépésre készek alkalmi koalíciói” lehetnek az agresszió, valamint a kirobbant konfliktusok eszkalációjának és terjedésének leghatékonyabb visszatartói. (Words to deeds – Final Report [1997]) Az Egyesült Nemzetek Szervezetének szembe kell néznie az Alapokmány 24. cikkében a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért viselt „fő felelőssége”, valamint határozatainak betartását szükség esetén kikényszerítő önálló eszközeinek hiánya között feszülő ellentmondásra. Ennek áthidalására az elmúlt évek előzetes

felhatalmazással indult (pl. Kuvait, Szomália, Bosznia, Macedónia, Ruanda, Albánia, Kelet-Timor) vagy utólag jóváhagyott (Libéria, Sierra Leone, Közép-Afrikai Köztársaság, Koszovó) katonai fellépéseinek majdnem mindegyikét (Haiti alkotmányos rendjének helyreállítását kivéve) többnemzetiségű „koalíciós erők” hajtották végre. Ezek alapján megállapítható, hogy „tettrekész államok” alkalmanként változó összetételű csoportjai vagy regionális biztonsági szerveződések tűnnek a nemzetközi fenyegetéssé váló komplex válsághelyzeteket kezelni képes és ténylegesen alkalmazható megoldásnak.

Az Alapokmány VII. fejezetében biztosított jogköreinek fegyveres erő alkalmazására is felhatalmazó mandátumok formájában történő delegálásával a Biztonsági Tanács még egy állandóan rendelkezésre ENSZ haderő nélkül is működésbe hozhatja a kollektív biztonság fenntartásának rendszerét. Ugyanakkor a nemzetközi béke és biztonság helyreállításának „alvállalkozásba adásával” az ENSZ központi szerepének ellátása tagállami cselekvési hajlandóságtól és eseti megfontolásoktól válik közvetlenül függővé. A BT kollektív biztonsági jogérvényesítő döntései csak bizonyos feltételek megléte esetén végrehajthatók. Csak akkor, ha a szóban forgó – megfelelő katonai eszközökkel és felkészültséggel rendelkező – tagállamok saját egyedi megfontolásaik alapján elég veszélyesnek tekintik a szóban forgó válsághelyzetet és/vagy kellő felelősséget éreznek az őket közvetlenül nem érintő vészhelyzetek elhárításáért. (Higgins [1995], Sarooshi [1999])

A Biztonsági Tanács fegyveres erő alkalmazására agresszió visszaverése (Kuvait, 1991), kormányok és béke megállapodások katonai védelme (Közép-Afrikai Köztársaság, 1996-97, nemzetközi „pretoriánusok” Afganisztánban, 2001-), „második generációs békefenntartás” (Bosznia, 1992-93, Macedónia 2001-), konfliktusok utáni békeépítés (Bosznia – IFOR/SFOR, 1995- ; Koszovó – KFOR,

1999-), humanitárius védelem (Szomália,1992; Albánia, 1997; Kelet-Timor, 1999-2000) vagy humanitárius intervenció (Libéria 1990-92; Bosznia,1995; Ruanda,1994;; Sierra Leone, 1997-1998; Koszovó, 1999) céljával adta előzetes felhatalmazását vagy néhány esetben utólagos jóváhagyását.

A kollektív biztonság megőrzésének vagy helyreállításának határozatokban delegált feladatok és az azokat megalapozó mandátumok végrehajtására négy különböző módon kerülhet sor:

- Az elképzelhető legszélesebb körű mozgósítást és tevőleges hozzájárulást elérni kívánó általános felhatalmazás a tagállamok összességének. Ezzel a nemzetközi közösség minden tagjának lehetőséget ad egyéni vagy regionális szintű kollektív intézkedések foganatosítására a nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztető, vagy azt megsértő körülmények felszámolása érdekében. Ezt illusztrálták a Kuvait elleni iraki invázióról (1990-ben)¹³ vagy Bosznia-Hercegovináról a konfliktus első éveiben (1992-ben és 1993-ban) elfogadott határozatok.¹⁴
- A mandátumot kifejezetten a beavatkozásra kész és azt felajánló államok kapják, amelyek önálló erőként ENSZ irányítás nélkül, csupán a Főtitkárral együttműködve lépnek fel. Ilyen jogosítványt kapott Franciaország, amely Szenegál részvételével az ottani ENSZ erők (UNAMIR) megerősítéséig átmeneti időre kapta megbízatását egy humanitárius célú erélyes katonai fellépésre.¹⁵
- A mandátum érvényesen csak a nemzetközi fellépéshez szükséges hozzájárulást felajánló államokra terjed ki - miközben az nincs megjelölve - és a BT kifejezetten üdvözli és elfogadja valamely tagállam felajánlását a nemzetközi erők fellépésének

---

¹³ Security Council resolution 678 (1990)

¹⁴ Security Council resolution 770 (1992), 816 (1993), 836 (1993)

¹⁵ Security Council resolution 929 (1994)

megszervezésére és vezetésére. Tehát a felhatalmazást azon országok csoportja kapja, amelyek a vezetését magára vállaló állam parancsnoksága alatt vesznek részt a többnemzetiségű erőket akciójában. Ezt a megoldást alkalmazta a Biztonsági Tanács Albánia esetében (Hajnal hadművelet, 1997),¹⁶ Kelet-Timoron (1999-2000)¹⁷ és az Afganisztánnak nyújtott nemzetközi katonai támogatás (ISAF, 2001-) biztosításakor.¹⁸

Regionális szerveződések (szervezeteknek vagy biztonsági-védelmi szövetségeknek) fegyveres erő alkalmazásával járó konfliktusrendezési szerepvállalása kínál lehetőséget a BT határozatainak érvényesítésére. Az Alapokmány VIII. fejezetének rendelkezései – 52., 53. és 54. cikkek – kifejezetten felhívják a Biztonsági Tanácsot a kollektív biztonság regionális eszközeinek igénybevételére. A NATO sokáig halogatott, de végül kellő eréllyel és erővel végrehajtott boszniai katonai beavatkozása 1995-ben, illetve a 2001 augusztusa óta Macedóniában vállalt (és az Európai Unió által hamarosan átvett) biztosító szerepe bizonyította a BT kényszerítő jogköreinek regionális szervezetekhez történő delegálásának előnyeit. Azonban az elmúlt évtized jogi értelemben legvitatottabb humanitárius célú nemzetközi fegyveres beavatkozására - az 1999-es Jugoszlávia elleni NATO légháborúra – és még néhány azt megelőző, bár kevésbé feltűnő esetre (Libéria 1990-92 és Sierra Leone 1997-98,) regionális szervezetek előzetes felhatalmazás nélküli kollektív, de egyoldalú akciójaként került sor. Tehát sajátságos módon az Alapokmány kínálta egyértelmű illeszkedési lehetőség ellenére, éppen néhány a regionális béke és biztonság fenntartásának érdekében cselekedni „kész és képes” szervezet intézte a leglátványosabb kihívást a nemzetközi biztonság ENSZ

---

¹⁶ Security Council resolution 1101 (1997)

¹⁷ Security Council resolution 1264 (1999)

¹⁸ Security Council resolution 1386 (2001)

központú jogi rendje ellen. A BT azonban katonai intervencióik eredményeinek utólagos elfogadásával és határozattal történő megerősítésével, formailag jogszerűtlen lépéseiket a kollektív biztonsági rend keretei közé helyezi.¹⁹

IX. FEJEZET

A BIZTONSÁG ÁTVÁLTOZÓ MEGHATÁROZÁSÁNAK TÜKRÖZŐDÉSE A BIZTONSÁGI TANÁCS HATÁROZATAIBAN

1. A rugalmas meghatározás okai

Az 1992.január 31-én tartott rendkívüli BT ülésen első alkalommal képviselték a tagállamokat állam- és kormányfők. Ezen a találkozón megerősítették elkötelezettségüket az ENSZ Alapokmányára épülő nemzetközi jogrend mellett és kifejezték reményüket, hogy a “kedvezően megváltozott nemzetközi körülmények” lehetővé teszik a Biztonsági Tanács számára a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért viselt elsődleges felelősségéből adódó feladatainak hatékonyabb gyakorlását. Ugyanakkor utaltak a feladatok és a szerepek megváltozott jellegére is: “Az államok közötti háború hiánya önmagában még nem biztosítja a nemzetközi békét és biztonságot. A bizonytalanság nem katonai jellegű gazdasági, társadalmi, humanitárius és ökológiai

---

¹⁹ Security Council resolution 788 (1992), 1132 (1997), 1162 (1998), 1244 (1999)

forrásai a nemzetközi béke és biztonság ellen irányuló fenyegetésekké váltak.”²⁰

A nyilatkozat kiadásakor nem volt egyértelmű, hogy vajon a BT -ben akkoriban képviselt államok képviselői szószerint értették-e mindezt. Minden esetre előre jelezték a Tanács – illetve az a nemzetközi közösséget ott képviselők – készségét arra, hogy a bizonytalanság említett “nem katonai jellegű” okaira megszüntetésére irányuló válaszlépések alkalmával mozgósítsa a kollektív biztonság fenntartására az Alapokmány VII. fejezetének rendelkezései által biztosított eszközeit. Egy dolog azonban bizonyos. Ezek után a BT rendkívül széles körben, egészen különböző események és körülmények kapcsán hivatkozott az Alapokmány 39. cikkére, vonta le következtetéseit és döntött a 41. és a 42. cikkben rendelkezésére bocsátott rendkívüli eszközök igénybe vételéről az adott pillanat politikai logikája és kompromisszumai alapján. Néhány akkor és a későbbiekben is éles vitákat kiváltó helyzetben – Észak-Irak és Koszovó - az adott válságot körülvevő politikai megfontolásoknak köszönhetően éppen a következtetések levonása és a válságkezeléshez szükséges döntések meghozatala maradt azonban el.

Meglehetősen nehézségekbe ütközött a nemzetközi békét és biztonságot érő fenyegetések tartalmi elemeinek megállapítása az Alapokmányban vagy más nemzetközi jogi dokumentumban foglalt meghatározásának hiányában már az 1992-es állásfoglalását megelőzően is. Az említett állásfoglalás után pedig egyre inkább formális, nem pedig lényegi akadályt jelentett különböző, államokon belüli, de mégis nemzetközileg kezelt válságok egész sorának kollektív biztonsági kényszerítő intézkedésekkel történő kezelése. Az

---

²⁰ Security Council Summit Statement Concerning the Council's Responsibility in the Maintenance of International Peace and Security, UNDoc. S/23500 (31 January 1992)

ENSZ vagy egyes államok, valamint regionális szervezetek által fogantatott erőteljes nemzetközi intézkedések jogszerűségének és legitimitásának megítélése a konfliktushelyzet „nemzetközi békét és biztonságot fenyegető” veszélyhelyzetté történő minősítésétől függ. A BT 1990-es évekbeli rendkívül felfokozott szerepvállalása ezen meghatározás figyelemre méltóan rugalmas kezelésén múlt.

A Kuvait elleni agresszió kivételével - amelyet a nemzetközi béke megszegésének minősített a BT - az „aktivista” 90-es évek valamennyi VII. fejezetre támaszkodó akciójának elindítására „a nemzetközi béke és biztonság ellen irányuló fenyegetések” megjelenésének az Alapokmány 39. cikkének forgatókönyve szerinti megállapítása szolgált. A legtöbb esetben a határozatok preambulumban került sor egy adott helyzet vagy bizonyos cselekmények és körülmények fenyegetésként történő meghatározására. Alkalmanként azonban a BT elkerülte a „megállapítás” szó szerinti megjelenítését, inkább a Tanács „aggodalmát fejezte ki” a nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztető állapot vagy tevékenység folytatódása, pontosabban azok következményei miatt: pl.: Szomália²¹ és a széteső Jugoszláviával foglalkozó első határozatokban²². Zavarbaejtő nagyvonalúsággal a kurdok iraki elnyomását és sanyargatását elítélő és a hidegháború utáni legelső humanitárius beavatkozást Észak-Irakban lehetővé tévő - a felhatalmazás vitatott természetére később még visszatérünk - határozatában²³ a Biztonsági Tanács már ezt a megfogalmazást használta, csak éppen a VII. fejezetre történő utalás maradt ki. A VII. fejezet rendelkezéseinek alkalmazásakor a Tanács alkalmanként - amikor ugyanazon válságos helyzetről folytatólagosan több határozatot fogadott el - nem állapította meg a

---

²¹ Security Council resolution 733 (1992)

²² Security Council resolution 713 (1991)

²³ Security Council resolution 688 (1991)

fenyegetés meglétét, hanem csupán visszautalt saját ugyanazon helyzetről hozott korábbi határozataira.²⁴

2. A fenyegetések sokszínű értelmezése

Jelenlegi áttekintésünk tárgya szempontjából, a kihatásait tekintve a legjelentősebb fejlemény a Biztonsági Tanács hidegháború utáni látványos magára találásában azonban nem a nemzetközi fenyegetések széles körének felfedezésében keresendő. Hanem sokkal inkább a fegyveres erő alkalmazására felhatalmazó, illetve azokat utólag, visszamenőlegesen (!) jóváhagyó BT határozatok sokasodásában. Ezek váltak a Biztonsági Tanács kollektív biztonságot fenntartani hivatott jogosítványainak – ha katonai kényszerítő intézkedések alkalmazását szükségesnek és alkalmasnak találta - elsődleges gyakorlási eszközeivé.

A fegyveres erő alkalmazása azonban állandó ENSZ haderő hiányában a kényszerítő intézkedések kivitelezésének delegálását jelenti. A regionális szervezeteket megnevező rendelkezésen (53. cikk 1. bekezdés) kívül az Alapokmány nem említi a fegyveres erő alkalmazásának delegálását az ENSZ bármely szerve által sem. Sőt, a tagállamoknak kellene az Egyesült Nemzetek Szervezetének rendelkezésére bocsátani a megfelelő fegyveres erőt, vagyis a világszervezet ellenőrzése alá helyezniük csapataikat. Ezzel szemben a Biztonsági Tanács a 90-es évek döntéseivel egy kivételtől eltekintve (az UNPROFOR esetében Bosznia-Hercegovinában az ENSZ Főtitkárának, illetve az ő személyes képviselőjének irányítása alá helyezte az egyre bővülő mandátummal rendelkező nemzetközi békefenntartó alakulatokat), kivonta saját irányítása alól a fegyveres erőt alkalmazó akciókat tagállamok egyes csoportjainak (azoknak,

---

²⁴ Security Council resolution 742 (1992)

amelyek “késznek és képesnek” mutatkoztak a fellépésre) vagy regionális szerveződéseknek adva át azt a “pallost”, amellyel igazságot szolgáltatni általában ugyan nem, de rendet vágni azért még lehetett.

A fegyveres erő alkalmazására felhatalmazó határozatokat a Tanács meglehetősen különböző célok változatos köre érdekében fogadta el. A BT által kirótt gazdasági szankciók betartásának ellenőrzésétől legitim és demokratikusan választott kormányok visszatérésének elősegítésén át polgárháborús és humanitárius válságok tömeges emberi tragédiáit és jogsértéseit megállítani hivatott nemzetközi beavatkozásokig terjed a Biztonsági Tanács által előre felhatalmazott, illetve utólag szentesített fegyveres fellépések repertoárja.

Ebből a változatos közegekből kell kiemelnünk azokat az utóbbi eseteket, amelyeket humanitárius intervenciók példáulként határozhatunk meg. A fenti példák közül a jelenlegi nemzetközi jogrend mozgásba hozása és hidegháború utáni változásainak BT segédlettel történő elindítása szempontjából a legjelentősebbeket a következő szempontok figyelembe vételével érdemes kiemelnünk.

Az elmúlt fél évszázad nemzetközi kapcsolatait meghatározó jogi keretek sarokkövét jelentő beavatkozás tilalmának - Alapokmány 2. cikk 4. bekezdés - elvi és gyakorlati korlátait szűkítő kivételek eseteiben a nemzetközi beavatkozásra az érintett ország kormányának beleegyezése nélkül kerül sor. Ezért nem térünk ki a jelen tanulmányban Haiti (1994) – amely egyébként is “egy törvényes és legitim kormány alkotmányos jogaiba történő visszahelyezését és a demokrácia helyreállítását” szolgálta – és Albánia (1997), valamint Kelet-Timor (1999) – amelyek ugyan humanitárius válsághelyzetek elhárítását célozták - esetére, mivel a külső beavatkozásra mindhárom alkalommal az érintett országok – Kelet-Timor

függetlenedésekor Indonéziáéra volt szükség - nemzetközileg elismert kormányainak egyetértésével került sor.

Az értekezés során illusztratív módon kiemelt nemzetközi emberességi beavatkozások lehetséges

a., okainak:

- belső, polgárháborús összecsapások (Bosznia, Észak-Irak, Koszovó)
- összeomlott államok (Szomália),

b., forgatókönyveinek:

- békefenntartó mandátum kiterjesztése (Bosznia és Ruanda)
- közvetlen felhatalmazás már a fellépés kezdetén (Szomália)
- az intervenció utólagos szentesítésének (Koszovó)
- a formális felhatalmazások hiányának (Észak-Irak)

tipikus eseteit igyekszem elemezni, alkalmanként egyes válsághelyzetekkel több ismervet is szemléltetve.

X. FEJEZET

HUMANITÁRIUS VÁLSÁG ÖSSZEOMLOTT ÁLLAMOKBAN

A nemzetközi humanitárius erőfeszítések súlypontját a humanitárius jogi normák betartása, vagyis a fegyveres konfliktusok – legyenek azok nemzetközi vagy államokon belüliek – polgári lakosságot sújtó hatásainak korlátozása és a humanitárius segítségnyújtás, tehát a humanitárius sükséghelyzetek szenvedő alanyainak megóvása és ellátása képezi. A humanitárius kérdésekhez kapcsolódó, de azoktól különálló nemzetközi jogi

témakörként jelenik meg az alapvető emberi jogok védelme, érvényesítése és – gyakran éppen a humanitárius válságok során azok kiváltó okaként vagy következményeként drámai formában felmerülő – súlyos megsértésük megszüntetése.

Önmagában a humanitárius és emberi jogi kérdések hangsúlyos megjelenése nem példa nélküli, hiszen az ENSZ megalakulása előtti időszakban is számos esetben megfigyelhető volt a humanitás elveinek fokozatos, de folyamatos előretörése a nemzetközi kapcsolatok legkülönbözőbb kérdéseiben: az emberi és kisebbségi jogoktól a hadijog fejlődésén át a humanitárius segítséghez való hozzájutás jogáig. Ami azonban lényegesen eltér a korábbi térnyerésük időszakától, az a súlyos emberi jogi és humanitárius válsághelyzetek rövid időn belüli ismétlődése a kurdok 1991-es észak-iraki exodusától az 1999-es kelet-timori válságig terjedő időszakban. A humanitárius kérdések nemzetközi figyelem középpontjába kerüléséhez a modern média híradásai nyomán kiszélesedő nyilvánosság - az ún. „CNN - effektus” következményei²⁵- és az események gyakorisága mellett, az ENSZ Biztonsági Tanácsának az egymás utáni válsághelyzetekben meghozott határozataiban megfogalmazott döntései is nagy mértékben hozzájárultak. Ezekben a határozatokban a Biztonsági Tanács a humanitárius kérdéseken belül az emberi jogok és a nemzetközi humanitárius jog betartásának szükségességével, megsértésének elítélésével és a jogsértések megszüntetésével, valamint különböző humanitárius akciók és segélyek eredményességének biztosításával foglalkozott.

Szomália

---

¹ Edward Newman: Realpolitik and the CNN factor of humanitarian intervention, In Dimitris Buorantoris - Jarrod Wiener (eds): The United Nations and the New World Order, St. Martin's Press, 1995, 190-210. oldalak

A humanitárius intervenciót kiváltó, sőt egyenesen megkövetelő nemzetközi válságok sorában Szomália különleges helyet foglal el. Ebben az esetben az állam összeomlása vagyis valamennyi központi intézményének és ezzel együtt alapvető funkcióinak megszűnése okán Szomáliában nem volt semmiféle szuverén hatalom és hatóság, amellyel tárgyalni lehetett volna, vagy amelyik gondoskodhatott volna a tomboló erőszak által sújtott lakosság védelméről, ellátásáról vagy nemzetközi megsegítésük feltételeinek biztosításáról. A humanitárius célú nemzetközi fegyveres rendteremtő kísérlet legfőbb, sőt talán egyetlen ésszerű indokaként az erőszakos káosz következtében kialakult tarthatatlan humanitárius helyzet felszámolása merült fel. Akkoriban az érvek mellett még nem szerepelt a manapság már nyilvánvaló veszély, amit egy ellenőrizhetetlen „biztonsági fekete lyuk”, egy összeomlott és működésképtelen állam jelenthet a nemzetközi terrorizmus háttérjárásként.

Az éhezők és menekülők tömegei nem csupán emberiség és erkölcsi szempontból jelentettek elfogadhatatlan helyzetet, hanem a beavatkozást kétségtelenül elfogadtató indoklás szerint a szomszédos országokba áramló menekülteket befogadni kényszerülő államok stabilitására is komoly veszélyt jelentettek.

A BT 1992 során két alkalommal is elfogadott határozatokat a szomáliai helyzet egyre aggasztóbbá válásának következtében. Az első határozatban (733. számú) a Tanács kifejezte “a helyzet gyors romlása miatti mély aggodalmát” és azt a “nemzetközi békét és biztonságot fenyegetőként” határozta meg.²⁶ A következő e tárgykörben elfogadott határozatával (751. számú) a Biztonsági Tanács “az emberi szenvedés mértéke feletti felháborodása és a

---

²⁶ Security Council resolution 733 (1992), www.un.org/Docs/scres/1992

nemzetközi békére és biztonságra jelentett folyamatos fenyegetés miatt” ENSZ békefenntartó erő küldését rendelte el.²⁷ Feladatkörének meghatározása a (nem létező) tűzszünet megfigyelését és a humanitárius segítségnyújtás elrettentő célú fegyveres – a hagyományoknak megfelelően a fegyverek használatát csupán önvédelemre korlátozva – kísérletét foglalta magába. A harcoló felek közreműködése nélkül mindkét feladat ellátása meglehetősen meddő kísérletnek bizonyult.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának a 794. számú határozata²⁸ 1992 decemberében felhatalmazta a tagállamokat, hogy állítsák meg katonai erővel a szomáliai klánokat és fosztogatókat, akik szervezett erőszakos fellépéseikkel és garázdálkodásukkal megakadályozták a segélyek – elsősorban élelmiszer – szétosztását a kritikus helyzetben lévő, nélkülöző helyi lakosság számára. A határozat utal „ a humanitárius segítség eljuttatását biztosító intézkedések megtételét sürgető nemzetközi közösséghez intézett kérésekre”. A helyi fegyveres bandák rendszeresen eltérítették és elrabolták azokat a szállítmányokat, amelyeket nemzetközi kormányzati és nem kormányzati segélyszervezetek igyekeztek eljuttatni az éhezőkhez. Az ENSZ felhatalmazása lehetővé tette a tagállamok számára jelentős – az általuk szükségesnek ítélt – létszámú katonai erő mozgósítását és telepítését a “rend helyreállítása” érdekében, azért, hogy biztosíthassák a segélyek odajuttatását, ahol a legnagyobb szükség volt rájuk. Az Alapokmány VII. fejezetére hivatkozva a BT felhatalmazta „a főtitkárt és a tagállamokat arra, hogy a szomáliai humanitárius segélyakciók biztonságos környezetének megteremtése érdekében vegyenek igénybe minden szükséges eszközt”.

---

²⁷ Security Council resolution 751 (1992), www.un.org/Docs/scres/1992

²⁸ Security Council resolution 794 (1992), www.un.org/Docs/scres/1992

A humanitárius célú katonai beavatkozást lehetővé tévő Biztonsági Tanácsi felhatalmazás a tarthatatlan humanitárius helyzetben lévő nemzetközi segélyszervezetek (pl. a CARE International) és számos tagállam kérésére került napirendre, majd született döntés róla.²⁹ A kérelmező kezdeményezők meggyőződésévé vált, hogy a folyamatos és ellenőrizhetetlen erőszak miatt tartósan ellehetetlenült a humanitárius segélyek szétosztása, ami pedig rengeteg ember számára a túlélés egyetlen forrását volt hivatott biztosítani. A BT határozata egyértelműen kifejezte „nemzetközi humanitárius jog széleskörű szomáliai megsértéséről érkező folyamatos jelentések miatt érzett mély aggodalmát”. Továbbá megállapította, hogy „a Szomáliában dúló konfliktus által okozott emberi tragédia nagysága, amelyet tovább súlyosbít a humanitárius segélyek szétosztásának akadályozása, fenyegetést jelent a nemzetközi békére és biztonságra”. A súlyos veszély előidézése - amit a helyzet a szenvedő lakosságra és a szomszédos államokra egyaránt jelentett - nem volt számon kérhető semmiféle kormányon sem, hiszen nem létezett már egyetlen legalább látszólag központi ellenőrzést vagy területi főhatalmat gyakorló, meghatározható, tárgyaló-, döntés- és cselekvőképes állami intézmény sem. Ezért valójában Szomália esetében nem egy állam szuverén akarata ellenére, hanem a nemzetközi közösség akarata szerint egy állam eltűnésének következményeként került sor a beavatkozásra.

El kell egymástól választanunk a szomáliai intervenció biztonságpolitikai, morális és jogi alapjait, valamint a beavatkozás gyakorlati végrehajtásának tanulságait. A humanitárius segítséghez való hozzájutás joga, amely megalapozza a segítséget biztosítani próbáló nemzetközi fellépést, egy jól megrajzolható körvonalakkal rendelkező, nemzetközileg elismerté váló és védett jogosultság.

---

²⁹ Adam Roberts: Humanitarian issues and agencies as triggers for international military actions, *International Review of the Red Cross*, No. 832., 30 September 2000, 673-698. oldalak

Ennek megtagadása, valamint a következményként kialakuló humanitárius és emberi jogi katasztrófahelyzet megoldása azonban a kialakult gyakorlat szerint – amely nem ismeri el a humanitárius beavatkozás általános jogának létezését – nem egy humanitárius célú nemzetközi katonai beavatkozást szentesítő jogi norma objektív feltételeinek megállapításán múlik, hanem egy politikai döntés eredményétől függ. Ezért alakulhat ki olyan helyzet, hogy a Biztonsági Tanács határozatában – hangsúlyozva a körülmények rendkívüliségét – a fegyveres beavatkozásra, pontosabban “a bármely szükséges eszköz” alkalmazására szóló felhatalmazást “a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető” veszélyhelyzetre alapítva adja ki. „Ez volt az első alkalom, hogy a Biztonsági Tanács meghatározása szerint egy humanitárius válsághelyzet önmagában és egyedül képes fenyegetni a nemzetközi békét és biztonságot.” (Boulden [1999] p.55) Soha ezt megelőzően nem került sor egy nemzetközi soknemzetiségű erő felállítására azzal a céllal, hogy humanitárius segítség polgári lakossághoz történő eljuttatását biztosítsa. Ez a felhatalmazás egy új cselekvési terepet tárt fel a nemzetközi közösség számára. Ezúttal a tagállamok egy csoportja az ENSZ előzetes jóváhagyásával, fegyveres erővel kényszerítette ki “belekeveredését” egy rendkívül zavaros polgárháborús helyzetbe kizárólag humanitárius megfontolásokból.

Az ENSZ BT felhatalmazásával, vagyis nemzetközi jogilag eljárási szempontból aggálymentesen kezdeményezett humanitárius beavatkozás nem a nemzetközi humanitárius jog kirívóan súlyos megsértésére adott válaszként és jogorvoslatként, hanem a Tanács nemzetközi biztonságra hivatkozó eseti mérlegelésének és az abból levont következtetésének eredményeként került alkalmazásra. Tehát nem a durva jogsértés ténye, hanem annak szubjektív értékelésétől függő, óvatosan megfogalmazott és az ENSZ Alapokmányának VII. fejezetéhez tartozó 39. cikkében meghatározott biztonsági

kockázatként minősített kihatásai indokolták a szomáliai humanitárius intervenciót.

Mivel ekkor már nem létezett szomáliai kormány, ezért az 1992. decemberében megkezdődött szomáliai nemzetközi (UNITAF) fellépés (Operation Restore Hope hadművelet) nem tekinthető egy szuverén állammal szemben megvalósított humanitárius célú intervenció klasszikus példájának. Ezt a rendhagyó változatot hangsúlyozza a BT határozat is, elismerve „a jelenlegi szomáliai helyzet különleges jellegét, amely azonnali és kivételes választ kíván a kialakult körülmények folyamatosan romló, bonyolult és rendkívüli természete miatt”, szóhasználatában is elhatárolva más hasonló lehetséges helyzetektől.

A kezdeti tervek túlságosan ambiciózusnak bizonyultak, nem közvetlen célkitűzéseik szerint, hanem a beavatkozás eredményeinek és kihatásainak hosszabb távú esetleges – optimális esetben megvalósuló – végleges biztosítása tekintetében. A határozat hangsúlyozta a Biztonsági Tanács eltökéltségét „a béke, a stabilitás és a jogrend helyreállítása mellett a politikai rendezés folyamatának megkönnyítése szolgálatában”. Az elért eredmények csalódást okoztak, de az erőfeszítések nem voltak hiábavalóak. Az erőszakot sikerült visszaszorítani, bár nem sikerült lefegyverezni a szembenálló csoportokat. A nélkülöző lakossághoz jelentős részéhez sikerült eljuttatni a létfontosságú segítséget, de ezt nem sikerült egész Szomáliára kiterjeszteni. A túlzottan nagyratörő és megalapozatlan célkitűzések meghaladták az intervenció végrehajtási módjában és a résztvevő államok elszántságában rejlő lehetőségeket.

XI.FEJEZET

FELFEGYVERZETT SZAMARITÁNUSOK: BÉKEFENNTARTÁS HUMANITÁRIUS CÉLOKKAL

A békefenntartó feladatok kibővülése és sokrétűbbé válása a konfliktusok megváltozott természetéből adódó új problémák logikus következménye. A “kéksisakos” alakulatok feladatai a második generációs (hidegháború utáni) békefenntartó fellépéseik során bonyolultabbak és veszélyesebbek lettek, mint korábban. Az első szembetűnő ellentmondást a fenntartható béke hiánya jelentette, ami az egész fegyveres békefenntartó művelet létjogosultságát kétségbe vonhatta volna akkor, ha a jelenlévő nemzetközi erők számára nem találtak volna sokkal fontosabb és valódi teendőket humanitárius feladatok teljesítésével. Az ENSZ erőket Boszniában, Szomáliában és Ruandában ért támadások után a Biztonsági Tanács rendszeresen adott felhatalmazást a békefenntartók számára “az összes szükséges eszköz” alkalmazására feladataik teljesítése érdekében.

Azonban a békefenntartó és humanitárius célokat kikényszerítő (enforcement) fellépések hatékony kombinálása rendkívül nehezen megoldható feladatnak bizonyult. A humanitárius célú fellépéshez azonban sem felszereltségük, sem létszámuk, sem roppant nehézkes irányításuk nem tette őket alkalmassá. Habár az ENSZ Biztonsági Tanácsa felismerte (vagy talán inkább megkésve beismerte), hogy egy ilyen kiterjedt és könyörtelen polgárháború során a békefenntartók erőteljes fellépésére és hatásos külső támogatásra van szükség, amelyet reális, elérhető célok érdekében kell alkalmazni, nem törődve az egyes felek részéről érkező “kettős mércét” és jogtalan beavatkozást emlegető vádaskodásokkal.

A békefenntartó műveletek gyakorlati lehetőségei és jogi keretei eredeti formájukban nem illenek össze a humanitárius fellépés védelmének és fegyveres végrehajtásának követelményeivel. Az ENSZ békefenntartó feladatainak kiterjesztésével a

békefenntartás és a kényszert alkalmazó beavatkozás közötti határvonal elmosódott. Jelentős elmozdulás történt a konfliktusban résztvevő felek békefenntartó műveletekhez szükséges – korábban minden békefenntartó erőfeszítés előfeltételének tekintett – hozzájárulásának mellőzése, sőt akár a szemben állók álláspontjával ütköző, konfrontatív nemzetközi lépések megtétele felé.

A felhatalmazás és az alkalmazható eszközök adta mozgástér határainak meghatározását jelentősen megnehezítheti a békefenntartó (az ENSZ Alapokmány VI. Fejezete) és a kollektív biztonság fegyveres jogérvényesítő műveleteinek (az Alapokmány VII. fejezete) egyidejű (Bosznia-Hercegovina) vagy oda-vissza változó (Ruanda) alkalmazása. A konfliktusok békés eszközökkel történő rendezésének kísérlete – mint például a békefenntartás – pártatlan és semleges nemzetközi részvételt kíván. A nemzetközi fegyveres erővel kikényszerített megoldási irányok – minimálisan az embertelenségek megszüntetése – kijelölése azonban kimondva vagy kimondatlanul, de politikai állásfoglalást jelent. Ugyanis az Alapokmány VII. fejezetének rendelkezéseit alkalmazó és a fegyveres kényszer alkalmazási lehetőségét megnyitó BT határozatok minden tagállam számára követendő álláspontot jelentenek a kiemelt fontosságú nemzetközi normákat megsértő, magatartásával a regionális békét és biztonságot fenyegető féllel (vagy felekkel) szemben. Ezen a ponton válnak a humanitárius segítségnyújtás és az ugyanilyen elvekre alapozott nemzetközi békefenntartás hagyományos és féltve őrzött működési elvei – *pártatlanság* és *semlegesség* – kétségtelenül összeegyeztethetlenné a humanitárius intervenciók határozott állásfoglalást és konfrontációt kívánó védelmező és megelőző feladataival.

A nemzetközi közösség két esetben is (Ruandában 1994. júniusában és Boszniában 1995. augusztusában-szeptemberében)

végül - komoly baklövések, csúfos kudarcok és szégyenletes habozás után - egyértelműen jelezte a vérengzések szereplői számára, hogy átlépték azt a "mogadishui választóvonalat", amely az érintett háborúzó felek akaratának, véleményének és érdekeinek tiszteletben tartása, valamint az egész nemzetközi közösség képviselői által kifejezett határozott akarat, egyetemes érdekek és humanista értékek kikényszerítése között húzódik. (Chesterman [2001] p. 185) A Biztonsági Tanács megkésve ugyan, de végül is feladta a konszenzusos békefenntartás és az alkalmazkodó (sokszor igen alacsony hatékonyságú) humanitárius segélyakciók összevonására tett kísérleteket, aminek eredményeként egy (Ruanda) vagy több (Bosznia) lépésben meghozta a fegyveres katonai beavatkozásra felhatalmazó határozatokat.

Tehát a nemzetközi erők békefenntartónak hitt - az Alapokmány VI., a nemzetközi viták békés megoldásának módozatairól rendelkező fejezete alapjairól nekirugaszkodó - küldetése a kezdeti passzivitás, tétova és erélytelen szerepvállalás követően több lépésben keresztülment egy minőségi átalakuláson, amely egy lényegében egészen más típusú - a VII. fejezet rendelkezései közé érkező és annak kollektív biztonsági kényszerintézkedéseit mozgásba hozó - fellépés elvállalásához vezetett. A nemzetközi közösség szembesülése az elmúlt évtized jellemzővé vált komplex válságjelenségének kikerülhetetlen feladataival nem múlhatott el következmény nélkül.

A belső fegyveres konfliktusok (etnikai és/vagy polgárháborús) és azt ezt kísérő - sőt sok esetben azok tudatos stratégiai vagy taktikai elemeivé váló - humanitárius katasztrófák, olyan feladatokat teljesítését kívánják meg a nemzetközi segítségre vállalkozóktól, amelyek nem hajthatók végre a racionálisan tarthatatlanul és morálisan elfogadhatatlanul szűkre szabott békefenntartó mandátumokkal. A humanitárius segítségnyújtás

igénye és az emberességi válságok megfékezésének kísérlete megkerülhetetlenné tette a kiváltó okok – alapvető emberi és humanitárius normák tömeges és durva megsértése - felszámolását, valamint az áldozatok, az őket segítők és a segélyek védelmének biztosítását. Az eredményes személyi – kiszolgáltatott és célponttá váló lakosság, a segélyszervezetek munkatársai és maguk a békefenntartók (!) – és a területi – „biztonságos övezetek” – védelem kialakítása és fenntartása egyszerűen megkövetel és elkerülhetetlenné tesz egy humanitárius intervenciót, amennyiben a harcoló felek nem, a nemzetközi közösség azonban nagyon is komolyan veszi vállalt emberességi és konfliktuskezelői teendőinek ellátását.

1. *Ruanda*

A kelet-afrikai nagy tavak vidékének 1994-es drámája a ruandai kormány és ellenzéke között megkötött béke megállapodás mindkét aláírójának beleegyezését bíró ENSZ misszió (UNAMIR) 1993. novemberi telepítésével vette kezdetét. A 2500 fős megfigyelő csoport létszámát jelentősen csökkentették azok a csapatkivonások, amelyeket a küldő államok a brutális leszámolások elindulása és a polgárháború kiújulása után hajtottak végre.³⁰ A bekövetkező mészárlások és a térségben tevékenykedő segélyszervezetek kéréseinek hatására a BT a továbbra is folytatódó békefenntartó misszió küldetésének átalakítására kezdeményezett lépéseket.

---

³⁰ Security Council resolution 912 (1994), www.un.org/Docs/scres/1994

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa felülvizsgálva az UNAMIR mandátumát lényegesen kiterjesztette azt, új feladatokkal ruházva fel a helyszínen tartózkodó nemzetközi erőket. Ezek az új teendőket tartalmazó határozatokat azonban már nem a ruandai kormány hozzájárulásával hozták meg, tehát a kibővített békefenntartói feladatkörök már nem az érintett ország kormányának kifejezett beleegyezésén alapultak. Ennek legfőbb okául éppen a ruandai kormány által eltűrt vagy egyenesen ösztönzött népirtás szörnyűségeinek ténye szolgált.

A Biztonsági Tanács 918. számú határozatában³¹ kifejezte a mély aggodalmát a “ konfliktus által okozott és óriási méreteket öltött emberi szenvedések miatt” és “a Ruandában folytatódó válságos helyzet által a térség békéjére és biztonságára irányuló fenyegetés miatt”. Ezen indokok alapján a határozat felhatalmazást adott a békefenntartók létszámának megnöveléséhez, valamint mandátumának kiterjesztéséhez annak érdekében, hogy képessé tegye a népirtást elszenvedő, elűdözött és veszélyeztetett polgári lakosság biztonságát és védelmét minimálisan biztosító körülmények megteremtésére.³² Ez magában foglalta a biztonságos humanitárius övezetek felállítását és fenntartását mindenhol, ahol lehetséges és szükséges. Továbbá a segélyszállítmányok eljuttatásához és szétosztásához szükséges támogatás és védelem biztosítása is a békefenntartó erők feladatai közé tartoztak. Felhatalmazást kapott önvédelemre – a hagyományos békefenntartói mandátumok logikája szerint –, de olyan csoportok vagy egyénekekkel szemben is, akik a biztonságos övezeteket vagy a lakosságot

---

³¹ Security Council Resolution 918 (1994), www.un.org/Docs/scres/1994

³² ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR): The state of the World's Refugees 2000, 10. fejezet: The Rwandan genocide and its aftermath, www.unhcr.ch/pubs/sowr2000//sowr2000toc.htm

veszélyeztetik. Ez azonban már határozottan túlmutatott az önvédelem eredeti békefenntartó cselekvési korlátain.

Ezen feladatok ellátására jogalapot biztosító mandátum megerősítésére és további kibővítésére került sor a Biztonsági Tanács újabb, 925. számú³³ határozatában, amely egyértelmű utalásokat tesz a népiirtásról szóló jelentésekre és a szomszédos államokba menekülő milliós nagyságrendű éhező és járványos betegségektől sújtott lakosság döbbenetes emberi drámájára. Az ismételten hangsúlyozott sürgős védelmi, biztonsági és humanitárius teendők ellátásához azonban nem állt elegendő nemzetközi alakulat az ENSZ rendelkezésére.

A túrhetetlen tétlenkedés orvoslására egy soknemzetiségű, de francia vezetésű és ellenőrzésű kontingens kapott egy külön - a 929. számú - BT határozatban felhatalmazást az ENSZ Alapokmányának VII. fejezete alapján. A korábbi célok megerősítésével, de már a fegyveres erő alkalmazásának szabad lehetőségével felvértezve kezdhették neki a humanitárius célú katonai akció végrehajtásának a beavatkozásra "kész és képes" államok csoportja. A határozatban a BT elismerte, hogy "a ruandai helyzet rendkívüli jellege a nemzetközi közösség sürgős válaszát követeli meg", továbbá ismét a térséget fenyegető veszélyként határozta meg a rendkívüli méreteket öltő humanitárius válságot. A határozat eseti megoldásként felhatalmazta Franciaországot, hogy "irányítása és ellenőrzése alatt végrehajtott művelettel minden szükséges eszköz igénybe vételével biztosítsák az elűzöttek, menekültek és általában a veszélyeztetett civil lakosság védelmét" a humanitárius célok elérése érdekében.³⁴ Ezután kezdődhetett meg a sok vita és ellentmondás által kísért nemzetközi humanitárius intervenció, amely a kezdeti békefenntartó művelet helyszíneként szolgáló ország hozzájárulása nélkül

---

³³ Security Council resolution 925 (1994), www.un.org/Docs/scres/1994

³⁴ Security Council Resolutions 929 (1994), www.un.org/Docs/scres/1994

átalakult célokat volt hivatott biztosítani külső katonai erő alkalmazásával.

A megfogalmazott éles kritikák nem a beavatkozás humanitárius célokért indított katonai jellegét vagy annak jogosultságát illették, hanem a nemzetközi közösség – élén az ENSZ mechanizmusával – késlekedését ítélték el. Egy korábbi és még határozottabb emberiességi beavatkozással rengeteg emberéletet meg lehetett volna óvni. Ez lehetett volna az egyetlen hatékony eszköz a polgári lakosság ellen folytatott irtóhadjárat megállítására, a hagyományos békefenntartó feladatok körébe tartozó tűzszüneti megállapodások végrehajtásának erőltetése helyett. Habár történtek utalások “a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető” veszélyekre, nyilvánvalóvá vált, hogy az intervenció valódi indoka a polgárháború elképesztően kegyetlen és tömeges öldökléseinek megállítása volt.

2. Bosznia

Bosznia-Hercegovina esetében az első lépést a válság nemzetközi fegyveres részvétellel zajló kezelése felé a Biztonsági Tanács ENSZ Védelmező Erőinek (UNPROFOR) 743. számú határozatával történő 1992 februári felállítása jelentette. Ez a határozat – a meglévő beleegyezésük megerősítése és egyértelműsítése érdekében – a konfliktusban érintett felektől megköveteli a békefenntartók humanitárius célok érdekében történő folyamatos jelenlétének elfogadását, akár akaratuk megváltozása ellenére is. A határozat „a Jugoszláv válság általános rendezéséhez szükséges béke és biztonság feltételeinek megteremtésére” irányult. Ez az alapvető célkitűzés további elemekkel bővült az egymást

követő felhatalmazások során a szarajevói repülőtér védelmétől és működtetésétől kezdve a segélyek eljuttatásán át a „védett övezetek” biztonságának fenntartásáig terjedő feladatok széles körét fogta át.

Az ENSZ BT a 770. számú határozatában “elismeri, hogy a Bosznia-Hercegovinában kialakult helyzet fenyegetést jelent a nemzetközi békére és biztonságra”. Ezzel a határozatával a Biztonsági Tanács első alkalommal adott felhatalmazást kényszerítő eszközök alkalmazására Boszniában. A határozat az Alapokmány VII. fejezete alapján felhívja a tagállamokat, hogy “egyedül vagy regionális szervezetek keretein belül tegyenek meg minden szükséges intézkedést az Egyesült Nemzetek Szervezetével együttműködve az ENSZ és a különböző humanitárius segélyszervezetek által nyújtott humanitárius segítség eljuttatása érdekében Szarajevóba és Bosznia-Hercegovina minden részébe, ahol szükség van rá”.³⁵ Miközben a Biztonsági Tanács elismeri a kialakult helyzet “nemzetközi békét és biztonságot fenyegető” jellegét, a polgári lakosság elleni súlyos incidensekről érkezett jelentések miatti “mély aggodalmát” is kifejezi. Ahogy egy későbbi – a 776. számú – határozatban is megerősítést nyert, ez gyakorlatilag a fegyveres erő alkalmazásának jóváhagyását jelentette önvédelem céljából, abban az esetben, ha a békefenntartók szabad mozgását és ezzel feladataik ellátását fegyveres alakulatok gátolnák. Fernando Teson professzor a határozatok elfogadásának körülményeiből levonható következtetésében az alábbiakat állapítja meg: “A határozat elfogadását körülvevő viták vizsgálata két fontos szempontra is fényt derít. Először is, a határozat kétségtelenül a fegyveres erő alkalmazására adott megfelelő felhatalmazást jelenti. Másodsor, a tagállamok képviselőinek gondolkodását rendkívüli mértékben meghatározta az atrocitások elkövetése és ez döntő

---

³⁵ Security Council resolution 770 (1992), www.un.org/Docs/scres/1992

motivációnak bizonyult a szavazásuk során. Ezekből teljesen nyilvánvalóvá válik, hogy a Tanács tagjai elfogadták a humanitárius intervenció doktrínáját.” (Teson [1997] p. 264)

Tehát a Biztonsági Tanács az erő alkalmazására kifejezetten felhatalmazta a tagállamokat humanitárius célok, valamint a nemzetközi békét és biztonságot érő fenyegetések elhárítása érdekében. Még az államokat egyéni akcióra felhatalmazó “nagyvonalúságot” kifogásolók is elismerték, hogy a helyzet súlyossága megkívánta az erő alkalmazásának lehetővé tételét. Ezzel a felhatalmazással megkezdődött a békefenntartó feladatoknak az érintett szembenállók hozzájárulásától független fokozatos kiterjesztése és humanitárius intervenció felé történő határozott elmozdítása.

A következő lépést ebben az irányban a Biztonsági Tanács 781. számú³⁶ határozatának elfogadása jelezte. A boszniai muzulmán lakosság megvédése érdekében tett erőfeszítések sorozatos kudarca után Bosznia egész légterében repülési tilalmat rendelt el a boszniai szerbek erők humanitárius segélyek szállítását akadályozó provokációinak megelőzésére. A Bosznia esetében meghozott és folyamatosan bővülő lehetőségeket biztosító határozatok sorozatában lényeges fordulatot jelentett az Alapokmány VII. fejezetére történő hivatkozás, amely 1993 elején jelenik meg először a BT döntéseiben. A 807. számú határozatában a Tanács megismételte a boszniai polgárháború nemzetközi fenyegetést jelentő meghatározását és kifejezte “eltökétségét az UNPROFOR védelmének biztosítása mellett”, valamint készségét arra, hogy ennek érdekében “ az Alapokmány VII. fejezetének rendelkezései alapján cselekedjen”. A határozat az UNPROFOR mozgási szabadságának – mint küldetésének elengedhetetlen

---

³⁶ Security Council Resolution 781 (1992), www.un.org/Docs/scres/1992

feltételét – teljes tiszteletben tartását követelte meg valamennyi érintettél. “Szinte valamennyi ezután következő UNPROFOR-t érintő határozatot a VII. fejezetre történő hivatkozással fogadtak el, amint azt Franciaország elismerte, a VII. fejezetre utaló rendelkezések kimaradása a későbbi határozatok esetében a legrosszabb jelzést küldte volna a szemben álló feleknek.” (Gray [2000] p. 1666-167)

A máskülönben csak rendkívül nehezen ellenőrizhető és kikényszeríthető légtérzárlat hatékonysága érdekében a Tanács egy másik, a 816. számú³⁷ határozatában felhatalmazta a tagállamokat arra, hogy “minden szükséges erővel biztosítsák a tilalom betartását“. Ebben a határozatban a Tanács visszautalt a 770. számú korábbira, és megerősítette rendelkezését, hogy szükség esetén erő alkalmazásával vessenek véget a – túlnyomó részben boszniai szerbek által elkövetett – polgári lakosságot sújtó támadásoknak, megtorlásoknak és szégyenletes etnikai tisztogatásoknak.

3. Védett övezetek

Jelentős elmozdulást történt a humanitárius küldetést fegyveres erővel kikényszerítő nemzetközi részvétel kiteljesítése felé a 836. számú BT határozat elfogadásával. Az ebbe foglalt felhatalmazás a “védett övezetek” nyilvánított enklávék védelmét volt hivatott biztosítani. A helyszínen tartózkodó békefenntartók megnövelt létszámának lehetőségére támaszkodó döntéssel felhatalmazást adtak az UNPROFOR “kéksisakosainak”, hogy eddigi megfigyelő és humanitárius feladataik mellett “önvédelmük során az erő alkalmazását is magába foglaló szükséges intézkedéseket tehetnek a ‘védett övezetekbe’ történő behatolás és az azokat ért

---

³⁷ Security Council Resolution 816 (1993), www.un.org/Docs/scres/1993

tüzérségi támadásokra válaszul”. Ugyanakkor az említett ENSZ védelem alatt álló települések biztonságát a BT nem hagyta kizárólag a még mindig “békefenntartónak” nevezett alakulatokra, hanem felhatalmazta a “tagállamokat, hogy egyénileg vagy regionális szervezeteken belül ... tegyenek meg minden szükséges lépést a légierő alkalmazásával a védett városokban és azok környezetében az UNPROFOR mandátuma végrehajtásának támogatására”.³⁸ Az elégtelen létszámú és felszereltségű békefenntartók lehetőségének korlátai miatt, a VII. fejezet rendelkezéseinek alkalmazásán alapuló felhatalmazásokat az UNPROFOR nem volt képes a kívánatos mértékben, gyakorlatban végrehajtani.

A már meglévő határozatok cselekvési keretein belül maradva, de azok eredményesebb végrehajtását szolgáló 998. számú határozatával létrehozott³⁹ nemzetközi gyorsreagálású alakulat (Rapid Reaction Force) fellépése és a felhatalmazásokba foglalt jogosítványok NATO általi határozott végrehajtásával a külső beavatkozás átalakulása elérte végső fázisát.

Ezek után kerülhetett sor a határozatok összessége által biztosított felhatalmazások gyakorlásával a már meglévő kötelezettségek kikényszerítésére - a helyzet tarthatatlanná válásával (srebrenicai népirtás) - a boszniai szerb célpontok elleni NATO légitámadásokkal és a RRF földi támogatásával, amely az évekig tartó polgárháború fegyveres harcainak befejezéséhez és az elhúzódó humanitárius válsághelyzet felszámolásához vezetett. (Gazzini [2001] p. 404) Az UNPROFOR mandátumának és az említett határozatok követeléseinek végrehajtását kikényszerítő fegyveres emberességi beavatkozás jelentette a hosszú ideig békefenntartó akciónak nevezett tétova nemzetközi szerepvállalás humanitárius metamorfózisának teljessé válását.

---

³⁸ Security Council Resolution 836 (1993), www.un.org/Docs/scres/1993

³⁹ Security Council Resolution 988 (1995), www.un.org/Docs/scres/1995

XII. FEJEZET

BEAVATKOZÁS ÁLLAMOKON BELÜLI POLGÁRHÁBORÚS VAGY ETNIKAI KONFLIKTUSOKBA FELHATALMAZÁS NÉLKÜL

1. Nem nemzetközi konfliktusok, amelyek mégis nemzetközi vésszhelyzetek

1991-ben Irakban és 1999-ben Koszovóban is a nemzetközi közösség valamely tagjának területén zajló fegyveres konfliktusba történő – az adott terület és lakosság felett eredetileg kizárólagos joghatóságot gyakorló állam beleegyezése nélküli – humanitárius célú nemzetközi beavatkozásra került sor. A két ország egyike sem kérte vagy fogadta el a nemzetközi közösség bármilyen humanitárius segítségnyújtását vagy békefenntartó közreműködését. (Wheeler [2000]) A rendkívül súlyos válsághelyzetek ellenére azonban, egyik esetben sem került sor jogilag vitathatatlanul, előre és egyértelműen megalapozott nemzetközi katonai beavatkozásra, amelyet a Biztonsági Tanács határozatában kifejezetten megfogalmazott felhatalmazással indíthattak volna a fegyveres fellépésre magukat elszánó országok. Legitim, de mindkét esetben a fegyveres intervenció megindításakor nemzetközi anyagi jogi értelemben vitatható, eljárásjogi szempontból kimondottan kétséges alapokkal rendelkező beavatkozások intéztek komoly kihívásokat a kollektív biztonság rendjének jelenlegi elveihez és gyakorlatához.

Mindkét esetben a nemzetközi közösség néhány állama egyoldalú (vagyis kollektív fellépésre jogosító, multilaterális döntés eredményeként megszülető felhatalmazás nélküli) humanitárius célú katonai beavatkozást hajtott végre. A fellépés indokául

hatékony választ követelő és késlekedést nem tűrő emberi szükséghelyzetek szolgáltak. (UNHCR Report [2000]) Irak és Koszovó esetében is, az adott államok kormányának etnikai (és a dél-szerbiai tartomány esetében egyben vallási is) kisebbségek ellen irányuló brutális elnyomó intézkedéseinek, pontosabban az alapvető emberi jogok és humanitárius normák nyilvánvaló megsértésének eredményeként alakultak ki humanitárius válsághelyzetek. Az iraki kurdok és a koszovói albánok esetében a nemzetközi közösség kollektív biztonsági rendjének erre feljogosított központi döntéshozó fóruma, az ENSZ BT egyaránt elismerte a humanitárius válság súlyosságát és a környező térségek biztonságát rendkívüli módon fenyegető veszélyek jelentőségét. (Guichard [1999], Roberts [1999])

A Biztonsági Tanács mindkét esetben az Alapokmány VII. fejezetének alapján járt el, követelve a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető válsághelyzetet kiváltó erőszakos állami akciók azonnali leállítását. Az egyre mélyülő humanitárius szükséghelyzetek következményei folyamatosan fenyegetést jelentettek a szomszédos államok biztonságára, elsősorban a rendkívül nagyszámú külföldre menekülő polgári lakosság nyomása és a szomszédos államokra is áttérjedő konfliktus valószínűsége miatt.⁴⁰ Az emberi jogok tömeges és kirívó megsértésének, az emberiség elleni bűnök megakadályozásának, a fegyveres harcok szélesebb körű kiterjedésének és a térség stabilitását aláásó menekültáradat megállításának érdekében a nemzetközi beavatkozást az erre vállalkozó államok elkerülhetetlennek ítélték. A humanitárius és a biztonsági érvek egyszerre, egymástól elválaszthatatlanul szóltak a nemzetközi emberiességi beavatkozás mellett. A válság alapvető és közvetlen okainak az emberi és a

---

⁴⁰ Report of the Secretary-General Prepared Pursuant to Resolution, 1160 (1998), 1199 (1998) and 1203 (1998) of the Security Council, UN Doc. S/1998/1068, Nov. 12, 1998, www.un.org/Docs/sc/reports/1998/sgrep98.htm

humanitárius jogi normák súlyos és tömeges megsértésének megszüntetése, valamint az egyre súlyosbodó humanitárius katasztrófa teljes kibontakozásának megelőzése nem csak az érintett lakosság számára hozhatott megmenekülést a szenvedésekből, hanem egyúttal az egész régió bizonytalanságát és fenyegetettségét is felszámolhatta. A humanitárius intervenciók végrehajtói az ENSZ kifejezett vagy akár beleértett (implicit) felhatalmazása nélkül is éppen az Alapokmány 1. cikkében meghatározott általános és a Biztonsági Tanács komplex válsághelyzetekre vonatkozó határozataiban nevesített eseti célok megvalósításának kikényszerítése érdekében alkalmaztak katonai erőt. Mindezt a küszöbön álló humanitárius katasztrófa elhárításának rendkívüli körülmények által indokolt, kivételes és végső eszközeként.

2. Ahol a legalitás és a legitimitás elválik egymástól?

Az intervenciókban részt vállaló vagy legalább is azokat támogató államok az erkölcsileg indokolt, racionálisan szükségszerű, de eljárásjogi értelemben, formailag jogszerűtlen akcióikkal az ENSZ céljaival megegyezően szánták el magukat a katonai erő alkalmazására. Képesnek és hajlandónak mutatkoztak az Alapokmány VII. fejezetében meghatározott mechanizmus következetes végigviteléhez és alkalmazásához hiányzó utolsó lépés megtételére, vagyis a válsághelyzetben döntőnek bizonyuló kényszerítő intézkedések foganatosítására. Ezzel elhárították a nemzetközi közösség intézményei, alapértékei és tagállamai hiteltelenné válásának veszélyét. Ahogy a koszovói beavatkozást

egyik alaposan elemző tanulmányában összefoglalta: “Az intervenció nem egy morális választás egyszerű kérdésként és kizárólag morális kérdésként fogták fel (a végrehajtó államok - a szerző megjegyzése), hanem a nemzetközi jog által mérlegelt kérdésként, ahol a rendkívüli humanitárius nehézségek esetében a humanitárius intervencióhoz való jog gyakorlásakor kényszerítő akciók is megengedhetőek.” (Kritsiotis [2000] p. 358)

A katonai erőt alkalmazó államok között kialakult konszenzust arra a meggyőződésre alapozták, mely szerint a Biztonsági Tanácsi felhatalmazás nélkül sem válik humanitárius beavatkozásuk egy jogi alapokat nélkülöző erkölcsi döntéssé. Ezt az álláspontot szemlélteti egyértelműen a londoni Lordok Házában a fegyveres erő alkalmazásának koszovói esetével kapcsolatos kérdésre adott szakvélemény: „Nem létezik a humanitárius válsághelyzet általános doktrínája a nemzetközi jogban. Esetek azonban mégis kialakultak (mint Észak-Irakban 1991-ben), amikor a körülmények fényében a fegyveres erő korlátozott használata igazolható a Biztonsági Tanács által meghatározott célok támogatásaként, de a BT felhatalmazása nélkül, akkor, ha ez az egyetlen eszköz, amellyel egy küszöbön álló és kiterjedt humanitárius katasztrófa elhárítható. Az ilyen esetek természetüknél fogva kivételesek és a tényleges körülmények objektív értékelésétől, valamint a BT releváns döntéseinek a kérdéses helyzetre vonatkozó rendelkezéseitől függenek.” (Baroness Symmons [1998])

A nemzetközi közösség számos tagja határozottan elutasította a humanitárius célú katonai beavatkozás ENSZ jóváhagyás nélküli alkalmazását “a nemzetközi jog botrányos megsértésének” minősítve azt és a “fegyveres konfliktus eskalációjára” figyelmeztetett. Egyik esetben sem sikerült a tiltakozó államok (Kína, Szovjetunió, majd Oroszország és számos “harmadik világbeli” ország) véleményének

egy BT elítélő határozatban hangot adni. Tehát a két szóban forgó humanitárius intervenciót a Biztonsági Tanács felhatalmazása, de egyben elutasítása nélkül is hajtották végre. Ez önmagában még nem jelenti a katonai beavatkozások utólagos, beleértett jóváhagyását, hiszen az elítélő határozat “elutasítását nem a légi csapások jóváhagyásának szándéka vezette, az Alapokmány ugyanis a Tanács pozitív (megerősítő - a szerző kiegészítése) döntését, nem pedig a negatív (elutasító - a szerző kiegészítése) hiányát követeli meg – máskülönben az állandó tagok vétőjoga értelmetlenné válna.” (Krisch 1999 p. 86) A Jugoszláviával és Irakkal szemben alkalmazott katonai erővel történő fenyegetés és annak tényleges bevetése során a beavatkozó államok a Biztonsági Tanács határozatában kollektív akaratként megfogalmazott kötelező erejű követelésekre támaszkodva azok egyoldalú végrehajtására vállalkoztak.

Az iraki kurdok megmentésére egy szuverén állam akaratával szemben indított humanitárius akció elfogadtatása és megvédése érdekében használt fegyveres kényszerítő erő egy új korszak első bár meglehetősen vitatott példájáról gondoskodott. Az 1990-es évek humanitárius intervencióinak nyitányaként beavatkozásra egy kollektív biztonsági döntést érvényesítő nemzetközi fegyveres (ún. békekikényszerítő) konfliktusban alulmaradt államon belül dúló könyörtelen és súlyosan jogsértő polgárháborús megtorlások miatt került sor. A humanitárius intervenció végrehajtása során a katonai erő támadó jellegű, látványos alkalmazása korlátozott mértékben és néhány esetben vált szükségessé, elégségesnek bizonyult a mentőakcióra magukat elszánó országok hatásos fenyegetése. Később Koszovó esetében azonban a fenyegetés csupán egy bizonyos ideig és szintig tűnt kellően hihetőnek, meggyőzőnek és hatásosnak egy szuverén ország saját állampolgáraival szemben tanúsított nemzetközi jogrendet súlyosan sértő magatartásával szemben.

3. Észak-Irak : beavatkozás kifejezett felhatalmazás nélkül

Az 1991 márciusában kitört és egyre nagyobb méreteket öltő kurd lázadás – lázadók és polgári lakosság között különbséget nem ismerő – brutális leverése megközelítőleg két millió ember menekültáradatát indította el, amelyből hozzávetőleg egy millió ember menekült észak, vagyis Törökország felé, ahol folyamatos fegyveres harcot vívtak a török kormány és az ottani kurd kisebbség erői. Az élelem, szállás és gyógyszerek nélkül szenvedő menekültek helyzete az embertelen körülmények és az iraki hadsereg folyamatos csapásai miatt tarthatatlanná vált. A hegyekben éhező, fagyoskodó, folyamatosan és tömegesen haldokló menekültek elkeserítő helyzete és a nemzetközi közvélemény egyre fokozódó nyomására az ENSZ Biztonsági Tanácsa a tagállamok belügyeibe történő beavatkozás tilalma (az Alapokmány 2(7). cikke) “sérthetetlen” (legalábbis sokáig úgy tűnt) alapelvének félre tételével intézkedéseket kezdeményezett. Az elfogadott 688. számú⁴¹ határozata valódi mérőöldkőnek bizonyult. Ez volt az első alkalom, amikor a BT egy szuverén állam kormányának akarata ellenére az adott államon belüli - rendkívüli humanitárius válságot eredményező súlyosbított - politikai küzdelem következményeire reagálva közvetlen nemzetközi fegyveres fellépésre szánta el magát.

A nemzetközi közösség tétlenségét elfogadhatatlannak tartó morális és regionális biztonsági megfontolások egyaránt az ENSZ BT határozott állásfoglalásának szükségessége felé mutattak. A humanitárius megfontolások mellé⁴² a Biztonsági Tanács politikai és erkölcsi tekintélyét súlyos megtépázó tétovázás és tétlenség

---

⁴¹ Security Council Resolution 688. (1991), www.un.org/Docs/scres/1991

⁴² A francia intellektuális körökben és humanitárius szervezetekben (pl. Orvosok Határok Nélkül – MSF) Mario Bettati, Bernard Kouchner és mások által megfogalmazott segítségnyújtási kötelezettség talált visszhangra és vált a francia külpolitika észak-iraki válságban képviselt álláspontjává.

megelőzésének érve került. Amint azt Kofi Annan évekkel később egy előadásában felidézte fokozódó humanitárius dráma jelentőségét: “Ez volt az első alkalom, amint azt Mitterand elnök rámutatott, amikor a beavatkozás tilalma érvényét veszítette annál a pontnál, ahol ez már a veszélyben lévők cserbenhagyásával válna egyenlővé. Ez a lényege mindannak, amit intervenciónak hívunk, hölgyeim és uraim.” (Annan [1999] p. 15) Habár a BT tagjainak többsége nem támogatta a „beavatkozás kötelezettségének” humanitárius követelményét, az azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a menekültáradat megállítása és szenvedéseik enyhítése érdekében a Biztonsági Tanács kénytelen felelősségét gyakorolva belekeveredni az Irakon belül zajló, de két szomszédját (Törökország és Irán) is közvetlenül érintő válságba.

Az elfogadott 688. számú BT határozat a közvetlen kérdésen – a kurd menekültek tragikus helyzetén – túlmutatva az államok kizárólagos belső joghatóságába tartozó kérdések értelmezési körének kontúrjait is újrarájzolta. A döntés elfogadását megelőző vita és az elfogadott határozat hiányosságai is a BT humanitárius kihívásokra adható válaszainak saját kompetenciája és a tagállamok szuverenitása közötti bizonytalan egyensúlykeresést tükrözte. (Wheeler [2000] p. 143) Egészen élesen és gyakorlati módon merült fel a választás dilemmája az ENSZ tagállami belügyekbe történő beavatkozását megelőző és a kollektív kényszerítő intézkedések végrehajtását megengedő Alapokmányi – ugyanazon cikkének (2. cikk) ugyanazon bekezdésébe (7. szakasz) foglalt – rendelkezések között. A szükségszerű értékválasztás – tagállami szuverenitás vagy emberi életek – egyben lényegi politikai döntést is jelentett az Alapokmány VII. fejezetének alkalmazásáról is. Erre azonban rendkívül felemás módon került sor. Az elfogadott határozat tartalmazta a kollektív fellépés mechanizmusát működésbe hozó maghatározást, amikor a „nemzetközi békét és biztonságot érő

fenyegetésként” határozta meg a kialakult komplex válsághelyzetet. Ugyanakkor nem említette az Alapokmány hivatkozásként az Alapokmány VII. fejezetét, mint a Tanács szerepvállalásának és döntésének jogi keretét.

A határozat preambulumban megerősítették „az ENSZ valamennyi tagállamának Irak és a térség államainak szuverenitása, területi egysége és politikai függetlensége iránti elkötelezettségét”. Egyben felidéztek az Alapokmánynak a tagállamok “lényegileg belső joghatóságába tartozó” ügyeire vonatkozó 2. cikkének 7. bekezdését, jelezve, hogy ennek tudatában és nem ennek ellenére fogalmazták meg a határozatba foglaltakat. Ezzel is a rendkívüli beavatkozás indítékai és a fellépés jogosságának alapjai körüli esetleges kétségeket akarta egyértelműen eloszlatni. A be nem avatkozás és az államok szuverenitása elve előtt tett tiszteletkör után, a határozat rendelkező része “elítéli az iraki polgári lakosság elnyomását..., amelynek következményei a térség nemzetközi békéjét és biztonságát fenyegetik”. Továbbá a határozat a BT követelte Iraktól “a lakosság elnyomásának, sanyargatásának befejezését a régió nemzetközi biztonsága és békéje ellen irányuló fenyegetés elhárításához való hozzájárulásként.” A Tanács ragaszkodott ahhoz, hogy Irak „engedje meg a nemzetközi humanitárius szervezeteknek, hogy eljussanak a szükséget szenvedőkhöz és tegye lehetővé a működésükhöz elengedhetetlen valamennyi létesítmény használatát”. A tagállamokhoz és a humanitárius szervezetek összességéhez pedig felhívással fordult, hogy „járuljanak hozzá a humanitárius segítségnyújtás erőfeszítéseikhez.” A határozatban nem történt semmiféle utalás a Kuvait elleni iraki agresszióval kirobbantott Öböl-válság során hozott korábbi határozatokra. A kurd menekültek egyre drámaibb humanitárius helyzete az Irak elleni kollektív biztonsági rendszert működésbe hozó nemzetközi

fellépéstől teljesen különböző kérdésként várt megoldásra, nem pedig a korábbi kollektív katonai műveletek folytatásaként.

A határozat legitimitását a Biztonsági Tanácsban és azon kívül is, többen hevesen vitatták. A már említett francia álláspont szerint az emberi jogok tömeges megsértése még a regionális vagy szélesebb körű nemzetközi biztonság veszélyeztetése nélkül is a nemzetközi közösség beavatkozását igénylő helyzet lenne, máskülönben „a Biztonsági Tanács súlyos hanyagságot követne el, ha csupán tétlenül állna és válasz nélkül szemlélné a civilek – beleértve asszonyokat és gyermekeket is – tömeges mészárlását.” (Akhavan [1993] p. 44)

A másik, ellentétes álláspont szerint az ENSZ éppen az Alapokmányban meghatározott olyan ügyekbe avatkozott, „amelyek lényegileg valamely állam belső joghatóságának körébe tartoznak”, vagyis eszerint az emberi jogi kérdések nem tartozhatnak a Biztonsági Tanács hatáskörébe. A megfogalmazott kritikák szerint a kérdés az volt, hogy vajon a nemzetközi közösség mindazt jogszerűen megteheti-e amit jónak lát, addig amíg a Biztonsági Tanács a tagállamok egy részét (akár azok többségét) aggasztó eseményeket „a nemzetközi békét és biztonságot fenyegetőnek” minősít. Ugyanis a válság kiváltó okaként szereplő szisztematikus, tömeges és emberi életek százezreit fenyegető jogsértések következményeinek regionális biztonsági veszélyforrásként történt meghatározása jelentette a Biztonsági Tanács által követelt intézkedések alapját.

A határozat elfogadását támogató államok döntően az iraki büntető hadjárat nemzetközi békét és regionális biztonságot fenyegető és országhatárokat átlépő következményeire hivatkozva látták megalapozottnak és tekintették *legitimnek* – vagyis erkölcsileg és racionálisan megalapozottnak - a BT állásfoglalását. A határozatba foglalt követelések gyakorlati foganatosítására magukat

elszánó és a humanitárius intervenciót megindító országok ugyanezen érvek alapján igazolták intézkedéseiket jogilag vagyis *legalizálták* saját fegyveres akciójukat. Ez volt a hidegháborút követő eseménydús évtized humanitárius válságainak sorában az első alkalom, amikor a nemzetközi jog alkalmazói – és ezáltal akarva-akaratlanul gyakran alakítói is – szembekerültek a nemzetközi válságkezelő, védelmező és megelőző intézkedések legitimitása és legalitása között kialakulható ellentmondással.

Tehát nem önmagában az iraki állam saját lakossága elleni népirtást megvalósító politikája, hanem az egyik szomszédos országra gyakorolt kezelhetetlen „humanitárius nyomás” biztonsági kockázatai váltották ki és igazolták a nemzetközi beavatkozást. Éppen ezért aggódtak azok az országok (Kína és India), amelyek a különböző államokon belüli konfliktusokat nemzetközi biztonsági fenyegetéssé minősítő gyakorlat bevezetését és annak megerősítését akarták megakadályozni a későbbi nagyon hasonló koszovói válság esetében.

Az elfogadott határozat nem tartalmazott kifejezett (de még beleérthetőt sem) felhatalmazást az erő alkalmazására a kurd menekültek védelmének és ellátásának humanitárius céljai érdekében. „Ennek oka a 688. számú határozat Szovjetunió, Kína és a Biztonsági Tanács tagjaként jelenlévő számos más nem nyugati állam általi rendkívül ellentmondásos megítélése volt. Ezek az államok attól tartottak, hogy az emberi jogok fegyveres erővel történő megvédésére szóló felhatalmazás precedenst teremt a humanitárius intervencióra, amit ellenük is alkalmazni lehetne és aláásná a beavatkozás tilalmának normáját az államok közösségén belül.” (Wheeler [1997] p. 401)

Egy héttel a Biztonsági Tanácsi határozat után került sor arra lépésre, amely a határozat elfogadásakor kialakult nézeteltéréseknél is nagyobb vitát, ellenkezést váltott ki, és a Tanács döntésében

foglaltaknál is nagyobb jelentőséggel bír a humanitárius intervenciók gyakorlatának, valamint doktrinális fejlődésének szempontjából. Az adott észak-iraki kurdok lakta területek felett főhatalmat gyakorló államtól azt követelték a humanitárius célú katonai beavatkozást végrehajtó külföldi hatalmak, hogy saját országhatárain belül korlátozza önmaga mozgási és – általános – cselekvési szabadságát. (Felszólították az iraki szárazföldi csapatok és a légierő 36. északi szélességi foktól délre történő visszavonására, máskülönben ezen erőknek a szövetséges haderők támadásaival kellett szembenézniük.) Lényegében tehát, katonai erő alkalmazásával fenyegettek meg és kényszerítették egy szuverén államot saját területén végrehajtott lépéseinek leállítására és külső szereplők által megkövetelt lépések megtételére!

Habár a katonai erő iraki területeken történő bevetését a humanitárius katasztrófa elhárítás érdekében egyoldalú döntésükkel nélkülözhetetlen eszköznek minősítő államok túllépték a Biztonsági Tanács határozatában foglaltakat (pontosabban megtették az abból szükségszerűen következő, ám a határozatban meg nem fogalmazott nemzetközi teendőket), de sikeresen előzték meg a további számtalan emberéletet követelő, szenvedést és létbizonytalanságot okozó válsághelyzet súlyosbodását. A cél és az eredmény tekintetében teljesen legitimnek tekinthető beavatkozás azonban nem esett egybe a BT határozatban kifejezetten megjelenő jogosítványokkal. Nem is eshetett, hiszen a határozat nem nevezte meg a teljesítendő célok elérésének eszközeit, csupán „követelt”, „kért”, „ragaszkodott” és „elítelt”, és mindezt „a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért az ENSZ Alapokmánya alapján viselt felelősségük és kötelezettségeik tudatában”, ahogy erre a preambulum első bekezdése utalt.

A humanitárius segítségnyújtás témakörének egyik avatott elemzője, Kurt Mills a következő megállapításba sűrítve határozza

meg a nemzetközi katonai fellépést körülvevő ellentmondást. „Miközben a szövetségesek (a humanitárius intervencióban részt vállaló államok - a szerző megjegyzése) a 688. számú határozat szellemének megfelelően cselekedtek, nem a határozat betűi szerint hajtották végre feladataikat.” (Mills [1997] p. 10) Az idézett szerzővel vitatkozva meg kell jegyeznünk, hogy mivel a határozat az összes tagállamhoz intézett és a humanitárius erőfeszítésekhez nyújtott hozzájárulást sürgető felszólításon kívül semmit sem tartalmazott, amit a tagállamoknak végre kellett volna hajtaniuk, ezért azt meglehetősen nehezen tehetők volna a határozat szövegével összhangban. Következésképpen valóban a BT döntést értelmezve az államoktól elvárt feladatok gyakorlati teljesítéséért és a megjelölt válságtünetek elhárításáért léptek fel a beavatkozó államok, de saját belátásuk szerint és semmit sem tettek a határozatban foglaltak ellen, annak szövegszerű keretein kívül azonban - mi tagadás - meglehetősen sokat, sok túlélő nagy meglegedésére.

Az iraki humanitárius intervenció megkezdése előtt az ENSZ akkori főtitkára, Javier Perez de Cuellar figyelmeztette a készülődőket, hogy a feladatkörök kiterjesztéséhez, tehát az erőteljes fellépéshez vagyis katonai támadásokkal történő fenyegetéshez és azok tényleges megtételéhez a Biztonsági Tanács jóváhagyására lenne szükség. Az állami szuverenitás hagyományos szemléletében az emberi jogi és humanitárius válsághelyzetek kihívásaira adandó nemzetközi válaszok kényszerétől ösztönzött változások, pontosabban változtatási igények azonban nem maradhattak válasz nélkül. A Közgyűlésnek 1991 szeptemberében benyújtott jelentésében az ENSZ főtitkára kijelentette, hogy az „elnyomottak védelmének az erkölcs nevében felül kell kerekednie államhatárokon és jogi dokumentumokon. (...) Ez azonban nem a beavatkozás jogát, hanem az államok segélyek és segítség nyújtására irányuló kötelezettségét vonja maga után emberi jogi válsághelyzetekben.”

(Teson [1997] p. 239) Az ENSZ-ben megfogalmazandó felismerés, amely szerint az állami szuverenitásnak „meg kell hajolnia az emberi jogok védelme előtt” nagyon fontos lépést jelentett a humanitárius intervenció nemzetközi jogi elvként történő elfogadása vagy korábbi gyakorlatának a jelenlegi nemzetközi jogrendhez és komplex kihívásokhoz történő igazítása felé. Minden ellentmondásossága és formai hiányossága ellenére az iraki emberiességi beavatkozás alapvető elmozdulást jelentett az ENSZ megalakulása óta megrögzült gyakorlattól és felfogástól.

4. Koszovó : Visszamenőleges felhatalmazások

a) *Precedensek: Koszovó előfutárai*

A Jugoszlávia ellen 1999. március 24-én megindított légi csapásokról hozott döntéshez a NATO tagállamai az elmúlt évtized különböző humanitárius intervenciót igénylő válsághelyzeteinek kezelése és megoldási kísérletei során kitaposott úton jutottak el. Itt kell emlékeznünk arra, hogy korábban a Biztonsági Tanács már három esetben is jóváhagyott - a VII. fejezetre hivatkozva - utólag, előzetes felhatalmazása nélkül regionális szervezetek által indított nemzetközi katonai beavatkozásokat.

A következő esetek emelhetők ki: (Chesterman [2001] p. 134/139, 155/56)

- Libéria esetében a Nyugat-Afrikai Gazdasági Közösség (ECOWAS) agresszív békefenntartó ügynevezett „Tűzszüneti Megfigyelő Csoportja” (ECOMOG) használt fegyveres erőt a szembenálló felek tárgyalóasztalhoz kényszerítése érdekében 1990 őszén. Ezt ugyan kissé megkésve, csupán 1992 novemberében, de azért kifejezetten támogatólak értékelte a Biztonsági Tanács 788. számú határozatában. Ebben „üdvözölte” és „elismerését fejezte ki” az

ECOWAS által „Libéria békéjének, biztonságának és stabilitásának helyreállítása” érdekében tett lépéseit.⁴³

- A Közép-Afrikai Köztársaságban zajló államcsínyek és azok polgárháborús következményeinek részbeni elhárítása érdekében az 1997 tavaszán a Bangui Megállapodás Végrehajtását Megfigyelő Inter-Afrikai Misszióban (MISAB) résztvevő térségbeli országok csapatainak fegyveres fellépésére került sor. Szerepvállalásukat a béke és biztonság visszaállítása érdekében a Biztonsági Tanács 1997 augusztusában az 1125. számú határozatában jóváhagyta és kifejezetten „felhatalmazta a résztvevő és a számukra logisztikai támogatást nyújtó államokat csapataik szabad mozgásának és védelmének biztosítására”.⁴⁴

- A Sierra Leone-ban évek óta változó intenzitással zajló polgárháború és öldöklés újabb fordulataként, a választott kormány fegyveres megdöntése után az ECOWAS 1997 májusától az Afrikai Egységsszervezet (OAU) nemzetközi jogi szempontból meglehetősen súlytalan bátorításával a háta mögött katonai akcióba kezdett. A Biztonsági Tanács 1997 októberében elfogadott határozatában kifejezetten „felhatalmazta az ECOWAS-t” arra, amit az már hónapok óta gyakorlatban alkalmazott felhatalmazás nélkül vagyis olaj és fegyverembargó betartásának ellenőrzésére és végrehajtására.⁴⁵ Nem ez volt azonban az egyetlen intézkedés, amit az öntevékeny és rendkívül kezdeményező ECOWAS/ECOMOG fellépés a VII. fejezet hatálya alá tartozó eszközök közül felhatalmazás nélkül igénybe vett. Nigériai csapatok a regionális szervezet erőfeszítéseinek részeként jelentős katonai támadást indítottak 1998 februárjában a helyi lázadó erők ellen Sierra Leone területén. Ennek más lépésekkel egyetemben a BT 1998 áprilisában

---

⁴³ Security Council Resolution 788 (1992), www.un.org/Docs/scres/1992

⁴⁴ Security Council Resolution 1125 (1997), www.un.org/Docs/scres/1997

⁴⁵ Security Council Resolution 1132 (1997), www.un.org/Docs/scres/1997

a válsággal foglalkozó soron következő, 1162. számú határozatában ismételten „elismeréssel adózott”, ezeket az ECOWAS és Katonai Megfigyelő Csoportja (ECOMOG) által „a béke és biztonság helyreállításának támogatásában játszott fontos szerepük részeként” értékelve.⁴⁶

A fenti példáktól és az észak-iraki kurdok katasztrófájától eltekintve a többi esetben lényeges különbséget jelentett az alapvetően eltérő körülmények közepette meghozott BT határozatokban kifejezett felhatalmazások által biztosított kétségtelen jogalap. A koszovói beavatkozást megelőző döntéshozatal során nem kevés inspirációt jelentett néhány regionális szervezet BT felhatalmazás nélkül indított beavatkozásának utólagos jóváhagyása. Az eddig leglátványosabb és legvitatottabb emberiességi célú fegyveres beavatkozás Koszovó esetében az ilyen típusú intervenciók legkényesebb és legnehezebben megoldható változatát szemlélte.

b) A fegyveres fellépést megelőző határozatok: fékmentartási és megelőzési kísérletek

Az észak-iraki kurd kisebbség tragikus helyzete által megkívánt nemzetközi válságkezelési forgatókönyvhöz sok tekintetben – legalábbis az adott nemzetközi válaszadás szempontjából – hasonló események, veszélyek és dilemmák kerültek előtérbe egy hosszan elhúzódó balkáni konfliktussorozat újabb fejezeteként 1998 tavaszán a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság koszovói tartományában. A nemzetközi közösség megkülönböztetett figyelmét a válságövezet korábbi állomásain szerzett tapasztalatai (elsősorban a hosszan elhúzódó boszniai

---

⁴⁶ Security Council Resolution 1162 (1998), www.un.org/Docs/scres/1998

dráma békefenntartóinak szerepe, majd az elkerülhetetlen humanitárius intervenció tanulságai), és a tartományban kibontakozó fegyveres konfliktus szomszédos államokra, valamint az egész törékeny régióra gyakorolt rendkívül komoly biztonsági kockázatait keltették fel.

A Biztonsági Tanács első határozata - amely formailag egy szuverén ország határain belül zajló eseményekre vonatkoztak az érintett ország kérése vagy hozzájárulása nélkül - a nemzetközi közösség „európai nagyhatalmi koncertjének”- mai nevén a Kontakt Csoport - növekvő aggodalmait tükrözte és a válság féken tartására tett első lépését - egy átfogónak szánt fegyverembargót - szentesítette. Az elfogadott 1160. számú határozatban a Tanács elítélte a „szerbiai karhatalmi erők polgári lakosság és békés tüntetők elleni túlzottan erőteljes fellépését, valamint a Koszovói Felszabadítási Hadsereg terrorcselekményeit.” Továbbá sürgette, hogy a „koszovói albán kisebbség vezetői ítélik el a terrorista akciókat” és céljaikat békés eszközökkel próbálják - elsősorban tárgyalások útján - elérni.

A BT határozatban említett megoldásnak (ami csupán egy általános jellegű utalás volt ekkor még) Jugoszlávia területi egységére és a Koszovóban élők jogainak biztosítására kellett épülni. Ez a korábbi, volt jugoszláv tagköztársaságokban kirobbanó válságok esetében elfogadott határozatok elvi álláspontját tükrözte, amely a területi status quo erőszakkal történő megváltoztatásának továbbra is érvényes elutasítását fejezte ki. A határozat rendelkező részében a Tanács - amint az a szövegből is kiderül - az Alapokmány VII. fejezetének értelmében hozza meg rendelkezéseit, és fogalmazza meg felhívásait. A hivatkozott fejezet alkalmazása esetén azonban a döntések indoklásával és legitimálása érdekében meg kell nevezni a 39. cikkben meghatározott esetek (a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetése, békebontás vagy agresszió)

valamelyikét. Ilyet a szóban forgó határozat ugyan kifejezetten nem tartalmaz, de a bevezetett intézkedések egyike, a fegyverembargó alkalmazása közvetve a nemzetközi biztonságot fenyegető helyzet kialakulására utal, hiszen ezt az intézkedést a Tanács más esetekben korábban a nemzetközi biztonsági kihívásokra rendszeresen alkalmazott kezelésként rendelte el bevezetését.

Az embargó feloldásának feltételéül “a különleges rendőri erők visszavonását és a biztonsági erők polgári lakosság ellen irányuló akcióinak abbahagyását”, valamint “a humanitárius szervezetek és a Kontakt Csoport képviselőinek Koszovóba történő beengedését” szabta.⁴⁷ Vagyis az említett feltételek nem teljesítése továbbra is fenntartja azt a feszült helyzetet, ami nemzetközi biztonsági fenyegetésként kiváltotta a fegyverembargó bevezetését. Tehát értelemszerűen a BT értékelésében a “nemzetközi békét és biztonságot fenyegető” veszélyes helyzetet a jugoszláv különleges rendőri és biztonság erők polgári lakosságot sújtó intézkedései és a nemzetközi humanitárius szervezetek segítségnyújtásának megakadályozása okozta.

A nemzetközi biztonságot fenyegető válsághelyzet formális és kifejezett meghatározására a következő Koszovóra vonatkozó határozatban került sor. Az első határozat meghozatal után a konfliktus még intenzívebben folytatódott és az erőszakos cselekmények száma még inkább megnőtt. Az ENSZ főtitkára által a Biztonsági Tanácsnak beterjesztett jelentésében feltárt tények és események határozottan és félreérthetetlenül jelezték az egyre mélyülő válság drámai méreteit, valamint lehetséges következményeit. Az ennek hatására elfogadott 1199. számú határozat preambulumban “megerősítette, hogy a koszovói helyzet további romlása a régió békéjét és biztonságát fenyegeti.” A Tanács

---

⁴⁷ Security Council Resolution 1160 (1998), www.un.org/Docs/scres/1998.

kifejezte “a szerb biztonsági erők és a jugoszláv hadsereg számos polgári áldozatot eredményező túlzott és megkülönböztetés nélküli erőszakos fellépése miatti súlyos aggályait.” Továbbá hangot adott “mély aggodalmának az erő alkalmazásának következtében Albániába, Bosznia-Hercegovinába és más európai országokba megindult menekültáradat, valamint a Koszovón belüli növekvő számú fedél és alapvető ellátás nélküli maradt lakosság helyzete miatt.” A határozat “elítélte az erőszakos cselekedetek bármely formáját és a fegyverembargó megsértését.” A Biztonsági Tanács hangot adott “az emberi jogok és a nemzetközi humanitárius jog egyre gyakoribb megsértése miatti mély aggodalmának, és hangsúlyozta Koszovó valamennyi lakosa jogai biztosításának szükségességét.” Egyben határozottan kifejezte, hogy “aggasztónak találja Koszovó egész területén gyorsan súlyosbodó humanitárius helyzetet és riasztónak látja a küszöbön álló humanitárius katasztrófát”, valamint “hangsúlyozta ennek bekövetkezését megelőző intézkedések szükségességét.”

A nemzetközi közösség egyetemes szervezetének legfelsőbb döntéshozatali fóruma egyrészt meghatározta a nemzetközi emberi és humanitárius jogi normáinak széleskörű megsértését, a civilek elleni, nagyszámú halálos áldozatot és menekülthullámot eredményező válogatás nélküli erőszak alkalmazásának formájában. A menekültek tömegének elsősorban a szomszédos országokra nehezedő nyomásának enyhítése és a kibontakozó humanitárius katasztrófa elkerülése érdekében a Biztonsági Tanács a koszovói humanitárius helyzet gyors ütemű súlyosbodásának mielőbbi megakadályozását ítélte szükségesnek. (Collins – Weiss [2000] p. 180-181) Ennek feltételeként nélkülözhetetlennek ítélte a koszovói – etnikai és/vagy vallási megkülönböztetés nélküli – lakosság alapvető emberi jogainak biztosítását. A bevezető végén található megállapítás szerint ezek elmulasztása a válság további

súlyosbodását, az pedig az egész térség stabilitásának veszélyeztetését idézné elő.

A BT határozottan kifejezte, hogy “rendkívül aggasztónak találja Koszovó egész területén gyorsan súlyosbodó humanitárius helyzetet és riasztónak látja a küszöbön álló humanitárius katasztrófát”, valamint “hangsúlyozta ennek bekövetkezése megelőzésének szükségességét.” A Biztonsági Tanács a VII. fejezetre hivatkozva megfogalmazta azokat a követeléseket, amelyek a rendkívül aggasztó koszovói helyzet megváltozásához elengedhetetlennek ítélte. De nem csupán a fegyveres összeütközések leállítását követelte a Biztonsági Tanács, hanem mindkét felet “a humanitárius helyzet azonnali javítására szólította fel a közelgő humanitárius katasztrófa elhárítása érdekében”, ami a fegyveres harcok felfüggesztésén vagy befejezésén túl aktív segítséget követelt a szemben álló felektől.

A rendelkezések egy következő pontja – a koszovói helyzet politikai megoldása irányában történő előrelépésként – amely azonnali konkrét lépések megtételét tűzte ki a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság számára – kísértetiesen emlékeztetett az Irakkal szembeni követelések lényegére és nyelvezetére egyaránt. Az azonnali intézkedések részeként a Biztonsági Tanács “a biztonsági erők polgári lakosságot érintő összes akciójának leállítását és a polgári lakosság elnyomására (!) bevetett biztonsági egységek visszavonásának elrendelésére” szólított fel. Habár a bevezető részben nem nevezte meg a koszovói lakosság emberi jogainak széleskörű megsértését megvalósítókat (mindkét szembenálló követett el ilyeneket), a politikai vagyis békés megoldás irányába tett szükséges lépésként kiemeli a jugoszláv biztonsági erők polgári lakosság ellen irányuló akcióinak befejezését.

A határozat preambulumban említett célok (a humanitárius katasztrófa elhárítása) eléréséhez nem tűnt elegendőnek tehát a

harcok befejezése és bizonyos - nem részletezett - sürgős lépések megtétele, hanem az erőszakos megfélemlítés és megtorlások azonnali felszámolása is szükségesnek bizonyult. E nélkül ugyanis a többi, humanitárius tragédiát elhárítani hivatott lépés sem ért volna semmit. A polgári lakosság erőszakos sanyargatásának és ellenállása megtörésének beszüntetése sem előzheti meg a katasztrófát, ha nem sikerül a menekültek embertelen és robbanásveszélyes helyzetének megszüntetéséhez elengedhetetlen feltételeket kialakítani és fenntartani Koszovóban. Éppen ezért jelent meg egy további – szintén az iraki válsághoz hasonlóan – lényeges követelésként a “külföldre menekültek és az otthonmaradt elüldözöttek biztonságos hazatérésének megkönnyítése, valamint humanitárius szervezetek és segélyek szabad, akadálytalan bejutása Koszovó területére.”⁴⁸A határozat egyértelműen kerüli azokat a megfogalmazásokat, amelyeket esetleges erő alkalmazására, vagy azzal történő fenyegetésre jogosító felhatalmazásként lehetne értelmezni. A többi korábban már humanitárius célú nemzetközi katonai beavatkozást igénylő esetben alkalmazott megfogalmazásnak, a “minden szükséges eszköz” meghatározásnak ez esetben nyoma sem volt – még csak utalás formájában sem – a határozat szövegében. Önmagában az Alapokmány VII. fejezetére történő utalás nem ad felhatalmazást egyetlen eszköz alkalmazására sem.

A Biztonsági Tanács azonban követeléseinek nyomatékosítása vagy teljesítésének esetleges kikényszerítése érdekében semmiféle intézkedést nem helyezett kilátásba, és nem adott a tagállamoknak sem felhatalmazást bármilyen – akár fegyveres – kényszerintézkedések megtételére. A Tanács ugyan kinyilvánította, hogy amennyiben az abban és a 1160. számú határozatban

---

⁴⁸ Security Council Resolution 1199 (1998), www.un.org/Docs/scres/1998

megkövetelt konkrét intézkedések teljesítésére nem kerül sor, akkor további akciókat és intézkedések megtételét veszi fontolóra a regionális béke és stabilitás fenntartása vagy helyreállítása érdekében.

Habár a Tanács az ENSZ Alapokmányának erre kereteket biztosító VII. fejezete alapján döntött a konfliktusban résztvevő felek számára megfogalmazott követelményekről, egyetlen utalást sem tett a konfliktusban közvetlenül részt nem vállaló, de mégis nagyon is érdekelt többi fél, példának okáért a szomszédos országok vagy a nemzetközi közösség lehetőségeiről. A mélyülő válság által megtestesített regionális biztonsági fenyegetés egyértelmű meghatározásán kívül csupán a fegyverembargóval (ami ez esetben természetesen nem fosztotta meg a szembenállókat a harcok folytatásához szükséges eszközöktől, hiszen a jugoszláv karhatalmi erők rendkívül jól felszerelt harci egységeket vonultattak fel, míg az albánok az illegális fegyvercsempészet révén készültek fel a gerillaharcokra) nyomatékosított követelések elégtelen és hatástalan eszköznek bizonyultak egy befejezetlen válságkezelési eljárásban.

c) Kettős huszárvágás Belgrádban és New Yorkban

Ezt mi sem szemléltette jobban, mint az a mód, ahogyan Jugoszláviát sikerült “rávenni” a BT fenti határozataiba foglaltaknak végrehajtását ellenőrző helyszíni megfigyelő missziók tevékenységének elfogadására. A NATO és az EBESZ Jugoszláviával 1998 októberében kötött megállapodásai⁴⁹ ugyanis a NATO kilátásba helyezett támadó légi hadműveleteinek “nyomása” eredményeként születtek meg. A jugoszláv biztonsági erők koszovói

---

⁴⁹ Jugoszlávia és a NATO Európai Főparancsnoksága között 1998 október 15-én az ENSZ BT határozatok végrehajtásának légi megfigyeléséről, valamint Jugoszlávia és az

akcióinak megfékezésére és a politikai rendezés elindításának elfogadására, vagyis a vonatkozó BT határozatok végrehajtásának megkezdésére a NATO – fegyveres erejével nyomatékosított – ultimátumának nagyon is hihetőnek tűnő fenyegetésével kikényszerített engedményként került sor. A NATO akkori főtitka, Javier Solana 1998 október 13-án sajtóértekezleten jelentette be a készenléti parancs (NATO zsargonban: activation orders, ACTORDS) kiadását, amely szerint ugyan az azt követő 96 órán belül nem jelentette a légitámadások megindítását, de nyilvánvalóvá tette az Észak-atlanti Szövetség elszántságát és meggyőződését a katonai fellépéshez szükséges legitimitás meglétét illetően.⁵⁰

A következetlen, korlátozott és ezért erélytelen BT határozatok betartásának elérése tehát egy ENSZ által erre fel nem hatalmazott regionális szervezet a nemzetközi jog alapvető fontosságú normáit súlyosan sértő eszközöket alkalmazó következetes és elszánt fellépésének eredményeként született meg. Tehát a katonai erővel kicsikart eredmény elfogadhatóságát és jogszerűségét finoman szólva is ellentmondásossá tette az a nem mellékes körülmény, hogy a kikényszerített megállapodást a nemzetközi jog jelenlegi rendjének és az ENSZ Alapokmány alapelveinek egyértelmű megsértésével érték el.

Az ENSZ Alapokmányának a fegyveres erő alkalmazását, illetve a vele való fenyegetést általánosan tiltó 2. cikk 4. bekezdése értelmében a katonai erővel történő nyomásgyakorlás NATO által alkalmazott módja éppen az ilyen tiltott magatartást valósította meg. Az erő felhasználására az Alapokmányban meghatározott két kivétel (az 51. cikk: az önvédelem jogának gyakorlása és a VII. fejezetben, a kollektív biztonsági rendszer BT általi működtetése) egyikének

---

EBESZ között ugyanezen határozatok szárazföldi megfigyeléséről 1998 október 16-án kötött megállapodások.

alkalmazására sem került sor a Jugoszlávia ellen irányuló fellépés esetében. Ha az erő alkalmazására nincs jogszerű lehetőség, akkor a vele történő fenyegetésnek sincs jogi megalapozottsága. Ahogy a Nemzetközi Bíróság nukleáris fegyverek alkalmazhatóságáról kialakított tanácsadó véleményében megállapítja: “Az erő ‘alkalmazása’ és a vele való ‘fenyegetés’ az Alapokmány 2. cikk 4. pontjában azonos helyet foglalnak el egymás mellett abban az értelemben, hogy ha az alkalmazása egy adott esetben bármely okból jogtalan, akkor az erő alkalmazásával történő fenyegetés is hasonlóképpen jogtalan lesz.”⁵¹ 1998 októberében tehát mind a NATO, mind a BT ráléptek arra a már korábban megjelölt útra, amely kardcsörtetéssel és fegyverroppogással kísérve mutatott az Alapokmány tiltó rendelkezéseinek áttöréséhez és ezek kész tényekként, valamint jogilag megerősíthető eredményekként történő elfogadásához vezető új gyakorlat felé.

A Biztonsági Tanács következő koszovói válságról hozott 1203. számú határozatában ezen egyáltalán nem jelentéktelen körülménytől nagyvonalúan eltekintve üdvözölte és jóváhagyta az elért megállapodásokat. Ezzel a határozatával a Tanács utólag, *ex post facto* szentesítette a saját korábbi követeléseinek érvényesítése érdekében alkalmazott felhatalmazás nélküli katonai erővel történő fenyegetést vagyis egyértelmű nemzetközi jogi szabályszegést. Nem csak szemet hunyt egy súlyosan jogsértő magatartás felett, legitimálva a fenyegető humanitárius katasztrófa és a súlyos emberi jogi atrocitások elhárítása érdekében jogalap nélkül mozgósított katonai erő eredményességét, hanem jogi kötelezettséggé is változtatta. A belgrádi megállapodások és a korábbi BT határozatok

---

⁵⁰Javier Solana, NATO főtitkár sajtókonferenciája a NATO Főparancsnokságon, Brüsszel, 1998 október 13., www.nato.int/docu/speech/1998/s981013b.htm

⁵¹International Court of Justice, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion of 8 July 1996, www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/iunanannmary960718.htm

teljes és gyors végrehajtása azonban éppen e legutóbbi, 1203. számú határozat egyik legfontosabb követelése maradt.

A határozat másik lényeges rendelkezése szerint a konfliktusban részt vevő mindkét félnek azonnali lépéseket kellett tennie a humanitárius katasztrófa elhárítása érdekében megkezdett nemzetközi erőfeszítések támogatására. A Tanács újból kifejezte “mélységes aggodalmát a folytatódó súlyos humanitárius helyzet és a küszöbön álló emberi katasztrófa miatt”, és hangsúlyozta megelőzésének szükségességét. Ráadásul megerősítette azt a korábbi megállapítását, miszerint “a Koszovóban kialakult megoldatlan helyzet folyamatos fenyegetést jelent a régió békéjére és biztonságára.”⁵² Mindezen egyértelmű és vészjósló kijelentések logikus következményeinek elhárítása, valamint a saját maga által megjelölt célkitűzések elérése érdekében sem volt képes azonban a helyzet súlyosságához igazodó, alkalmas és hatékony lépések megtételére az a nemzetközi fórum, amely a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért viselt elsődleges felelősségét éppen ebben a határozatban is kifejezetten hangsúlyozta.

A humanitárius célú nemzetközi katonai fellépés első fázisában az erő alkalmazásával történő fenyegetés elegendőnek bizonyult a Biztonsági Tanács határozataiban foglaltak megvalósításának megkezdéséhez vagy legalább is a megkezdésükhöz szükséges megállapodás eléréséhez. Ekkor még a nemzetközi közösség a válság helyszínéül szolgáló állam szuverenitásának – ahogy ezt többször is megerősítette a vonatkozó határozataiban – csorbitása nélkül igyekezett a jogsértések és az erőszak megállítását elérni. Az elkerülhetetlenül közeledni látszó humanitárius katasztrófa és az azt közvetlenül kiváltó civil lakosság ellen irányuló könyörtelen büntetőhadjárat megakadályozását,

---

⁵² Security Council Resolution 1203 (1998), www.un.org/Docs/scres/1998

illetve befejezését követelő kötelező erejű BT határozatok végrehajtásához nem volt szükség az erőszakot megfélemlítés, megtorlás és tisztogatás eszközéül felhasználó jugoszláv kormány beleegyezésére. A határozatban foglaltak hiteles és teljes végrehajtásának ellenőrzéséhez azonban igen. Mivel ez volt a határozatok tényleges érvényesülésének garanciája, ezért a helyszínen megvalósuló ellenőrzési eljárás elfogadásának a jugoszláv kormány akaratával szembeni kikényszerítéséhez elengedhetetlennek bizonyult a NATO támadó légi csapásainak megkezdésére készen álló katonai erő fenyegető súlyára.

A küszöbön álló tömeges méretű humanitárius tragédia megelőzésének leghatásosabb módja nem csupán a korábbi határozatok helyszíni végrehajtásának ellenőrzését, hanem a halaszthatatlan további lépések megtételének időbeli jelzését is megkívánta. Amikor már humanitárius katasztrófahelyzetről szóltak a Biztonsági Tanácsi határozatok, akkor a harcok okozta veszélyeken túl a helyi lakosság (leginkább albánok) visszatérésének, ellátásának és biztonságos elhelyezésének megtorló és elűzésüket célzó tudatos ellehetetlenítéséről tudósítottak. Az 1998 nyarán és őszén folyamatosan érkező jelentések és híradások a polgári lakosság elleni megtervezett és szisztematikus erőszak "eredményeiről" és megrázó következményeiről szolgáltatták az egyre gyarapodó bizonyítékokat.

A régóta erjedő megoldatlan koszovói kérdés – egy olyan országban, amelynek politikai rendszere már az 1990-es évtized korábbi, volt jugoszláv tagköztársaságokban kirobbant fegyveres konfliktusaiban is az "etnikai tisztogatások" támogatója és végrehajtójaként vállalt dicstelen szerepet – sok kétséget nem hagyott egy lehetséges erőszakos rendezés céljait és módját illetően. Ahogy ezt Kofi Annan már 1998 júniusában kijelentette: "Ezúttal, hölgyeim és uraim, senki nem mondhatja majd, hogy

meglepetésként érték akár az alkalmazott eszközök, akár az elérni kívánt célok. Ezúttal az etnikai célú erőszakot annak kell látni, ami valójában, és mi túlságosan is jól tudjuk, mit várhatunk, ha megengedjük, hogy folytatódjon.” (Annan [1999] p. 14) Mindez 8 hónappal és egy-két BT határozattal korábban hangzott el, a válság kimenetele és forgatókönyve iránt táplált kétségek és ködösítés eloszlátása érdekében

d) *Múlékony jogsértés avagy utólagos jóváhagyások előzetes felhatalmazás helyett?*

A határozatok (1160., 1199., 1203.) ellenőrzött végrehajtásának részleges és nehézkes megvalósítása, valamint a megkezdett rambouillet-i béketárgyalások alatt is folytatódott a válság elmélyülése, az emberi jogi és a humanitárius helyzet továbbra is rendkívül súlyos maradt. A tudatos, kiterjedt és szervezett tömeges jogsértések módszerei – a lakosság folyamatos kiéheztetése, az ellenül irányuló támadások, a brutális etnikai tisztogatások százezreket készítettek menekülésre olyan körülmények között, ami súlyosan veszélyeztette életben maradásukat is. (UNHCR Report [2000]) A jugoszláv szövetségi biztonsági erők folyamatosan és gátlástalanul megsértették a nemzetközi humanitárius jog szabályait: számtalan gyilkosság, nemi erőszak, polgári lakosok eltűnése, fosztogatások és a lakosság javainak elpusztítása mind háborús és emberiség elleni bűntetteknek minősülő nemzetközi jogsértéseket valósítottak meg. Az 1999 januárjában Racaknál elkövetetthez hasonló tömeges kivégzések, az albán lakosság életét és túlélését veszélyeztető körülmények tudatos és cinikus előidézése, valamint folyamatos fenntartása kimerítette az 1948-as ún. Genocídium-egyezmény

meghatározása szerinti népirtás legsúlyosabban minősülő meghatározását is.

A béketárgyalások kudarca és a Biztonsági Tanács határozatai teljesítésének folyamatos megtagadása után a korábbi fenyegetések hosszabb távon bebizonyosodott hatástalansága “eredményeként” a nemzetközi közösségnek a konfliktusban érintett civil lakosság és régió sorsáért felelősséget vállalni is hajlandó része közvetlen katonai beavatkozásra szánta el magát, immáron beváltva korábbi fenyegetéseit.

Tehát összefoglalva ezt az enyhén szólva nagyvonalú és pikáns megoldást megállapíthatjuk: egy egyébként nemzetközi jogilag kötelező (kétségtelenül, hiszen a VII. fejezet alapján hozott) döntés végrehajtásának kikényszerítésére került sor határozottan jogellenes eszközökkel, majd egy újabb kötelező határozatban megtörtént annak „jogszerűsítése”. Egyes szerzők okfejtése az 1203. számú határozat meghozatalának jogi következményeit kisebbíteni igyekezve - tekintélyes szerzők véleményére hivatkozva - merésznek tűnő, de mégis rendkívül erőltetett magyarázatokkal próbál szolgálni. (Simma [1999]) „Az eredmények elfogadása nem foglalja magába az eszközök jóváhagyását – hiszen Oroszország és Kína továbbra is ellenezte a katonai akciót.” (Krisch [1999] p. 85-86) Tehát „elégedetten” (a BT határozat szövege szerint) elfogadták és ezért a légicsapásokkal történő fenyegetést nem tekintették katonai akciónak, mert ha annak tekintették volna, akkor ellenkezésük értelmében ezt nem fogadhatták volna el. De mivel elfogadták és ez kétségtelenül egy katonai akció volt, akkor csak úgy fogadhatták el, hogy nem fogadták el annak kiváltó okát, vagyis az eszközt és a módszert, amivel azt elérték, csupán annak „gyümölcsét” !

Ezt a jogi lehetetlenséget még tovább csavarva kiegészítő magyarázatként egy másik elemző hozzáteszi: „Azzal érvelhetünk, hogy a Tanács az 1244-es határozatával egyszerűen magáévá teszi

azokat a saját keretein kívül elfogadott és megállapodásba (NATO és Jugoszlávia közötti – a szerző kiegészítése) foglalt elveket, anélkül, hogy ezzel legitimálná a mögöttük meghúzódó fegyveres erővel történő fenyegetést vagy annak tényleges alkalmazását.” (Gowlland-Debba [2000] p. 375) Tehát az ENSZ rendszerén kívüli (ez önmagában nonszensz, hiszen azt pontosan a fegyveres erő anarchikus és önkényes alkalmazásának megelőzése érdekében hozták létre a II. világháború utáni „új világrendben”) eljárásban és eszközökkel elért „siker elvállalásával” próbálja meg ő és mások is elkerülni a szembenézést a jelenlegi nemzetközi jogrend ellentmondásainak és súlyos hiányosságainak rendkívül komoly tüneteként jelentkező jogi feladvánnyal.

Mindkét magyarázat hibásnak tűnik és nem más, mint egy lehetetlen szétválasztási kísérlet – vagyis „a módszer illegális ugyan, de ettől az eredmény mégis jogszerű lehet” - a Biztonsági Tanács „bűvésztükkjét” övező alapvető dilemma feloldására. Ennél sokkal őszintébb és pontosabb magyarázatot is találhatunk. Ez ugyan a BT 1203. számú határozata kapcsán hangzik el, de egyébként a 1999 májusában kötött és a BT felhatalmazás nélkül indított NATO légi hadjáratát - a már ismert foratókönyv szerint - utólag jóváhagyó 1244. számú határozatra is ugyanúgy alkalmazható. „Az ilyen jogellenesség *vol non* (vagyis vajon jogellenesség-e *'vagy sem'*) nem hagyható figyelmen kívül, de a végső értékeléstől függetlenül az tény marad, hogy a Biztonsági Tanácsot, amelyet - mint politikai szervezetet - a nemzetközi béke és biztonság fenntartásával vagy helyreállításával, nem pedig a nemzetközi jog betartásával bíztak meg, sok esetben jogellenes tényeket és helyzeteket kell elfogadnia vagy azokra támaszkodnia.” (Simma [1999] p. 11)

A fegyveres fenyegetés vagy annak tényleges alkalmazása és a BT ezekhez biggyesztett erősen kétséges „jogszerűsítő pátensei” által felvetett dilemmák megjelenése nem a légitámadások beindításával

kezdődött, csupán akkor tudatosult legtöbbször. Miközben 1998 októberében még legtöbbször megkönnyebbüléssel fogadták a megoldásnak látszó kényszeredett jugoszláv beleegyezés kicsikarását és annak gyors BT általi jóváhagyását, addig 1999 márciusában a katonai gépezet beindításával már felcsapott a kétségek kórusa.

A NATO 1999. március 24-én újlag elhangzott figyelmeztetéseinek hatástalansága után megkezdte légi csapásait a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság egész területén található különböző célpontok ellen. A légi csapások közvetlen következményeként a korábban megkezdett, de a nemzetközi jelenlét és a folyamatban lévő tárgyalások miatt késleltetett egyszerű és brutális koszovói megoldást ígérő jugoszláv tisztogatási kampány most már minden látszatot nélkülöző módon, a maga könyörtelen teljességében bontakozott ki. A koszovói albánság minden korábbi méretet és képzeletet felülmúló exodusa a humanitárius válsághelyzet további romlását hozta rövidtávon. Mindazok a humanitárius célok és biztonsági szempontok, amelyek a nemzetközi katonai intervenció kinyilvánított indokaiként szolgáltak a jugoszláv biztonsági erők magatartásának további eldurvulásával és a humanitárius válság további mélyülésével újabb megerősítést nyertek. A humanitárius válság rohamos súlyosbodásával és hihetetlen nagyságrendjével csupán kihangsúlyozta a megoldatlan konfliktus eszkalációjának lehetséges következményeit és kockázati potenciálját.

A megkezdett légi Szövetséges Erő Hadművelet (Operation Allied Force) 11 héten át a NATO és a jugoszláv kormány képviselői közötti 1999 májusi kumanovói megállapodás megkötéséig tartottaké. Ez a jugoszláviai szövetségi biztonsági erők Koszovóból történő teljes kivonását és ezzel a koszovói ellenségeskedés, tisztogatások és jogsértések beszüntetését írta elő, amelyet egy

hónap múlva a belgrádi kormánnyal kötött egyezmény erősített meg és egészített ki.

A kétoldalú megállapodást multilaterális nemzetközi kötelezettséggé emelő 1244. számú határozat „üdvözlí a koszovói válság politikai megoldás általános elveit”, (amelynek jugoszláv részről történő elfogadása bizonyult a NATO légi hadjáratának befejezéséhez szükséges feltételnek) és jelezte eltökéltségét a „határozatban foglaltak végrehajtásának biztosítására a VII. fejezet alapján”. Továbbá kifejezetten „követelte Jugoszlávia teljes együttműködését az elfogadott rendezési elvek és a szükséges feltételek megvalósításában”. Egyúttal „döntött a megfelelő módon felszerelt nemzetközi civil és biztonsági jelenlét telepítéséről is” és „felhatalmazta a tagállamokat a nemzetközi biztonsági jelenlét minden kialakítására és feladataik minden szükséges eszközzel (!) történő végrehajtására”.

A fellépést miatt kirobbant vitában megjelenő zavarodottságon és kételyeken azonban még a széles körben üdvözölt megelőző határozattal (1203) jogilag egyenértékű és azonos joghatású újabb utólagos jóváhagyás sem segített. Pedig amint arra Allan Pellet és Ruth Wedgewood egyaránt rámutatott, a Biztonsági Tanács 1244. számú határozata „drámaian megváltoztatta” a koszovói beavatkozásról kialakított összképet. (Pellet [2000]) Mindkét határozat egyértelműen jóváhagyta egy fegyveres fenyegetés és egy katonai intervenció következményeit vagyis a BT megerősítette az ENSZ döntéshozatali eljárásának keretein belül jóvá nem hagyott és így felhatalmazás nélküli, ám később mégis „a nemzetközi jogba illesztett” katonai akciókat. Az 1244. számú határozat meghozatala után visszatekintve a NATO humanitárius intervencióját Koszovóban jogszerűnek kell tekintenünk.

Hiszen ha a légcsapások jogellenes cselekedetet valósítottak volna meg, akkor nem lehetne őket másként minősíteni, mint

agresszióknak, amely megsértette egy szuverén állam területi épségét és politikai függetlenségét.⁵³ Agresszió tényének elfogadására és az azzal elért változások jóváhagyására az ENSZ Biztonsági Tanácsa – amely az Alapokmány 24. cikke szerint a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért elsődleges felelősséget vállalt - nem vállalkozhat. Tehát, ha a szóban forgó határozat elfogadása előtt - és sokak számára még utána is - erősen vitatható és nehezen értelmezhető erőszakos kényszerítő lépések következményeit a BT elismeri, azokat egyértelműen értelmezhető és kötelező joghatásokat kiváltó formába önti, akkor az elért eredmények és az azokhoz vezető módszerek nem minősíthetők jogellenesnek. „Más szavakkal, 1999. június 10. (az 1244. számú BT határozat elfogadásának napja – a szerző megjegyzése) előtt számos bizonytalanság létezett a NATO katonai akcióját illetően. Azonban amikor egymás mellé helyezzük az annak jogossága mellett szóló érveket, azok meggyőzően összeállnak – különösen az 1244. számú határozat fényében. Végül a jogszerűség és a legitimitás egymásra találnak.”(Pellett[2000] p. 389)

5. *A Biztonsági Tanács döntéseinek hatása*

A BT hidegháború utáni újjászületésének első évtizedében kialakított gyakorlatának egyik legfontosabb következményeként az állami szuverenitás értelmezésének rendkívül jelentős átformálása látszik kirajzolódni. A Tanács az államokon belüli erőszakos etnikai vagy polgárháborús konfliktusok következményeként előidézett humanitárius válságokra ismételten adott válaszaival alaposan átalakította a nemzetközi biztonságot és békét érő fenyegetésekről alkotott fogalmakat. Ezzel egyszerre új tartalmat és formát adott az

---

⁵³ Amint arra Allen Pellett is felhívja a figyelmet tanulmányának 12. lábjegyzetében a 389. oldalon

alkalmazható nemzetközi intézkedéseknek is, elsősorban a humanitárius célú beavatkozásokkal „kezelendő” válságok körének kimunkálásával. Az egyre összetettebb mandátumokban, az „erőteljes” felhatalmazások végrehajtásában és a korlátlanak tűnő értelmezési szabadságban rejlő összes bizonytalanság ellenére a BT gyakorlata többé-kevésbé jelzi a Tanácsba sűrítve megjelenő nemzetközi közösség mozgási irányát. A Biztonsági Tanács nem egy saját közegétől elvonatkoztatható, önálló döntéshozatali és végrehajtó testület, hanem a nemzetközi közösség változásainak fokmérője és katalizátora is egyben.

Ugyanakkor a Tanács széles mozgásteret engedő jogosítványát kihasználó kreativitása azonban mindenkor és közvetlenül a BT tagjainak politikai akaratától függ. A Biztonsági Tanácsban megjelenő politikai megfontolások hullámzásaitól függő jogértelmezési és jogalkalmazási döntések - alkalmanként már-már az önkényesség határát súroló - következetlensége azonban nagy mértékben csökkentheti a nemzetközi jogi szabályozás normatív vonzerejét. A jog uralma nemzetközi elfogadtatásának alapvető célja éppen az önkényes hatalmi döntések megelőzése lenne a nemzetközi rendszer egészében. Azonban a BT VII. fejezetre hivatkozó állásfoglalásaiban megjelenő és valóban veszélyes válsághelyzeteket megoldatlanul hagyó következetlensége az egyik oldalról, míg a „nemzetközi békét és biztonságot fenyegető helyzetek/következmények” parttalan kiterjesztésének veszélye a másik oldalról áthatja alá az egész ENSZ központú nemzetközi jogrendbe vetett hitet és fenntartásához szükséges meggyőződést.

A nemzetközi kapcsolatok nem nemzetközi (vagyis nem államok közötti) fegyveres konfliktusainak problémáiként humanitárius kérdések soha korábban nem látott gyakorisággal és súllyal kerültek napirendre az elmúlt néhány évben. Úgy tűnik, hogy egyre több válsághelyzetben - különös tekintettel a belső,

polgárháborús összeütközésekre - számos állam és az Egyesült Nemzetek Szervezete számára ezek a kérdések válnak magatartásuk és lépéseik meghatározóivá.⁵⁴

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának hidegháborús benuhátsága elfedte a Tanács felhatalmazásával indított, vagy legalább is annak a „nemzetközi békét és biztonságot fenyegető” helyzet vagy feltételek kialakulását megállapító határozataira hivatkozó nemzetközi intervenciók nehézségeit és veszélyeit. Az 1990-es években a BT gyakorlatával megalapozott folyamat jelent alapvető kihívást a jelenlegi nemzetközi jogrenddel szemben. A nemzetközi békét és biztonságot fenyegető kihívások fogalmának kiterjesztő és folyamatosan bővülő értelmezésével a BT elmosta az Alapokmány VII. fejezetében számára biztosított nemzetközi felhatalmazás kivételes jellegét rögzíteni hivatott határokat. A BT informális, nem nyilvános konzultációk eredményeinek határozatokba történő foglalásával vagy azok elutasításával önkényesen ad, illetve tagad meg jogi szentesítést és kötelező normatív kereteket a különböző nemzetközi válsághelyzetek eseti mérlegelésekor az Alapokmányban számára biztosított előjogokkal élve. Miután a Biztonsági Tanács azt a kivételezett helyzetet élvezheti, hogy saját kompetenciájának meghatározója és saját következtetlenségének bírója lehet, ezért az ENSZ rendszerén belüli felelősségre vonhatóságának hiányában a BT látványosan fokozott aktivitása, illetve annak következményei számos megfigyelőben kelteneak aggodalmat. (Koskenniemi [1995], Bedjaoui [1994], Brownlie [1994], Franck [1992]) A jogi kötelező erő

---

⁵⁴ Ismételtlen emlékeznünk kell arra az alapvető tényre, hogy valahányszor a Biztonsági Tanács döntéseiről, aktivitásáról és ellentmondásos intézkedéseit vizsgáljuk – csakúgy, mint az Egyesült Nemzetek Szervezete egészének megítélése során – a tagállamok magatartásáról és politikai döntéseik eredőjéről alkotunk véleményt, nem pedig egy a tagjaitól elvonatkoztatható, független és szakértő testület tevékenységéről.

biztosítása vagy annak megtagadása egy öntörvényű testület politikai döntéseinek eredményeként rendkívüli jelentőségű következményekkel járhat a nemzetközi kapcsolatok jogi kereteinek koherenciájára és érvényesülésére nézve.

XIII. FEJEZET

ALAPÉRTÉKEK KONFLIKTUSA

Az emberi jogok és a humanitárius jog nemzetközi jogi helyzetének figyelemre méltó fejlődésének újabb látványos állomását jelenti az alapvető emberi és humanitárius jogi normák megsértése elhárításának, valamint a nemzetközi biztonság fenntartásának összekapcsolása. Ezzel a minőségi változással az elemi emberi jogok tiszteletét és védelmét – a nemzetközi béke és biztonság feltételének minősítve – beemelték a nemzetközi jog alapelvei közé. A Biztonsági Tanács határozatai és az erőteljes fellépésre egyszerre képes és hajlandó államok által kialakított gyakorlat kirajzolja egy egyre határozottabban formálódó fejlődési irány kontúrjait, amely kivételes körülmények közötti rendkívüli intézkedésként lehetővé teszi az emberi jogok védelme érdekében a fegyveres erő alkalmazását is. Az emberi jogok és a nemzetközi humanitárius jog legsúlyosabb megsértésével megvalósul a feltétlen érvényesülést követelő, kivételt nem engedő normának minősülő nemzetközi bűncselekményeket (népirtás, emberiség elleni és háborús bűncselekmények) tiltó szabály egyértelmű megszegése. Ezek a normák éppúgy kötelezőek és alapvető fontosságúak, mint az erő alkalmazásának a tilalma.

Az ENSZ Alapokmányának 1. cikkében megfogalmazott célok között egyaránt megtalálható mindkét – az erő alkalmazását tiltó és az emberi jogok érvényesítését kimondó – nemzetközi jogi alapelv. Mindkettő rendkívül jelentős és mindkettő értelmezésbeli változásokon megy jelenleg is keresztül. A közöttük meglévő dinamikus egyensúly kifejezetten a legutóbbi évek eseményeinek következtében fedezhető fel. Természetesen a kérdés kényes és ellentmondásos lényegéből adódóan ez még nem egy általánosan és fenntartások nélkül elfogadott olvasata az alapértékek közötti átalakuló kapcsolatnak. Egy másik megállapítást azonban bátran tehetünk. Két alapelv összeütközéséről lévén szó – az elsőbbség eldöntésére a nemzetközi jog nem tartalmaz útmutatást – ugyanolyan kiemelten fontos normákról és alapvető támpontokról kellene eldönteni, hogy melyikük érvényesülése szorítja háttérbe a másik által védelt értékeket. A fegyveres erő alkalmazásának tilalma vagy inkább az alapvető emberi jogok tömeges megsértésének tilalma? Egyetlen érv, indok vagy szabály sem szól a fegyveres erő alkalmazása tilalmának „főlénye”, vagyis elsődleges érvényesülése mellett.

A feltétlen érvényesülést követelő normák (*jus cogens*) közötti esetleges összeütközések különösen nehéz dilemmái a nemzetközi jogrendnek. Ezen kivételt nem engedő és mindenkire egyformán kötelező nemzetközi jogi alapelvek a következőképpen sűrítethető egy felsorolásba. „A kategória legkevésbé vitatható példái a fegyveres erő alkalmazásának, a népirtás, a faji diszkrimináció, a rabszolga kereskedelem és a kalózkodás tilalma, valamint az emberiség elleni bűncselekmények szabályai.” (Brownlie [1996] p. 513) Már önmagában a *jus cogens* meghatározása is sok vitát kiváltó nehéz kérdése a nemzetközi jognak. Arról azonban végképp nem rendelkezik a nemzetközi jog jelenlegi rendje, hogy miként kell feloldani azt az ellentmondást, ami a különböző imperatív

alapnormák konfliktusából keletkezik. A nemzetközi jog rendezőelvei ugyanis nem adnak útmutatást arra nézve, hogy meddig lehet elmenni egy alapnorma érvényesítése érdekében, ha az egy másik feltétlenül kötelező normába ütközik. Feltételezhető-e, hogy a jus cogens egyes normái fontosabbak, mint a többi ugyanolyan szintű és súlyú alapkötelezettség?

Ay ezik lehetséges álláspont szerint a válasz nemleges, hiszen a nemzetközi kapcsolatok joga sehol sem kínál meggyőző bizonyítékot bármiféle, alapnormák közötti alá-fölérendeltségi, hierarchikus viszony létezésére. Ez a kérdés egészen konkrétan merül fel azon alapnormák esetében, amelyek a Biztonsági Tanács felhatalmazása nélkül végrehajtott humanitárius intervenciók során ütköznek egymással. „Íme, két feltétlenül érvényesülő normával állunk szemben: az egyik a fegyveres erő alkalmazását, míg a másik az emberi jogok semmibe vételét tilalmazza, különösen pedig az alapvető emberi jogok tömeges megsértését és az olyan cselekedeteket, amelyek a nemzetközi bűncselekménynek minősülnek. Nincs ok arra, hogy minden ilyen összeütközés esetén a fegyveres erő használata tilalmának kellene érvényesülni.” (Müllershon [1998] p. 7)

A nemzetközi jogrend egymással ütköző értékeinek tekintetében azonban egy jól kitapintható hierarchikus értéktagozódás létezése is kápviselhető. „A nemzetközi közösség jelenlegi keretei között az államközi kapcsolatok átfogó rendjét három érték támasztja alá: a béke, az emberi jogok és az önrendelkezés. Azonban bármely esetben, amikor konfliktus vagy feszültség keletkezik ezen értékek közül kettő vagy több között, mindig a békének kell lenni a végső és minden mást felülmúló szempontnak. Az ENSZ Alapokmányának rendje szerint - amelyet az elmúlt 50 évben újabb nemzetközi normák egészítettek ki - bármilyen fontos és döntő legyen is az emberi jogok és a népek

önrendelkezése iránt tanúsított tisztelet, soha nem veszélyeztetheti a békét. Valaki szeretheti vagy nem szeretheti az ügyek ilyen állását, de akkor is ez az érvényes jogrend." (Cassese [1999] p. 2)

Mindezt azonban a koszovói NATO beavatkozás jogszerűségét taglaló vizsgálódásában állapítja meg. Nem tér ki azonban azokra a korábbi esetekre, amikor humanitárius intervencióra az ENSZ Biztonsági Tanácsának felhatalmazása alapján került sor. Ezekben a helyzetekben a BT értékelésének és határozatainak eredményeként sikerült feloldani az emberi jogok, illetve azok védelme és a béke közötti látszólagos konfliktust. Ugyanis az emberi jogok és a humanitárius alapnormák védelme egyben a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető veszély elhárítását is jelentette egyben. Tehát a humanitárius alapon mozgósított és bevetett fegyveres erő segítségül hívása nem a nemzetközi jogrend egyik alapértékének (emberi jogok) érdekében és egy másik alapérték (béke) kárára történt, hanem erre a kettő együttes érvényesítése és megóvása céljával került sor. Ezek kétségtelen legitimitását a jogszerűség alapjaira helyezte a Biztonsági Tanács jóváhagyása. Ha a koszovói NATO beavatkozásra az Alapokmány VII. fejezete szerinti BT felhatalmazással került volna sor, akkor a béke megőrzésének kötelezettségét - vagyis a fegyveres erővel történő fenyegetésre, illetve annak alkalmazására vonatkozó tilalmat - háttérbe szorító humanitárius megfontolások valószínűleg minden azt ellenző számára ismételten összeegyeztethetőek lettek volna a nemzetközi jogrend minden értékével. A korábbiakhoz hasonlóan ebben az esetben is nyomósabbnak bizonyultak volna az emberi jogok védelme és ezzel a nemzetközi biztonságot regionális szinten érő fenyegetések elhárítása mellett szóló érvek, mint a fegyveres erő alkalmazásától eltiltó vagyis a "negatív béke" megőrzését előíró kötelezettségek.

A felvázolt logika szerint azonban az egymással hierarchikus viszonyban álló alapértékek érvényesülése és védelme helyett itt egy eljárásjogi eltérés jelenti a humanitárius intervenció különböző esetei közötti választóvonalat. Hiszen nem valamelyik alapvető fontosságú érték megsértése vagy ennek egy másik kárára történő önkényes érvényesítése, hanem "csupán" a beavatkozásokról hozott döntések formai, eljárási szabályainak betartása határozza meg azok elfogadhatóságát. Ahogyan azt egy kritikus észrevétel lényegre törően megfogalmazta: „Tehát az emberi jogok védelmével szembe állított alternatív érték az nem a béke megőrzése, hanem az ENSZ Biztonsági Tanácsa szerepének tiszteletben tartása vagy inkább a BT állandó tagjainak vétójoga iránt tanúsított tisztelet. Más szavakkal: konfliktus keletkezik az emberi jogok tömeges méreteket öltő brutális megsértésével szembeni védelme és néhány államnak a kollektív biztonság Alapokmányba foglalt rendjén belül biztosított különleges - az úgynevezett Jaltai-formulában megállapított - státusza között.” (Geiger 1999 p. 1/3)

Tehát úgy tűnik, a kényes egyensúlyt nem az emberi jogok védelme és egy másik alapvető norma, a béke megőrzése között kell fenntartani vagy azt az utóbbi javára elbillenteni minden esetben, hanem - elvetve a látszólagos dilemmát, egy sokkal pontosabb és igazabb megközelítésben látva az eldöntendő kérdést - az alapvető emberi jogok érvényesítésének szükségét kell a "nagyhatalmi koncert" hagyományát beláthatatlan ideig tartósítani kívánó 1945-ös jaltai megállapodás "értékével" összemérni. Ennek szem előtt tartásával egy valóság-hű képet kaphatunk a humanitárius intervenció legvitatottabb eseteiben felmerülő látszólagos értékkonfliktusok valódi tartalmáról.

XIV. FEJEZET
A HUMANITÁRIUS BEAVATKOZÁSOK FELTÉTELEINEK
MEGHATÁROZÁSA

A közelmúlt gyakorlati példáinak sorára felfűzhető fejlődési irány az alábbi leszűrhető és általános közös nevezőt megtestesítő követelmények fennforgása esetén teszi lehetővé egy humanitárius célú fegyveres beavatkozás végrehajtását akár a Biztonsági Tanács felhatalmazásával, akár még – véleményem szerint - anélkül is. (International Commission on Intervention and State Sovereignty [2002], Ortega [2001], Oudraat [2000], Cassese [1999], Paecht [1999], Kosovo Report [2000], Foreign Ministry of the Netherlands [2000], Danish Institute of International Affairs [1999])

1. Az alapvető emberi jogok súlyos és tömeges megsértése

Az alapvető emberi jogok emberek sokaságának életét fenyegető, kirívó megsértésére kerül sor, amely kimeríti az emberiség elleni bűncselekmény fogalmát egy szuverén állam határain belül. A szóban forgó állam háromféle módon vállalhat ebben szerepet: vagy maguk az állam hatóságainak, elnyomógépezetének aktív részvételével, tevőlegesen követik el a túrhetetlen jogsértéseket, vagy passzívan részesei az embertelenségeknek, „csupán” szemet hunyva felettük és hallgatólagosan támogatja azokat, vagy esetleg éppen az intézményeinek teljes összeomlása miatt képtelen azt megakadályozni.

2. A területi állam nem képes vagy nem akarja ezeket megakadályozni

Amennyiben ez utóbbiról van szó és meggyőzően bizonyítható, hogy az állam teljes mértékben képtelen véget vetni az atrocitásoknak és embertelenségeknek, akkor az emberiség elleni bűncselekmények az államon belül kialakult anarchia következményei. Habár maga a szétesőben lévő állam képtelen alapvető funkcióinak ellátására is, azonban mégis elutasítja, hogy felkérjen más államokat és nemzetközi szervezeteket vagy engedélyezze azok közvetlen segítségnyújtását a humanitárius szükséghelyzet elhárításában és a nemzetközi jogsértések felszámolásában.

Ha az a szégyenteljes és tűrhetetlen eset fordul elő, amikor az alapvető jogok lábbal tiprása az állami hatóságok működésének az eredménye, akkor az adott állam kormányának együttműködéstől, jogkövetéstől és a nemzetközi szervezetek irányadó, kötelező határozatainak a végrehajtásától elzárkózó magatartásának egyértelmű megállapíthatóságára van szükség. Az együttműködés és a nemzetközi jogi kötelezettségek tiszteletben tartása helyett, ezzel éppen ellentétesen az üldözések, etnikai tisztogatások, deportálások és mészárlások arcátlanul jogsértő és humanitárius katasztrófahelyzet bekövetkezésével fenyegető politikáját folytatja.

3. A válságkezelés más lehertőségei kimerültek

A humanitárius intervenció kizárólag mint ultima ratio, végső megoldás, utolsóként bevethető eszköz vehető számításba. Tehát csak azután kerülhet erre sor miután a nemzetközi konfliktus rendezésére tett kísérletek minden olyan diplomáciai lehetőségét

kimerítettek, amely a helyzet súlyosságával és sürgős megoldást követelő jellegével összeegyeztethető. A tárgyalásos válságkezelés összes lehetséges formájának feltárása és eredménytelen kipróbálását követően már csak az erő alkalmazása maradt a küszöbön álló humanitárius katasztrófa elhárításának egyetlen lehetősége. (Paecht [1999]) „Bármely további késlekedés minden ésszerű megítélés szerint a humanitárius katasztrófa bekövetkezésének valószínűségét lényegesen megnövelné.” (Kosovo Commission Report [2000])

4. A Biztonsági Tanács elsődleges felelőssége

A válságos helyzet kezelésének és lehetséges megoldásának a kérdését a Biztonsági Tanács elé kell bocsátani. Elengedhetetlen, hogy az Alapokmány 24. cikkely 1. pontja szerint viselhesse és gyakorolhassa az „elsődleges felelősségét a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért”. Amennyiben a Biztonsági Tanácsban a tagok között meglévő lényeges nézetkülönbségek okán, vagy a "nagyhatalmi egyhangúság" (népnyelvi fordulattal: vétőjog) kiváltságának gyakorlásával egy vagy több állandó tag elutasító szavazata megakadályozza a határozathozatalt, az egyetemes kollektív biztonságot fenntartani hívatott intézményi központ, a fegyveres erő alkalmazása legalizálásnak kiváltságával és felelősségével felruházott legfelsőbb multilaterális döntéshozó szerv képtelennek bizonyul a helyzet súlyossága által megkövetelt szükséges intézkedéseket jóváhagyó lépések megtételére. Mivel a BT nem képes az öldöklések és a szenvedés hullámait feltartóztatni, ezzel a nemzetközi biztonsági szükségállapotot elhárítani az elkerülhetlenné váló kényszerítő akciók megindításával, azok elmulasztásával egyértelműen elutasítja saját különleges nemzetközi felelősségét, de egyben el is veszíti a katonai erő nem önvédelmi célú

nemzetközi alkalmazása feletti legitim monopóliumát is. A Biztonsági Tanács felhatalmazása nélküli fellépésre, mint alternatív, másodlagos megoldásra tehát csak akkor kerülhet sor, amikor a BT bebizonyította tehetetlenségét.

5. Az ENSZ Közgyűlésének lehetséges másodlagos szerepe a multilateralitás biztosításában

Egyes vélemények szerint addig nem tekinthető a nemzetközi multilaterális jóváhagyás kérdése teljes mértékben lezártnak, amíg a beavatkozásra kész és képes államok nem folyamodtak az ENSZ Közgyűléséhez a Biztonsági Tanács cselekvőképtelensége esetén, amennyiben ezt a gyorsan mélyülő, fenyegető és küszöbön álló humanitárius katasztrófa körülményei megengedik. (Bring [1999] p. 26-27) Amikor elkerülhetetlennek látszik a humanitárius intervenció, az ENSZ keretein belüli biztosított felhatalmazás elfogadására a BT támogatása nélkül a Közgyűlésben kerülhet sor. Ilyen esetekben a Közgyűlés az „Összefogás a Békéért” elnevezésű, 1950. novemberében elfogadott határozatát kell precedensként alkalmazni.⁵⁵ A híressé és mérföldkővé vált határozat értelmében, „amikor a BT képtelen a cselekvésre, a Közgyűlés az „Összefogás a Békéért” határozat rendelkezéseinek megfelelően cselekedve, intézkedéseket hozhat a világszervezet céljaival és szellemiségével összhangban...A határozat támogatóinak érvei szerint a BT nemzetközi békéért viselt formális felelőssége elsődleges, de nem kizárólagos. Mindenesetre a határozat, még ha jogi fontossággal nem is, de politikai, szimbolikus és pszichológiai jelentőséggel annál inkább bír.” (Weiss-Forsythe-Coate [1997] p. 30) A határozat azonban kétségtelenül lehetővé tette, hogy a Közgyűlés meghatározó

---

⁵⁵ Uniting for Peace, General Assembly Resolution A/RES/377(V), www.un.org/Depts/dhl/landmark/amajor.htm

többsége felelősséget vállaljon a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért egy olyan rendkívüli időszakban, amikor egy nyílt agresszió (a koreai háború) esetében a BT képtelen volt felelősséget vállalni a kollektív biztonság helyreállításáért. Ugyanilyen eljárásra kerülhet sor a humanitárius intervenció elkerülhetetlenné válásakor, amikor az ENSZ Közgyűlésének kétharmados többséggel elfogadott jóváhagyása pótolhatná a megbénult BT felhatalmazását.

6. Hallgatólagos elfogadása

Az ENSZ egyetlen központi szerve – a Közgyűlés, a BT, vagy a Nemzetközi Bíróság – sem ítéli el hivatalos állásfoglalásában vagy határozatában a beavatkozást. Ez az ENSZ tagállamai többségének támogatását vagy az intervenció hallgatólagos elfogadását jelzi a legalitás mezsgyéjén egyensúlyozó közös humanitárius katonai akció résztvevői számára. (Kosovo Commission Report [2000] p. 22-24)

7. Még felhatalmazás nélkül is a lehető legszorosabb együttműködésben az ENSZ szerveivel

A BT kifejezett felhatalmazása nélkül végrehajtott humanitárius intervencióban résztvevőknek az ENSZ intézményeivel a lehető legszorosabban együtt kell működniük, és késznek kell mutatkozniuk a konfliktus kezelésének az ENSZ valamely kapcsolt szervéhez (ahogy ez Irak esetében 1991-ben a Menekültügyi Főbiztossággal történt), vagy a BT elé történő utalására (ahogy erre 1999-ben Koszovó esetében is sor került), amennyiben ezt az emberiességi beavatkozás megindítása óta megváltozott körülmények lehetővé teszik. Ezzel a beavatkozás résztvevői

egyértelműen jelezhetik készségüket arra, hogy fellépésüket az ENSZ által jóváhagyott keretek közé illesszék egy hosszabb távú megoldás reményében.

8. *Felhatalmazás nélkül, de kollektíven*

Ha a humanitárius beavatkozásra a BT felhatalmazása nélkül kerül sor, akkor azt az államok egy csoportjának együttesen – akár egy szövetség keretein, akár egy regionális szervezeten belül, vagy akár egy alkalmi koalíció formájában – kell az elfogadhatatlan embertelenségeket megállítani. Habár a résztvevő államok száma még önmagában nem változtat egy egyoldalú fellépést kétségtelenül jogszerűvé, de az intervenció legitimitásához feltétlenül szükséges – még ha nem is elégséges – a minél nagyobb számú résztvevő.

9. *A hadijog szigorú betartása*

Azok a feltételek, amelyeket általában az erő alkalmazásához kapcsol a nemzetközi jog - vagyis a „jus in bello” nemzetközi szokásjogi szabályai - kiegészülnek a „humanitárius eszközök” elvével. A humanitárius intervenció során alkalmazott eszközöket a szükségszerűség, az elégségesség, az arányosság és a megkülönböztetés követelményei szerint kell alkalmazni.

a) Szükségszerűség

A szükségszerűség értelmében fegyveres erőt a felsorolt paraméterek szerint kizárólag az atrocitások leállítására és az alapvető emberi jogok, valamint a humanitárius jog tiszteletben tartásának helyreállítására szabad felhasználni. Minden más cél ezeken túl illegitimnek tekinthető. Az erő

alkalmazását addig lehet fenntartani, amíg a közvetlen humanitárius célokat el nem érték.

b) Arányosság

Az arányosság követelménye szerint természetesen a felhasználható fegyveres erőnek összemérhetőnek és arányosnak kell lennie a humanitárius szükséghelyzet által megkívánt intézkedésekkel és az elérendő célkitűzésekkel. Minél sürgetőbb az öldöklések és az embertelenségek leállítására, annál intenzívebb és közvetlenebb a fegyveres válaszadás. (Ramsbotham-Woodhouse [1996] p. 226)

c) Megkülönböztetés

A megkülönböztetés követelménye szerint a humanitárius intervenció minden fázisában a nemzetközi fegyveres akció legfontosabb és megfelelően körülhatárolt céljaként a humanitárius válsághelyzet szenvedő áldozatainak közvetlen védelmét kell megőrizni. A beavatkozás módszerét úgy kell kiválasztani, hogy az olyan gyorsan véget vessen a humanitárius drámának, amilyen gyorsan csak lehet és az alkalmazott megoldások a civil lakosság közvetlen megsegítését biztosítsák, miközben minimalizálják a lakosságnak, valamint a polgári célpontoknak okozott úgynevezett „járulékos károkat” és egyben elkerülik a legitim humanitárius célokon túlmenő büntető vagy megtorló intézkedések fogantatását.

XV. FEJEZET

TARTÓS ÁTMENETI ÁLLAPOT VAGY SZÜLETŐ ÚJ NORMA ?

Bárhogyan is történt a nemzetközi közösség részvétele és közbelépése a polgári lakosság szenvedéseinek és elvesztésének megakadályozása – akár felhatalmazással, akár anélkül – szigorúan véve erre minden esetben a nemzetközi jog jelenleg létező szabályainak „meghajlításával” vagy „kereteinek újraértelmezésével” került sor. „Nem számít, hogy valaki mennyire kívánja másképpen, nem számít, hogy valaki mennyire szeretné a(z Alapokmányban rejlő – a szerző megjegyzése) különböző alternatív jelentések közötti választást cél-orientáltnak látni, egyszerűen nincs lehetőség azon tény megkerülésére, hogy az Alapokmány megengedhette volna az emberi jogok durva megsértésével szembeni szankciókat, de szándékosan nem tette. Az egyetlen módot az emberi jogi célú gazdasági vagy katonai szankciók Alapokmány szerinti alkalmazására azon jogi fikció felállítása adja, miszerint az emberi jogok megsértése a nemzetközi békét fenyegeti.” (Higgins [1998] p. 255)

Ezzel a megoldással a nemzetközi jog alkalmazói megpróbálnak megfelelő választ adni a nemzetközi rendszerben alapvető normatív változásokat sürgető, immár egyre kevésbé tagadható és még kevésbé figyelmen kívül hagyható új kihívásokra, miközben egy egészen más körülmények között kialakított intézmény és a múlt tapasztalatainak korlátai közé szorulnak.

Annak egyértelmű eldöntése, hogy a "régi", de még jelenleg is elterjedt és érvényben lévő intervenció-ellenes érvelés és jogszabály értelmezés feladásának „árát” ellensúlyozni tudják-e a kialakulóban lévő új normák együttese és a már létező jogi keretek értékelvű, következetes újraértelmezése, még mindig várat magára. A formálisan egységes és határozottan körülírható mostani nemzetközi rendszer felváltása bizonytalanabb, erősen vitatható és pillanatnyilag is formálódó új elvekkkel, elvárásokkal és felelősségvállalással tagadhatatlanul jelentős veszélyeket és nem

várt következményeket hordozhat magában. Azonban az 1945 óta létező, súlyos ellentmondásokról terhes nemzetközi jogrend hiányosságai olyan súlyosak, hogy úgy tűnik a legsúlyosabb komplex humanitárius válsághelyzetek kialakulásakor megoldásakor rendkívül keveset veszíthet a nemzetközi közösség egy új és eredményesebb jogi keret kialakításának kísérletekor. Természetesen sokkal könnyebb a jogrend saját önellentmondásaira hivatkozva elfogadni vagy elfedni azokat, sem mint felismerni a nemzetközi kapcsolatok fejlődéstörténetének újabb cezúráját és beismerni a nemzetközi jog működésképtelenségét éppen akkor, amikor a legnagyobb szükség volna normatív védelmező és konfliktuskezelő eszközeire.

A jelenlegi jogrend határainak feszegetése és az egymás közötti ellentmondásokról sem mentes deklarált értékeinek számonkérése nyílt kihívást intézhet a nemzetközi jog egészének alapjait jelentő és feltétlen érvényesülést követelő normáihoz is. Ez azonban nem jelenti a mégoly nemes, emberiességi célok érdekében történő nemzetközi jogsértések elfogadható gyakorlattá minősítését. A jogsértések és a jogrend elégtelenségének következményeiből származó kényszerű lépések vállalása között azonban jelentős különbség húzódik meg. „Azonban a jog egyes szabályainak megkérdőjelezése nem jelenti a jog uralma megkérdőjelezésének szinonimáját. Éppen ellenkezőleg: egy igazságtalan jogszabály kétségbe vonása (amint ezt a NATO tette az Alapokmánnyal) megerősítheti a jogrend egészét. Nyíltan megszegni bizonyos jogi kötelezettséget sokkal kevésbé veszélyes, mint annak betartását tetetni. Hazug és leplezett megsértése alááshatja nyílt vitát, amitől a jog reformja és a jogrend legitimitása függ.” (Glennon [1999] p. 4) Magyarazatként még hozzátehető: „Ha érzékelhetővé válik, hogy a normák egykori kifejezése többé már nem szolgálja a közösség érdekeit, akkor ezeknek a normáknak megfelelő változást

folyamatokon kell keresztül menniük. Ez a megfelelő forma magába foglalja a normák be nem tartását. Új vagy újra fogalmazott normák gyakran a régi normák széleskörű be nem tartásából származnak. De létezik egy fontos különbség egyrészt a szabályok be nem tartása és másrészt a szabályok bizonyos eredmények elérése érdekében, a jog keretei között (*infra legem*) történő értelmezése között. Továbbá: „..egy decentralizált jogrendszerben minden egyes akciót érdeme szerint és összefüggéseiben kell vizsgálnunk, és az értékelést aszerint kell elvégeznünk, hogy vajon a katonai segítségnyújtásra a nemzetközi jog által védett értékek, az emberi tisztelet és a szabadság támogatása vagy eltiprása érdekében kerül sor.” (Higgins [1998] p. 252-253)

XVI. FEJEZET

A HUMANITÁRIUS INTERVENCIÓK EREDMÉNYEINEK ÉRTÉKELÉSE

1. Közvetlen eredményei

Az előző fejezetben felsorolt feltételek együttes fennforgása esetén a humanitárius célokért végrehajtott fegyveres beavatkozás az egyetlen igénybe vehető megoldás lehet a súlyos és tömeges jogsértések leállítására. Úgy tűnik, hogy a katonai eszközök határozott alkalmazása a látszólagos paradoxon – a humanizmus és a fegyveres erőszak összeegyeztethetlensége - ellenére a megfelelő eseti megoldás lehet az emberességi normák érvényesítésére és a humanista értékek tiszteletben tartásának kikényszerítésére. Ennek érdekében azonban nem elegendő biztosítani a nemzetközi intervenció humanitárius motívumainak kezdeti dominanciáját, hanem a beavatkozás kimenetelének, eredményeinek is

humanitárius jellegűnek kell lenni. Minden esetre ez lenne a kívánatos. Bármely humanitáriusnak tekinthető fegyveres erőre támaszkodó nemzetközi intervenció meghatározásában egyforma jelentőséggel bírnak az indítékai és az eredményei is..

Közvetlen humanitárius eredménynek számít a szenvedő áldozatok megpróbáltatásainak enyhítése a vérengzések, az etnikai tisztogatások, a népirtás megfékezésével vagy a harcoló felek között rekedt polgári lakosságnak szánt segélyek eljuttatása által.

Az emberieségi beavatkozások sikere szempontjából döntő fontosságú a humanitárius célok érdekében katonai erőt mozgósítók kezdeti elszántsága és a beavatkozás eredményeinek politikai, valamint gazdasági eszközökkel történő alátámasztása iránti elkötelezettsége. A nemzetközi közösség közös - emberi és humanitárius jogi - alapnormáinak védelme érdekében beavatkozóknak nemcsak az érvényesíteni kívánt értékekkel és elvekkel kell tisztában lenniük, hanem a rövid és hosszú távú célkitűzésekkel elérni kívánt végeredményeknek is tisztán ki kell rajzolódniuk számukra. A humanitárius válsághelyzetekre adott közvetlen válaszoknak egyensúlyba kell állnia a konfliktus megoldásának stratégiájával és be kell illeszkedniük a szétzilált közösségek újjáépítésének előfeltételei megteremtésébe.

Az elmúlt évek humanitárius válsághelyzeteire adott eltérő nemzetközi válaszok következetlensége és az esetek sajátosságából adódó különbözőségek ellenére levonhatóak bizonyos érvényes tanulságok. Ezek meghatározzák a humanitárius intervenciók alapelveit és alkalmazási kereteit a hidegháború után kikristályosodó új nemzetközi rendben.

2. A fegyveres humanitárius válságkezelés meghatározó tanulságai, mint a jövőbeli válaszadás irányadó paraméterei

a) Ezek a formálódó elvek először is kimondják, hogy az emberi jogok vagy a humanitárius jog szabályainak *tömeges és súlyos megsértése* - akár belső konfliktusok, akár kormányok, politikai rendszerek tudatos tevékenységének a következményei -, valamint az ezek által kiváltott emberi szenvedés és humanitárius katasztrófa olyan fenyegetést vagy nyílt kihívást jelentenek a nemzetközi béke és biztonság számára, amelyet egyetlen felelős állam vagy nemzetközi szervezet sem hagyhat figyelmen kívül. Azok a válságok és konfliktusok, amelyek tehát ilyen *nemzetközi következményekkel* járnak, nem tartoznak többé az államok belügyeibe. Továbbá, a különböző emberi vagy természeti humanitárius katasztrófák áldozatainak magára hagyása, de különösen a civil lakosság túléléséhez elengedhetetlen élelmiszer- és gyógyszerellátás tudatos megakadályozása vagy visszatartása jelenthet kirívó fenyegetést a polgári lakosság számára, amely tömeges méretei és hatása miatt nemcsak számtalan emberi életet fenyegethet, hanem végső soron a békét és biztonságot is. Ezekben a helyzetekben *az összes szükséges eszköz* - akár fegyveres erő is - mozgósítható is bevethető az áldozatoknak szánt segítség szüneteltetéséhez és rászorulókhöz történő eljuttatása érdekében.

Az államok oly sokáig „szentnek és sérthetetlennek” tekintett szuverenitása többé nem akadályozhatja meg a belső, polgárháborús vagy etnikai konfliktusok irracionális, cinikus és könyörtelen céljainak túszerű esett polgári lakosság tömegeinek alapvető emberi jogait biztosító védelmét és életben tartását nemzetközi erőfeszítések által

b) A nemzetközi közösség nem maradhat tétlen ilyen esetekben. A *súlyos nemzetközi biztonsági kihatásokkal járó komplex* - humanitárius és politikai is egyben - *válságok* jellegének és

kezelésének meghatározása az ENSZ Biztonsági Tanácsának feladata - előjoga és felelőssége is egyben -, amely megteheti a megfelelő és szükséges lépéseket. Ez akár a fegyveres erő alkalmazásának elrendelésére is felhatalmazást nyújthat. A Biztonsági Tanácsnak a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért viselt *elsődleges felelősségével* az Alapokmány VII. fejezetének rendelkezései megadják a legsúlyosabb nemzetközi veszélyhelyzetek meghatározása és kezelésük eldöntésének kiváltságát. Ennek gyakorlása azonban csupán az első lépés saját felelősségének kiteljesítésében.

c) A kibontakozó összkép meglehetősen *eltérő válaszokat* és *vegyes eredményeket* mutat. Ez akár kételyeket is ébreszthet a humanitárius intervenció legitimitását és racionalitását illetően. Másrészt azonban az elmúlt évtized fejleményei és megszilárduló gyakorlata a humanitárius célú nemzetközi beavatkozások jogának a kialakulását jelezhetik. A humanitárius intervenció elmélete és fokozatosan alakot öltő *doktrinája* soha nem kavart akkora vitát és legitimitása soha nem örvendett akkora támogatottságnak, mint manapság. Az ilyen intervenciók további gyakorlati, jogelméleti és lehetséges kodifikációs fejlődésére meghatározó hatással lehetnek az eddigi beavatkozások értékelésének eredményei.

Emberi közösségek által okozott eljövendő humanitárius válsághelyzetek *lehetséges megelőzése* és megoldása érdekében szükséges az emberiességi célú nemzetközi beavatkozások kockázatainak, következményeinek és eredményeinek kritikus értékelése. A tárgyalt esetekből és a humanitárius intervenciót követő fejleményekből levonható általános tanulság szerint az alábbi következtetésekre juthatunk.

d) *Az erő alkalmazása* vagy akár az azzal megvalósuló *fenyegetés* hatékony eszköz lehet a széleskörű állami elnyomó erőszak *megfékezésének ösztönzésére* vagy *kikényszerítésére*. Az elnyomó államok (pl. Irak vagy Jugoszlávia) jogsértő ténykedésének megállítását célzó elrettentés vagy kényszerítés esetében a fegyveres intervenció lehetősége vagy megvalósítása sokkal alkalmasabb módszernek bizonyul, mint az úgynevezett “összeomlott államok” (pl. Szomália) fegyveres anarchiája közepette. Az utóbbi esetben ugyanis nyilvánvalóan hiányzik a fegyveres erők, vagyis a különböző egymással harcoló felfegyverzett csoportok fölötti ellenőrzés. Ezért nem lehet őket egyszerre megfékezni egyetlen hiteles és célirányos katonai fellépéssel. A belső rend és irányítás alapvető funkcióinak eltűnésével egyúttal nyoma vész a nemzetközi beavatkozást jóváhagyó vagy elutasító állami intézménynek és ezzel magának a szuverenitását féltő egykori államnak is.

A közvetlen hatását és következményeit tekintve sikeresnek nevezhető beavatkozások esetében is csupán az éppen aktuális humanitárius katasztrófahelyzet tüneti vagy felületi kezelését lehet elérni. A fegyveres intervenció önmagában keveset vagy egyáltalán semmit sem képes tenni közvetlenül az atrocitásokhoz vezető válsághelyzet körülményeinek az enyhítéséhez. Még kevésbé képes önmagában egy humanitárius beavatkozás hozzájárulni a szükséges politikai intézmények kiépítéséhez, a megbékélés létrejöttéhez vagy egy valódi életképes civil társadalom kialakulásához, vagyis a konfliktus hosszú távra szóló rendezésének megalapozásához. A folyamatos biztosító és védelmező jellegű katonai jelenlét mellett nem katonai eszközökre lesz szükség. A gazdasági erőforrásokra és politikai, diplomáciai nyomásgyakorlásra támaszkodó további, hosszútávú válságkezelés azonban már az emberieségi beavatkozás tűzoltó munkája után következhet.

Az öldöklés megállítása vagy a további durva atrocitások megelőzése nem alábecsülendő eredmény. Sőt, a legtöbb és a legfontosabb, ami egy súlyos válsághelyzetben elérhető. A humanitárius intervenció nem megoldja és tartósan rendezi a válságokat, hanem választ ad a legsürgetőbb emberi tragédiákra és megteremti azok közvetlen elhárításán túl is elengedhetetlen humanitárius minimumot. Ez azonban rendszerint csak addig tartható fenn, amíg a nemzetközi fegyveres erő mérséklő vagy védelmező szerepe ezt alátámasztja. biztosítható.

Mihelyt azonban a humanitárius indíttatású nemzetközi fegyveres szerepvállalásra sor kerül, annak eredményes lezárása és őszinte értékelése érdekében az abban résztvevőknek szembe kell nézniük egy választás dilemmájával. „A hideg valóság rendszeresen szembesíthet bennünket három egyáltalán nem vonzó lehetőség közötti választással: (a) a katonai erő meghatározatlan ideig történő fenntartása a válságövezetekben, (b) az intervenciókat elsősorban kiváltó túrhetetlen helyzet és feltételekhez történő visszatérés elfogadása, és áldozathozatalunk eredményeit megkérdőjelező kérdésekkel való szembesülés, (c) megszabadulás az ártatlanság minden látszatától, valamely szereplő támogatásának elhatározása és az így kiválasztott vele szemben álló ellenség legyőzése.” (Kanter [2000] p. 38)

Ezek közül bármely lehetőség melletti kiállás nagy valószínűséggel a jövőbeni humanitárius beavatkozások előtt tornyosuló politikai akadályokat erősíti majd, még akkor is, ha más biztonsági és morális szempontok éppen a sürgős fellépés mellett szólnak.

3. Az előreláthatóság és kiszámíthatóság visszatartó ereje

Az ENSZ Alapokmányának jogi kötelezettségeit és politikai logikáját a nemzetközi béke és biztonság ellen irányuló veszélyekre adható és előrejelezhető kollektív válasz visszatartó ereje hivatott alátámasztani. Az államokon belüli erőszakot fékentartani kívánó humanitárius beavatkozások új jelentőséget nyernek, amennyiben számításba vesszük az alapvető emberi jogi normák súlyos megsértését megelőzni kívánó lehetséges elrettentő és visszatartó hatását is.

A humanitárius célú nemzetközi katonai akciók adott célkonfliktusra gyakorolt közvetlen következményeit kiegészítheti az aktuális válság földrajzi határain messze túlmutató általános „emlékeztető és figyelmeztető” üzenete. Az erélyes intervenciók bekövetkezése határozottan és egyértelműen figyelmeztet az államok „belügyeként” kirobbanó fegyveres konfliktusokban alkalmazott módszerek mindenkire egyaránt kötelező korlátaira. Azok megszegésének súlyos következményeiért viselt egyéni felelősség számonkérését pedig a nemzetközi büntetőjog speciális – hágai és arushai nemzetközi büntető törvényszékek – és az újonnan létrejövő általános illetékességgel rendelkező – Nemzetközi Büntető Bíróság – fórumai biztosítják.

A korlátok lerombolása a nemzetközi közösség „erkölcsi érzékének és biztonsági ösztöneinek” felébresztését és a humanitás kötelezettségeit semmibe vevő fél katonai vereségét is előidéző külső katonai beavatkozást vonhat maga után. Erre akár még a nemzetközi közösség megosztottsága estén is sor kerülhet, amennyiben államok egy csoportja kellő elszántságot mutat kollektív humanitárius beavatkozásra.

Az elrettentés általános fogalmának az általunk vizsgált kérdéskörre történő alkalmazásának alapkérdése a következő. „Mit tehet a nemzetközi közösség a polgárháborúk, háborús bűnök, népirtás, etnikai tisztogatások és más visszataszító

cselekmények elkövetésétől való elrettentésért?” (Damrosch [1993] p. 349) Amint azt a klasszikus stratégia koncepciója és gyakorlata illusztrálja, egy elfogadhatatlan normaszegő magatartás visszatartat, megelőzhető és ez által elkövetése elhárítható egy előre látható és a szabályszegés veszélyességéhez igazított szankció alkalmazásával. A viselkedési normák megsértéséhez kapcsolt szankciókkal gyakorolt elrettentő hatás lényege az elkövetés megakadályozása egy elviselhetetlenül súlyos következmény kilátásba helyezésével még mielőtt a szándékot tett követné.

A közelmúlt humanitárius válságainak példái bemutatták, hogy az emberi jogok legsúlyosabb megsértői számára elviselhetetlenül súlyos árat jelentő szankciók kiszabása rendkívül kétséges marad külső fegyveres beavatkozások nélkül. Ezért tűnik kifejezetten kívánatosnak a humanitás alapvető normáinak végső, de hatékony védelmét kellő visszatartó erővel biztosító nemzetközi eljárások és eszközök kialakítása az államok politikai határain belül, de szuverén államiságuk nemzetközi jogilag védelmezett jog- és illetékességi körein kívül zajló embertelenségekkel szemben. Ez a humanitárius intervenció, mint rendkívüli kollektív – nem feltétlenül multilaterális – jogérvényesítő intézkedés nemzetközi „kanonizálását”, intézményesített elfogadtatását, de egyben korlátok közé szorítását is jelentené.

A humanitárius válsághelyzeteket okozójaként minden egyes alkalommal fellelhető kirívó és tömeges atrocitások súlyához szabott és tényleges segítséget – az életben maradást, emberi méltóságot és reményt – nyújtó kollektív válaszok egyértelmű kialakítása és ismétlődő alkalmazása döntő fontosságú visszatartó tényező lehet. Ezért találta az ENSZ Főtitkára a humanitárius intervenciók adott válságokon túlmutató hatását

kiemelten fontosnak: „A Biztonsági Tanács rendkívül erélyes kényszerítő intézkedései még akkor is, ha már késő az elfogadásuk okát jelentő válság kirobbanásának megakadályozására, sokat segíthet más konfliktusok megelőzésében. Ezzel megmutatja a lehetséges agresszoroknak és az emberi jogokat lábbal tipróknak, hogy mi várhat rájuk, ha nem hagynak fel a nemzetközi normák semmibe vételével.” (Annan [2001] p. 4) Egy összehangolt és előrelátható nemzetközi katonai válaszlépés fenyegető lehetőségének egyértelműen jeleznie kell azt a határvonalat, amelynek átlépése kiváltja a fegyveres szankciót. A küszöb általános meghatározása a már létező legfontosabb emberi és humanitárius jogi normák tiszteletben tartását és az ENSZ BT határozataiban megszabott kötelezettségek (pl.: a humanitárius biztonsági övezetek megóvása) teljesítését foglalhatja magába.

A leghatározottabb nemzetközi válaszadás elrettentő, megelőző és visszatartó ereje lényegében két egyaránt fontos tényezőn múlik. Ezek egyben a nemzetközi kollektív biztonság rendjének általános működőképességét és hitelességét is meghatározó kulcsfontosságú feltételek. Az egyik, az embertelenség elszabadulását és a regionális biztonság összeomlását megelőzni hivatott előrelátható jogkövetkezmény bekövetkezésének valószínűsége. Amennyiben ennek esélye megnyugtatóan alacsony, legfőképpen a Biztonsági Tanács eseti politikai mérlegelésen alapul és a következetességet sokszor mellőző döntéshozatala miatt, akkor még a legkedvezőtlenebbnek látszó következmények is bátorítónak távolinak tűnne és csekély visszatartó erőt jelentene. A másik, a nemzetközi tűréshatár átlépésével kiváltott intézkedések végrehajtásának tényleges hatása, vagyis az adott

felhatalmazásban rejlő lehetőségek megvalósítására vállalkozó résztvevők elkötelezettségének meggyőző demonstrálása.

4. *A visszaélés lehetősége kérdése*

Egy másik gyakran hangoztatott és látszólag nyomós ellenérvnek tűnő kifogás szerint az emberességi beavatkozás jogának elismerése megnyitná a lehetőséget az államok számára a legkülönbélebb indíttatású, nemzeti érdekeket érvényesítő, önző, nagyhatalmi és politikai törekvéseket szolgáló visszaélések előtt. Ez azonban egyértelműen a politikai aggályokat tükrözi, nem pedig jogi ellenérvet jelent. Ez nem jelenthet elégséges és meggyőző alapot a humanitárius intervencióhoz való jog nemzetközi jogi létezése elismerésének elutasításához. A nemzetközi jog számos másik rendkívül fontos eleme alkalmas az azzal való visszaélésre, ezért tűnnek a visszaélés lehetőségére támaszkodó érvek nehezen tarthatónak. A fegyveres erő alkalmazásának kétségtelenül jogszerű lehetősége szolgáltatja ennek világos példáját: „Az önvédelem jogával kétségtelenül visszaéltek már, mégsem javasolta soha senki komolyan, hogy a nemzetközi jognak nem kellene magába foglalnia az államok önvédelemhez való jogát. Az a tény, hogy egy állam megalapozatlan beavatkozási igényeket támaszthat bizonyos esetben, nem elegendő ok az összes állam intervencióhoz való jogának az elutasítására olyan esetekben, amikor a beavatkozás objektíve fennálló feltételei megállapíthatóak.” (Greenwood [2000] p. 931)

XVII. FEJEZET

ZÁRÓ GONDOLATOK

Sem a nemzetközi jog egésze, sem pedig az ENSZ Alapokmánya nem nyugszik kizárólagosan az államok szuverenitásának, a belügyeikbe való be nem avatkozásnak és a fegyveres erő alkalmazása tilalmának az elvein. Az emberi jogok és az emberi méltóság tiszteletben tartása és védelme szintén a jelenlegi nemzetközi rendet meghatározó és az előzőeket kiegészítő alapelvé vált az elmúlt fél évszázad során, amely látványos megerősítést nyert az elmúlt évtizedben a hidegháborús nemzetközi dermedtség és tehetetlenség állapotának elmúltával. Az emberi jogi normák érvényesülésének és a jog uralmának számtalan területen kibontakozó térhódításának fenntartása és további erősítése az egyetemes nemzetközi jogrend egyik - már az Alapokmányban is meghatározott és a közelmúltban tényleges érvényesülést elérő normájaként - központi céljává vált. Ezen törekvés következetes és jelentős érdekütközéseket is kiváltó megvalósításának rendkívüli esetekben alkalmazható eszközeként, egyre inkább az emberieségi célú fegyveres intervenció válik a humanitás és a nemzetközi biztonság követelményeinek végső biztosítékává.

Azokban az esetekben, amikor a felállított feltételrendszernek megfelel, a legitim beavatkozás morális és racionális követelménye erősebbnek bizonyulhat minden más nemzetközi jogi korlátnál és alapvető kötelezettségnél. „Miközben senki sem állítaná, hogy a beavatkozás minden alkalommal igazolható, amikor egy állam megsérti az emberi jogokat, a nemzetközi jog nem követelheti meg, hogy az államok területi integritása és szuverenitása tiszteletben tartásának minden esetben elsőbbséget kell kapnia az emberi élet és

jogok védelmével szemben, függetlenül attól, hogy milyen súlyosan sérti meg azokat a szóban forgó állam." (Greenwood [2000] p. 929)

Nincs konszenzus a nemzetközi közösségben a humanitárius intervenció jogának létezéséről vagy a kialakulásának feltételeiről. Habár kétségtelen vita övezi, a nemzetközi jog azonban nem kívánja meg az egyhangúságot az államok közötti különböző nemzetközi normák és alapelvek létezésének feltételeként. A nemzetközi jog számos fontos elvének tartalma és érvényessége körül alakultak ki máig sem csillapodó viták. Ezek közül néhány - az államok szuverén jogköreinek határai és a be nem avatkozás béklyóinak szakítószilárdsága, a kollektív biztonság univerzális rendjének ígéretei és valóságos válaszai közötti szakadék kockázatai - átjárja a humanitárius intervenció dilemmáit is, összekapcsolódva és egyetlen nagy kérdéskörbe sűrítve azokat.

Az emberieségi célú beavatkozás jogát elvető érvek közül sokat az 1990-es évek rendkívül fontos, az egész fogalmat és gyakorlatot újraértelmező eseményeit megelőző időszak kifejezéseiből és szempontjaiból épülnek fel vagy a humanitárius intervenció segítése biztosítására leszűkített értelmezésén alapulnak. A nemzetközi jog céljainak logikája és az utóbbi évek gyakorlatának meghatározó súlya a humanitárius intervencióhoz való jog kialakulásának a javára billenti a mérleg nyelvét. Habár az államok közösségének rendkívüli humanitárius válsághelyzetekre adott válaszai megerősítik egy ilyen jog létrejöttét, továbbra is a viták középpontjában marad annak eldöntése, hogy vajon ez a jogosultság kizárólag az Egyesült Nemzetek Szervezetét vagy annak tagállamait is megilleti-e és .

Az ENSZ Közgyűlésének 54. ülészakát megnyitó beszédében a szervezet főtitkára 1999. szeptemberében kitért a nemzetközi rendet fenyegető veszélyekre, amelyeket a Biztonsági Tanács részvétele, illetve felhatalmazása nélkül végrehajtott fegyveres erőt alkalmazó

nemzetközi fellépések jelenthetnek. Ennek legfrissebb, legkiélezettebb és ezért legnagyobb figyelmet felkeltő példájának a NATO koszovói beavatkozása bizonyult. Ugyanakkor határozottan felhívta a figyelmet egy megkerülhetetlen jogi és erkölcsi dilemmára is. " Ha a ruandai népirtást megelőző ötét napokban és órákban az államok egy koalíciója készen állt volna arra, hogy a tuszi nép védelmében fellépjen, de nem kapott volna azonnali felhatalmazást Biztonsági Tanácstól, félre kellett volna-e állnia ennek a koalíciónak, engedve a borzalmak kibontakozását?"⁵⁶

Irodalomjegyzék:

Annan, Kofi [1999]: *The question of intervention*. United Nations Department of Public Information, New York

Annan, Kofi [1999 b]: Two concepts of sovereignty. *The Economist*, szeptember 16.

Appleby, Scott [2000]: Peacekeeping in a world of "endless conflict". *Report of the Joan B. Kroc Institute for international Peace Studies*, University of Notre Dame, 19. szám

---

⁵⁶ Kofi Annan: Two concepts of sovereignty, *The Economist*, 1999.szeptember 18., 49.oldal

Baroness Symmons of Vernham Dean [1998]: Written answer to Lord Kennet, *Hansard*, November 16.

Barth, Eide Espen [2001]: Peacekeeping past and present. *NATO Review*, 49. évf., 2. szám

Bartolini, Mark [2001]: Modern humanitarianism: rethinking neutrality. *Georgetown Journal of International Affairs*, 1. évf., 2. szám

Bedjaoui, Mohammed [1994]: *The New World Order and the Security Council - Testing the Legality of Its Acts*. Martinus Nijhoff, The Hague

Betts, Richard K. [1994]: The Delusion of Impartial Intervention. *Foreign Affairs*, November/December

Beylerin, Ulrich [1992]: Humanitarian intervention. In *Encyclopaedia of Public International Law*, Volume II., North-Holland, Amsterdam

Blokker, Niels [2000]: Is the authorisation authorised? Powers and practice of the UN Security Council to authorise the use of force by “coalitions of the able and willing”. *European Journal of International Law*, 11. évf., 3. szám

Boulden, Jane [1999]: *The United Nations and mandate enforcement – Congo, Somalia and Bosnia*. Centre for International Relations, Queen’s University, Kingston Ontario

Boutros-Ghali, Boutros [1992]: *An Agenda for Peace. Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peacekeeping*. United Nations Department of Public Information, New York

Boutros-Ghali, Boutros [1997]: Empowering the United Nations. In Paul F. Diehl (szerk.): *Politics of Global Governance*. Lynne Rienner Publishers, Boulder

Bozzo, Luciano (szerk.) [2000]: *Le “guerre umanitarie” Dalla Somalia al Kosovo*. Quaderni Forum

Bring, Ove [1999]: Átvegye-e a NATO a vezetést a humanitárius beavatkozással kapcsolatos doktrína megfogalmazásában? *NATO Tükör*, 3. szám

Brown, Michael E. [1996]: The causes and regional dimensions of internal conflicts. In Brown Michael E. [1996]: *International Dimensions of Internal Conflicts*. MIT Press, Cambridge, Mass.

Brownlie, Ian [1990]: *The principles of public international law*, Clarendon Press, Oxford

Bruhács János [1998]: *Nemzetközi jog I. Általános rész*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs

Bruhács János [2002]: A humanitárius intervenció nemzetközi jogi aspektusaihoz bevezető előadás. *Acta Humana*, 46-47. Szám

Böszörményi Jenő [2002]: A humanitárius intervenció néhány jogi és morális kérdéséről. *Acta Humana*, 46-47. szám

Byers, Michael [2001]: Unleashing force. *The World Today*, December

Cassese, Antonio [1999]: A follow-up: forcible humanitarian countermeasures and opinio necessitatis. *European Journal of International Law*, 10. évf., 4. szám

Cassese, Antonio [1999]: Ex Injuria Jus Oritur: Are we moving towards the international legitimation of forcible humanitarian countermeasures in the world community, *European Journal of International Law*, 10. évf., 1. szám

Chesterman, Simon [2001]: *Just war or just peace*. Oxford University Press, Oxford

Clarke, Walter – Herbst, Jeffrey [1996]: Somalia and the future of humanitarian intervention. *Foreign Affairs*, március/áprilisi szám

Cook, Robin – Campbell, Menzies [2000]: Revised role in humanitarian tragedies. *Financial Times*, szeptember 4.

Currie, John [1998]: NATO's humanitarian intervention in Kosovo: making or breaking international law?, *Canadian Yearbook of International Law*

Damrosch, Lori Fisler (szerk.) [1999]: *Enforcing restraint: collective intervention in internal conflicts*. Council on Foreign Relations Press, New York

Destexhe, Alain [1998]: The “new humanitarianism”. In Albert J. Paolini, Anthony P. Jarvis, Christian Rens-Smit (szerk.): *Between sovereignty and global governance*. St. Martin/Macmillan, New York

Diop, Abdoulaye [1995]: *Humanitarianism and Sovereignty: The State vs. Human Rights*, International Centre for Human Rights and Democratic Development, Montreal

Dunay Pál - Kardos Gábor - Kende Tamás - Nagy Boldizsár (szerk.) [1991]: *Nemzetközi jogi szerződések és dokumentumok*, Tankönyvkiadó, Budapest

Dupuy, Pierre-Marie [1998]: International law: torn between coexistence, cooperation and globalisation, *European Journal of International Law*, 9. évf., 2. szám

Dziedzic, Michael J. [1999]: Protection for Humanitarian Relief Operations. *Strategic Forum*, Institute for National Strategic Studies, National Defence University, 168. szám

Falk, Richard A. [1996]: The complexities of humanitarian intervention: a new world order challenge. *Michigan Journal of International Law*, 17. évf., téli szám

Falk, Richard A. [1999]: Kosovo, world order and the future of international law, *American Journal of International Law*, 93. Évf.

Falk, Richard A. [1999]: World prisms: the future of sovereign states and international order. *Harvard International Review*, XXI. évf., 3. szám

Falk, Richard A. [2000]: Sovereignty and human rights: the search for reconciliation, *Issues of Democracy*, májusi szám

Fassbender, Bardo [2000]: Quis judicabit? The Security Council, its powers and its legal control. *European Journal of International Law*, 11. évf., 1. szám

Finnemore, Martha [1996]: Constructing norms of humanitarian intervention. In Peter Katzenstein (szerk.): *The culture of national security*. Columbia University Press, New York

Franck, Thomas M. [1992]: The „powers of appreciation”: Who is the ultimate guardian of UN legality? *American Journal of International Law*, júliusi szám

Franck, Thomas M. [1998]: Is collective security through the UN still feasible? *Finish Yearbook of International Law*

Franck, Thomas M. [2001]: Are human rights universal? *Foreign Affairs*, január-februári szám

Garrett, Stephen a. [1999]: *Doing good and doing well – an examination of humanitarian intervention*. Praeger, Westport, Conn.

Gazzini, Tarcisio [2001]: NATO coercive military activities in Yugoslavia (1992-1999). *European Journal of International Law*, 12. évf., 3. szám

Geiger, Rudolf [1999]: Humanitarian Intervention and the UN Charter - Some remarks. *European Journal of International Law*, Discussion Forum, 1999. május 19., www.ejil.org/forum/messages/46.html

Girod, Christophe – Guaedinger, Angelo [1998]: *Politics, military operations and humanitarian action: an uneasy alliance*. International Committee of the Red Cross, Geneva

Glahn, Gerhard von [1996]: *Law among nations*. Allyn and Bacon, New York

Glennon, Michael J. [1999]: The new interventionism. *Foreign Affairs*, május/júniusi szám

Goodpaster, Andrew J. [1996]: *When Diplomacy Is Not Enough*. A Report to the Carnegie Commission on the Prevention of Deadly Conflicts, Carnegie Corporation of New York, New York

Gordon, Nancy – Wirick, Gregory [1996]: Humanitarian Intervention as an Instrument of Human Rights. Kézirat, www.unac.org/unreform/gordon.html

Gowlland-Debbas, Vera [2000]: The limits of unilateral enforcement of community objectives in the framework of UN peace maintenance. *European Journal of International Law*, 11. évf., 2. szám

Gray, Christine [2000]: *International law and the use of force*. Oxford University Press, Oxford

Green, L. C. [1978] International law and the control of barbarism. In Ronald St John Macdonald – Douglas M. Johnston – Gerald L.

Morris (szerk.) *The International Law of Policy of Human Welfare*, Sijthoff & Noordhoff – Alphen Aan Den Rijn

Greenwood, Christopher [2000]: International law and the NATO intervention in Kosovo, *International and Comparative Law Quarterly*, 49. évf.

Guichard, Catherine [1999] International Law and the War in Kosovo. *Survival*, 41. évf., 2. szám

Harhoff, Frederik [2001]: Unauthorised humanitarian interventions – armed violence in the name of humanity? *Nordic Journal of International Law*, 70. évf., 1-2. szám

Henkin, Louis [1994]: Humanitarian intervention. In Louis Henkin – John Lawrence Hargrove (szerk.): *Human rights: an agenda for the next century*. Studies in Transnational Legal Policy, No. 26., American Society of International Law, Washington

Henkin, Louis [1995]: *International law - politics and values*, Dordrecht Nijhoff, Boston

Henkin, Louis [1999]: Kosovo and the law of “humanitarian intervention”. *American Journal of International Law*, 93. szám

Higgins, Rosalyn [1995]: Peace and security achievements and failures. *European Journal of International Law*, 1995, 6. évf., 3. szám

Higgins, Rosalyn [1998]: Problems and process. Clarendon Press, Oxford

Hillen, John [1998]: Picking up peacekeeping’s pieces. *Foreign Affairs*, július/augusztusi szám

Hilpold, Peter [2001]: Humanitarian intervention: is there a need for legal reappraisal? *European Journal of International Law*, 12. évf., 3. szám

Hippel, Karin Von – Clarke, Michael [1999]: Something Must Be Done, *The World Today*, márciusi szám

Hirsh, Michael [2000]: Calling all regio-cops: peacekeeping’s hybrid future. *Foreign Affairs*, november/decemberi szám

Hoffman, Michael H. [2000]: Peaceenforcement and humanitarian law: emerging rules for “interventional armed conflict”. *International Review of the Red Cross*, 837. szám

Hoffman, Stanley [1996]: *The ethics and politics of humanitarian intervention*. University of Notre Dame Press, Notre Dame

Hogland, Jim [2001]: Cease-fires are the hope of the post-Cold War era. *International Herald Tribune*, július 12.

Holsti, Kalevi J. [1991]: Peace and war - armed conflicts and international order 1648-1989. Cambridge University Press, Cambridge

Honig, Jan Willem [2001]: New Conflicts: Risks and Challenges. In Heinz Gärtner, Adrien Hyde-Price and Erich Reiter (eds.): *Europe’s New Security Challenges*. Lynne Rienner Publishers, Boulder

Horst, Enrique ter [2000]: The UN has few chances left to get its peacekeeping right, *International Herald Tribune*, augusztus 16.

Ignatieff, Michael[2002]: Intervention and state failure. *Dissent*, téli szám

Istrate, Cristian [1998]: Towards the millenium - Codifying the humanitarian intervention? *Romanian Journal of International Affairs*, IV. évf., Special Issue

Jennings, Robert – Watts, Arthur (szerk.) [1992] *Oppenheim's International Law*,. Longman, London

Jentleson, Bruce W. [2000]: *Coercive Prevention*. Peace-works No. 35, United States Institute of Peace, Washington

Juhász József - Magyar István -Tálas Péter - Valki László [2000]: *Koszovó - egy válság anatómiája*. Osiris Kiadó, Budapest

Kaldor, Mary [1999]: *New and Old Wars*, Cambridge Polity Press, Cambridge

Kanter, Arnold [2000]: Memorandum to the President, In Alton Frye (szerk.): *Humanitarian Intervention - Crafting a Workable Doctrine*. Council of Foreign Relations, Washington

Kardos, Gábor [2002]: A humanitárius intervencióról – hozzászólás a vitához. *Acta Humana*, 46-47. szám

Kirgis, Frederic L. [1996]: Enforcing International Law. *American Society of International Law, ASIL Insight*, januári szám

Köchler, Hans [1999]: *The use of force in the new international order: on the problematic nature of the concept of humanitarian intervention*. Az “Interventionism against international law: from Iraq to Yugoslavia” című nemzetközi konferencián előadott tanulmány kézírata, Madrid, 1999. november 20.

Koskenniemi, Martti [1995]: The Police in the Temple: Order, Justice and the UN - A Dialectical View. *European Journal of International Law*, 6. évf., 3. szám

Krisch, Nico [1999]: *Unilateral enforcement of the collective will: Kosovo, Iraq and the Security Council*. Max Planck UNYB 3, München

Kritsiotis, Dino [2000]: The Kosovo crisis and NATO's application of armed force against the Federal Republic of Yugoslavia". *International and Comparative Law Quarterly*, 49. évf., áprilisi szám

Laurenti, Jeffrey [2000]: *International intervention – humanitarian or otherwise?* Az “International Symposium on Humanitarian Intervention and the United Nations” című konferencián előadott tanulmány kézírata, Tokyo, 2000. május 27.

Lavoyer, Jean – Philipp [1999]: International humanitarian law, protected zones and the use of force. In Wolfgang Biermann – Martin Vadset (szerk.): *UN peacekeeping in trouble: lessons learned from the former Yugoslavia*. Ashgate, Aldeshot

Lightburn, David [1996]: *NATO and the challenge of multifunctional peacekeeping*. NATO Review, 2. szám

Lipsey, Roderick von [1997]: *Breaking the cycle – A framework for conflict intervention*. Macmillan, Basingstoke

Lobel, Jules – Ratner, Michael [1999]: Bypassing the Security Council: ambiguous authorisations to use force, cease-fires and the Iraqi inspection regime. *American Journal of International Law*, 93. évf.

Lyons, Gene M. – Mastanduno, Michael (szerk.) [1995]: *Beyond Westphalia? - State sovereignty and international intervention*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore

Macdonald, Ronald St. John [1991]: The use of force by states in international law. In Mohamed Bedjaoui (szerk.): *Achievements and prospects*. UNESCO, Paris

Mackinlay, John [2000]: Mission failure. *The World Today*, November

Macrae, Joanna [2000]: *Humanitarianism - facing new challenges*, Great Decisions 2000, Foreign Policy Association

Mamon, Jack [1999]: Pity, in the name of humanity. *Le Monde diplomatique*, júniusi szám

Mayall, James [2000]: *World politics: progress and its limits*. Polity Press, Cambridge – Blackwell, Malden

McDougal, Myres S. – Reisman, W. Michael [1981]: *International law in contemporary perspective - The public order in the world community*. The Foundation Press, Mineola, New York

McWhinney, Edward [2000]: *The United Nations and a new world order for a new millenium : self-determination, state succession, and humanitarian intervention*. Kluwer International, The Hague - Boston

Mégerand Roggo, Beatrice [2000]: *After the Kosovo conflict, a genuine humanitarian space - A utopian concept or an essential requirement?* International Review of Red ¹ Cross, 837. szám

Mello, Sergio Viera de [2000]: Enough is enough. *Foreign Affairs*, január-februári szám

Mills, Kurt [1997]: Sovereignty eclipsed? The legitimacy of humanitarian access and intervention. *Journal of Humanitarian Assistance*, júliusi szám

Miner, Larry [1993]: Humanitarian intervention in a new world order. In Morten Kjaerum, Klaus Slavensky, Finn Slumstrup (szerk.): *NGOs and Refugees: Reflections at the Turn of the Century*. Danish Centre for Human Rights, Copenhagen

Müllershon, Rein [1996]: *Human Rights Diplomacy*. Routledge, London – New York

Müllerson, Rein [1999]: The use of force between its past and future. *International Peacekeeping*, július – októberi szám

Müllerson, Rein [2000]: *Ordering anarchy: international law in international society*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague

Nafziger, E. Wayne - Stewart, Frances – Väyrynen, Raimo (eds.) [2000]: *War, hunger, and displacement - the origins of humanitarian emergencies*. Oxford University Press, New York

Newman, Edwardn [1995]: Realpolitik and the CNN factor of humanitarian intervention. In Dimitris Buorantoris - Jarrod Wiener (eds): *The United Nations and the New World Order*. St. Martin's Press, New York

Orford, Anne [1999]: Muscular humanitarianism: reading the narratives of the new interventionism. *European Journal of International Law*, 1. évf., 4. szám

Ortega, Martin [2001]: *Military intervention and the European Union*. Chaillot Papers 45, Institute for Security Studies, Paris

Oudraat, Chantal de Jonge [1996]: The United Nations and internal conflict. In Michael E. Brown (szerk.): *The internal dimensions of internal conflicts*. The MIT Press, Cambridge, Mass.

Oudrat, Chantal de Jounge [2000]: *Intervention in internal conflicts: legal and political conundrums*. Carnegie Endowment for International Peace, Global Policy Program, Working Papers No. 15., Washington

Paecht, Arthur [1999]: "Kosovo as a precedent: towards a reform of the Security Council?" *International law and humanitarian intervention*. Draft Special Report, Civilian Affairs Committee, NATO Parliamentary Assembly, szeptember 16.

Pellet, Allan [2000]: Brief remarks on the unilateral use of force. *European Journal of International Law*, 11. évf., 2. szám

Pellet, Alain [2000]: *State sovereignty and the protection of fundamental human rights: an international law perspective*. Pugwash Occasional Papers, 1. évf., 1. szám

Phillips, David L. [2000]: Borders should not hinder humanitarian action. *International Herald Tribune*, augusztus 19-20.

Phillips, James – Anderson, James H. [1999]: *Lessons from the war in Kosovo*. Heritage Foundation, Backgrounder, 1311. szám

Picco, Giandomenico [1994]: The UN and the use of force. *Foreign Affairs*, szeptember/októberi szám

Plattner, Denise [1992]: Assistance to the civilian population: the development and present state of international humanitarian law. *International Review of the Red Cross*, 288. szám

Prandler Árpád [2002]: Elfogadott-e a humanitárius beavatkozás gyakorlata a nemzetközi jogban? *Acta Humana*, 46-47. szám

Prins, Gwyn [1996]: Global security and military intervention, *Security Dialogue*, 27. évf., 1. szám

Prins, Gwyn [2000]: *The politics of intervention*, Pugwash Occasional Papers, 1. évf., 1. szám

Ramsbotham, Oliver – Woodhouse, Tom [1996]: *Humanitarian Intervention in Contemporary Conflicts – Reconceptualisation*, Polity Press, Malden

Reisman, W. Michael [1999]: Lessons of Kosovo? *American Journal of International Law*, 93. évf.

Reisman, W. Michael [2000]: Unilateral action and the transformation of the world constitutive process: the special problem of humanitarian intervention. *European Journal of International Law*, 11. évf., 3. szám

Reisman, W. Michael [1997]: Designing and managing the future of the state. *European Journal of International Law*, 8. évf., 3. szám

Roberts, Adam [1996]: Humanitarian Action in War, *Adelphi Paper*, 305. szám, Institute of International and Strategic Studies, London

Roberts, Adam [1996]: The Crisis in UN Peacekeeping. In Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson, Pamela Aall (szerk.): *Managing Global Chaos*. United States Institute of Peace Press, Washington

Roberts, Adam [1999]: NATO's "Humanitarian War" over Kosovo. *Survival*, 41. évf., 3. szám

Roberts, Adam [1999]: The Role of Humanitarian Issues in International Politics in the 1990s. *International Review of the Red Cross*, 833. szám

Roberts, Adam [1999]: Willing the end but not willing the means. *The World Today*, májusi szám

Roberts, Adam [2000]: Humanitarian issues and agencies as triggers for international military actions. *International Review of the Red Cross*, 832. szám

Robertson, Geoffrey [1999]: *Crimes against humanity*. Penguin Books, London

Roger A. Coate, David P. Forsythe, Thomas G. Weiss [1997]: *The United Nations and changing world politics*. Westview Press, Boulder

Rottensteiner, Christa [1999]: the denial of humanitarian assistance as a crime under international law. *International Review of the Red Cross*, 835. szám

Russbach, D. Fink R. [1994]: Humanitarian Action in Current Armed Conflicts: Opportunities and Obstacles. *Medicine and Global Survival*, 1. évf., 4. szám

Ryniker, Anne [2001]: The ICRC's position on "humanitarian intervention". *International Review of the Red Cross*, 842. szám

Rytter, Jens Elo [2001]: Humanitarian intervention without the Security Council: from San Francisco to Kosovo – and beyond. *Nordic Journal of International Law*, 70. évf., 1-2. szám

Saine, Abdoulaye S. [1999]: The political economy of human rights: state sovereignty and humanitarian military intervention in the post-Cold War era. *International Politics*, 36. évf.

Sandoz, Yves 1992]: “Droit” or “devoir d’ingérence” and the right to assistance: the issues involved. *International Review of the Red Cross*, 288. szám

Sandole, Dennis J.D. [1999]: *Capturing the complexity of conflict*. Pinter, London – New York

Shaw, Martin N. [1997]: *International Law*. Cambridge University Press, Cambridge

Shawcross, William [2000]: *Deliver us from evil*. Simon and Schuster, New York

Shifting sands of sovereignty [1999/2000]. *Strategic Survey*. International Institute for Strategic Studies, London

Simma, Bruno [1999]: *NATO, the UN and the use of force: legal aspects*. A “Policy Roundtables of the United Nations Association of the United States” című konferencián előadottak kézírata, New York - Washington D.C., 1999. március 11-12.

Simma, Bruno - Paulus, Andreas L. [1998]: The ‘International Community’: facing the challenge of globalisation. *European Journal of International Law*, 9. évf., 2. szám

Slim, Hugo [1997]: *International humanitarianism’s engagement with civil war in the 1990s - a glance at evolving practice and theory*. ActionAid UK, Műhelytanulmány

Slomanson, William R. [2000]: *Fundamental perspectives on international law*. West Thomson Learning, Australia

Smith, Tony [1994]: In defense of intervention. *Foreign Affairs*, November/December

Steinbrunner, John D. [2000]: *Principles of global security*. Brookings Institution Press, Washington

Tanja, Gerard J. [1995]: Humanitarian intervention and humanitarian assistance: an echo from the past and a prospect for the future. In *Law in humanitarian crises – Le droit face aux crises humanitaires*. Vol. II., Office for Official publications of the European Commission, Luxembourg

Tanner, Fred [2000]: Conflict prevention and conflict resolution: limits of multilateralism. *International Review of the Red Cross*, 839. szám

Tesón, Fernando R. [1996]: Collective humanitarian intervention. *Michigan Journal of International Law*, 17. évf., téli szám

Tesón, Fernando [1997]: *Humanitarian intervention: an enquiry into law and morality*. Transnational Publishers, New York

The future of peacekeeping. [2000/2001]. *Strategic Survey*, International Institute of Strategic Studies, London

Valki László [2002]: A koszovói válság a humanitárius intervenció. *Acta Humana*, 46-47. szám

Verwey, W.D. [1985]: Humanitarian intervention under international law. *Netherlands International Law Review*, 31. évf.

Walzer, Michael [2002]: The argument about humanitarian intervention. *Dissent*, téli szám

Wedgewood, Ruth [2000]: Unilateral action in the UN system. *European Journal of International Law*, 11. évf., 2. szám

Weiss, Thomas G. [1998]: Collective humanitarian conflict management: more or less than the Millennium? In Joseph Lepgold – Thomas G. Weiss (szerk.): *Collective conflict management and changing world politics*. State University of New York Press, New York

Weiss, Thomas G. [1999]: Principles, politics and humanitarian action. *Ethics and International Affairs*, 13. évf.

Weiss, Thomas G. – Collins, Cindy [2000]: *Humanitarian challenges and intervention*. Westview Press, Boulder

Wheeler, Nicholas J. [1997]: Humanitarian intervention and world politics. In John Baylis-Steve Smith, (eds.), *The globalization of world politics*. Oxford University Press, Oxford

Wheeler, Nicholas J. [2000]: *Saving strangers : humanitarian intervention in international society*. Oxford University Press, Oxford

Wheeler, Nicholas J. [2001]: Humanitarian intervention after Kosovo: emergent norm, moral duty or the coming anarchy? *International Affairs*, 77. évf., 1. szám

Whitman, Jim [2000]: After Kosovo: the risks and deficiencies of unsanctioned humanitarian intervention. *Journal of Humanitarian Assistance*, szeptemberi szám

Lesson in peacekeeping , *The Economist*, 2000. augusztus 26.
 Why and when to go in? *The Economist*, 2001. január 4.

Intézményi jelentések és szakvélemények:

Preventing Deadly Conflict - Final Report [1997] Carnegie
 Commission on Preventing Deadly Conflict, Carnegie Corporation of
 New York , New York

Words to deeds: strengthening the U.N.'s enforcement capabilities
[1997] International Task Force on the Enforcement of U.N. Security Council Resolutions, United Nations Association of the United States of America, Washington

Civilian and military means of providing and supporting humanitarian assistance during conflict: comparative advantages and costs [1998]
Organisation for Economic Development and Cooperation (OECD), Report No.1., Development Assistance Committee, Paris

A decade of humanitarian intervention.[2000] Report of an expert seminar, The Centre for the Study of Global Governance, London School of Economics, London

Humanitarian intervention – Legal and political aspects. [1999]
Danish Institute of International Affairs, Copenhagen

Humanitarian intervention [2000] Foreign Ministry of the Netherlands, Advisory Council of International Affairs – Advisory Committee on Issues of Public International Law, The Hague

Kosovo. [2000] House of Commons Foreign Affairs Committee 4th Report, London

The state of the World's Refugees – Fifty years of humanitarian action
[2000] United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), Geneva

The Kosovo Report [2000] International Independent Commission on Kosovo, Oxford University Press, Oxford

Global Humanitarian Emergencies: Trends and Projections 2001-2002 [2001] National Intelligence Council Report, Washington

Responsibility to Protect [2002] International Commission on Intervention and State Sovereignty, International Peace Academy, New York

Dokumentumok:

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozatai:

Security Council resolution 733 (1992),
www.un.org/Docs/scres/1992

Security Council resolution 713 (1991),
www.un.org/Docs/scres/1991

Security Council resolution 688 (1991),
www.un.org/Docs/scres/1991

Security Council resolution 1366 (2001),
www.un.org/Docs/scres/2001

Security Council resolution 743 (1992),
www.un.org/Docs/scres/1992

Security Council resolution 827 (1993),
www.un.org/Docs/scres/1993

Security Council resolution 955 (1994),
www.un.org/Docs/scres/1994

Security Council resolution 837 (1993),
www.un.org/Docs/scres/1993

Security Council resolution 833 (1993),
www.un.org/Docs/scres/1993

Security Council resolution 1267 (1999),
www.un.org/Docs/scres/2001

Security Council resolution 748 (1992),
www.un.org/Docs/scres/1992

Security Council resolution 1054 (1996),
www.un.org/Docs/scres/1996

Security Council resolution 1132 (1997),
www.un.org/Docs/scres/1997

Security Council resolution 1333 (2000),
www.un.org/Docs/scres/1999

Security Council resolution 1265 (1999),
www.un.org/Docs/scres/1999

Security Council resolution 1296 (2000),
www.un.org/Docs/scres/2000

Security Council resolution 733 (1992),
www.un.org/Docs/scres/1992

Security Council resolution 751 (1992),
www.un.org/Docs/scres/1992

Security Council resolution 794 (1992),
www.un.org/Docs/scres/1992

Security Council resolution 912 (1994),
www.un.org/Docs/scres/1994

Security Council resolution 925 (1994), www.un.org/Docs/scres/1994

Security Council resolutions 929 (1994),
www.un.org/Docs/scres/1994

Security Council resolution 770 (1992),
www.un.org/Docs/scres/1992

Security Council resolution 816 (1993),
www.un.org/Docs/scres/1993

Security Council resolution 781 (1992),
www.un.org/Docs/scres/1992

Security Council resolution 918 (1994),
www.un.org/Docs/scres/1994

Security Council resolution 836 (1993),
www.un.org/Docs/scres/1993

Security Council resolution 988 (1995),
www.un.org/Docs/scres/1995

Security Council resolution 788 (1992),
www.un.org/Docs/scres/1992

Security Council resolution 1125 (1997),
www.un.org/Docs/scres/1997

Security Council resolution 1132 (1997),
www.un.org/Docs/scres/1997

Security Council resolution 1162 (1998),
www.un.org/Docs/scres/1998

Security Council resolution 688. (1991),
www.un.org/Docs/scres/1991

Security Council resolution 1160 (1998),
www.un.org/Docs/scres/1998

Security Council resolution 1199 (1998),
www.un.org/Docs/scres/1998

Security Council Resolution 1203 (1998),
www.un.org/Docs/scres/1998

*Security Council Summit Statement Concerning the Council's
Responsibility in the Maintenance of International Peace and Security,
United Nations Documents, S/23500 (1992)*

Az ENSZ Főtitkárának jelentései:

Report of the Secretary-General Prepared Pursuant to Resolution 1160 (1998), 1199 (1998) and 1203 (1998) of the Security Council. United Nations Documents, S/1998/1068 (1998),
www.un.org/documents/repsc.htm

Report of the Secretary-General to the General Assembly on the work of the organisation. United Nations Documents, A/54/1 (1999),
www.un.org/documents/secretariat.htm

The Fall of Srebrenica. Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly Resolution 53/35. United Nations Documents A/54/549, (1999) www.un.org/peace/srebrenica/.pdf

Report of the Secretary-General on Prevention of armed conflict. United Nations Documents, S/2001/574 (2001),
www.un.org/repsc.htm

Report of the Secretary-General to the Security Council on the protection of civilians in armed conflict. United Nations Documents, S/2001/331 (2001), www.un.org/documents/repsc.htm

Az ENSZ Közgyűlésének határozatai:

Uniting for Peace. General Assembly resolution A/RES/377(V) (1950), www.un.org/Depts/dhl/landmark/amajor.htm

General Assembly resolution A/RES/43/131 (1988), www.un.org/Documents/resga.htm

General Assembly resolution A/RES/45/100 (1990), www.un.org/Documents/resga.htm

General Assembly resolution A/RES/36/103

Az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottságának tervezete:

Draft articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, United Nations International Law Commission (2001), www.un.org/law/ilc/texts/State_responsibility/responsibilityfra.htm

A NATO Parlamenti Közgyűlésének határozata:

Resolution adopted by the NATO Parliamentary Assembly on 15 November 1999 concerning the armed intervention in Kosovo, [2000] *International Review of the Red Cross*, No. 837.

A Nemzetközi Vöröskereszt hivatalos állásfoglalásai:

Humanitarian Action and peace-keeping operations. Cornelio Sommaruga (a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának akkori elnöke)

felszólalása az UNITAR/IPS/NIRA Konferencián, Szingapúr, 1997. február 24., www.icrc.org

The protection of civilians in armed conflict. Cornelio Sommaruga (a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának akkori elnöke) beszéde az ENSZ Biztonsági Tanácsában, New York, 1997. február 12., www.icrc.org

“Humanitarian intervention” and international humanitarian law. Jacques Foster beszéde a Ninth Annual Seminar on International Humanitarian Law for Diplomats accredited to the United Nations, Geneva, 2000. március 8-9., a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának nyilatkozata

The protection of civilians in armed conflict. Jakob Kellenberger (a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának jelenlegi elnöke) beszéde az ENSZ Biztonsági Tanácsában, New York, 2000. április 19., www.icrc.org

Nemzetközi bíróságok ítéletei és állásfoglalásai:

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion of International Court of Justice, 1996. július 8.

www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/iunananmmary960718.htm

Yugoslavia institutes proceedings against ten States for violation of the obligation not to use force against another State and requests the Court to order that the use of force cease immediately, *International Court of Justice, Press Release 99/17, 1999. április*

29., [www.icj-cij.org/icjwww/ipresscom/iPress1999/
iprlasttoc_1999.html](http://www.icj-cij.org/icjwww/ipresscom/iPress1999/iprlasttoc_1999.html)

Legality of use of force, International Court of Justice, Press Release
99/23, 1999. június 2., [www.icj-
cij.org/icjwww/ipresscom/iPress1999/ iprlasttoc_1999.html](http://www.icj-cij.org/icjwww/ipresscom/iPress1999/iprlasttoc_1999.html)